

VIGILIA

1997/12

Jézus, a mi Krisztusunk
Békés Gellért, Fila Béla, Hafenscher Károly,
Kereszty Rókus és Kocsis Imre tanulmánya

BERTOLT BRECHT: A Jóisten csomagja

A Vigilia körkérdése:
Ki nekem Jézus?
Válaszok és vallomások

LUKÁCS LÁSZLÓ:	A nagy visszaszámlálás	881
KERESZTY RÓKUS:	A „történeti Jézus”-kutatás	882
BÉKÉS GELLÉRT:	Jézus, a mi Krisztusunk	892
KOCSIS IMRE:	A tanító Jézus	901
FILA BÉLA:	Jézus újrafelfedezése	912
HAFENSCHER KÁROLY:	Jézus Krisztus, az ökumenikus egység alapja	919

SZÉPÍRÁS

MARIE LUISE KASCHNITZ:	Decembéri éjszaka (<i>vers; Kalász Márton fordítása</i>)	926
'SIGMOND LÓRÁNT:	O antifónák	927
BERTOLT BRECHT:	A Jóisten csomagja (<i>elbeszélés; Kalász Márton fordítása</i>)	930
REINER KUNZE:	A retzi kálváriahegyen januárban (<i>vers; Kalász Márton fordítása</i>)	932
SNEÉ PÉTER:	Mikuláskeringő; Hommage (<i>versek</i>)	933

MAI MEDITÁCIÓK

JÓZEF TISCHNER:	Megérni a szeretetre (<i>Éles Márta fordítása</i>)	934
-----------------	--	-----

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

Ki nekem Jézus?

Aszalós János, Balassa Péter, Barna Gábor, Beney Zsuzsa,
Gyökössi Endre, Gyurkovics Tibor, Jelenits István,
Katus László, Kelényi Béla, Mohás Livia, Németh G. Béla,
Pajor András, Poszler György, Takács Zsuzsa,
Vajda György Mihály, Vasadi Péter, Várszegi Asztrik,
a Keresztről nevezett Veronika és Visky András
válaszol

934

A nagy visszaszámlálás

LUKÁCS LÁSZLÓ

Már csak két év, s 1999 karácsonyán ott állunk a nagy évforduló küszöbén, amely nem csupán századunkat zárja le, hanem egy egész évezredet. Azt az évezredet, amely magába foglalja a magyar állam történetét, a mai Európa történetének nagy részét, de a felét a kereszténység történetének is. Harmadik évezredébe lépünk európai időszámításunknak, amelyet Krisztus születésétől számol a hagyomány.

Mit hagyunk magunk mögött, s mi vár reánk és az utánunk jövő nemzedékekre? A történészek a megtörtént eseményeket rendezgetik, a futurologusok a jövőndő lehetőségeit latolgatják. A keresztényeknek — s akarva-akaratlanul az egész emberiségnek — fontosabb azonban az az esemény, amelyet a karácsony minden évben élénk idéz, 1897-ben éppen úgy, mint 2197-ben. Jézusban, Mária Fiában az Isten Fia belétestesült az emberiségbe. Nem csupán absztrakt természetet vett magára, hanem egyike lett az emberi faj tagjainak. Isten végérvényesen és visszavonhatatlanul eggyé lett az emberrel, részesévé lett történelmének. Akármennyi ideig éltek előtte s fognak élni utána emberek a földön: előtte még nyitott volt a lehetőség, hogy az ember üdvösségre jut-e vagy kárhozatra, benne azonban véglegesen eldőlt az emberiség végső sorsa, mégpedig Isten irgalmának döntése szerint.

Az ember szabadságának döntése többé nem semleges közegben történik, amelyben azonos eséllyel választhat kárhozat és üdvösség között. Isten nemcsak felállította az ember szabad cselekvésének történelmi színpadát, hogy azon lejátszhassa saját drámáját, hanem maga is részt vett benne: „együttjátszott” az emberrel, hogy a végkifejlet az általa kívánt módon alakuljon. Az egyes ember nem feltétlenül tudja, hogy ez hogyan hat az ő életsorsára. Biztos azonban, hogy a történelem már nem áll teljesen kiszolgáltatva az ember döntésének, a végkifejletet Isten már eldöntötte. Isten véglegesen igent mondott az emberre, mégpedig Krisztusban, aki igent mondott Istenre. Ahogyan Karl Rahner mondja: „Rá tudunk tehát mutatni egy látható, történelmileg megragadható, térben-időben rögzíthető valóságra a világban, s mondhatjuk: mert ez itt van, azért Isten kiengesztelődött a világgal; benne jelenik meg Isten kegyelme a terünkben és időnkben.”

A Vigilia ezért szenteli karácsonyi számát Krisztus misztériumának. Nem mintha hátat akarna fordítani a kultúrának, valami életidegen teologizálás kedvéért. Hanem éppen annak tudatában, hogy a szó legmélyebb értelmében vett kultúrát, magát az embert szolgálja, amikor szóhoz juttatja a teológusok gondolatmeneteit s a Krisztussal találkozó emberek személyes vallomásait.

A „történeti Jézus”- kutatás

KERESZTY RÓKUS

Ciszterci szerzetes. Tanulmányait az ELTE könyvtár szakán végezte. 1956-ban külföldre távozott, hogy pappá szentelhesék. Rómában, Ausztriában élt, majd Amerikában telepedett le, s a dallasi ciszterci gimnázium hittanáraként működött.

A „történeti Jézus”-kutatás ciklikusan változik. Az első „liberális kutatás” a Reimarus-töredékek lessingi kiadásával kezdődött a 18. század végén, majd új lendületet kapott és újabb indulatokat korbácsolt, amikor D. Strauss elsőként tett különbséget a „történeti Jézus” és a „hit Krisztusa” között. A „történeti Jézus” alakját az „igazi Jézussal” azonosította, a „hit Krisztusában” pedig az egyházi dogmákban megtestesülő mítoszt látta. A történész feladata eszerint az lett volna, hogy újra felfedezze ezt az igazi Jézust, és megszabadítsa az egyházi dogmák sallangjától.

A liberális Német Protestáns Akadémián mintegy száz esztendőn át egyik „Jézus élete” követte a másikat: minden újabb változat azt hirdette magáról, hogy irányadó alapmű, miután leleplezte az összes korábban kiadott munka hiányosságait. A 20. század elején azonban egy kijózanító hang hatására visszafogottabbá vált a német liberális protestánsok buzgó vizsgálódása: Albert Schweitzer rámutatott, hogy a történeti Jézus arcképébe minden kutató leginkább a saját képmását vetítette bele. Az „igazi Jézus” kicsúszott a kutatók kezei közül, és visszatért a történelembe.

A német protestáns biblikus teológiában körülbelül fél évszázadon át M. Kähler, R. Bultmann és K. Barth felfogása érvényesült: a számos tekintetben eltérő nézeteket valló három teológus egyetértett abban, hogy csakis a „tanító Krisztust” ismerhetjük meg; a teológus nem lépheti túl az egyház igehirdetését (*kériügmá*), amikor a „történeti Jézust” keresi.

„Új kutatás”

1953-ban azután elindult a történeti Jézus kutatásának második szakasza, az „új kutatás” (*New Quest*). Bultmann tanítványa, E. Käsemann megállapította, hogy a történeti Jézus-kutatást körülvevő szkepticizmus mind történetileg, mind teológiailag megalapozatlan, s ő maga dolgozta ki az új kutatás módszertanát. Az „új kutatásba” hamarosan egyre több katolikus tudós kapcsolódott be; ez már óvatosabban indult, és szerényebb célokat tűzött ki. Legjelentősebb képviselői elismerték, hogy az „igazi Jézushoz” egyetlen út vezet: az apostoli egyház hitét tükröző dokumentumok elemzése. Némelyikük azt is elismerte, hogy a „történeti Jézus” nem teljesen azonos az „igazi Jézussal”, hanem csak része az Ő múltbeli, történelmi valóságának, mégpedig olyan része, amelyet a történetírás a rendelkezésre álló adatok alapján rekonstruálni tud. Továbbá — állapítja meg a katolikus történész — a „történeti Jézus” alakja egyáltalán nem áll ellentétben a „hit Krisztusával”. Valójában a katolikusok hite ma sem más, mint az egyház-

nak a *Szentírás*ba foglalt és a tanítóhivatal által értelmezett tanítása Krisztusról.

Az „új kutatás” számos értékes részletet tárt fel; néhány tudósnak sikerült, ha csak részlegesen is, de meggyőző Jézus-képet felvázolnia. Ennek ellenére igaz azonban az, hogy még ez az „új kutatás” is számos tekintetben a felvilágosodás kori történetírási modell feltételrendszerét vette át, mégpedig minden kritikai szempont nélkül.

Miközben ez a mérsékelt, második kutatási hullám mindmáig értékes tudományos munkákat terem (még ha bizonyos alapelveiket és következtetéseiket kritikával kell is kezelnünk), a nyolcvanas évek korábban nem tapasztalt újdonságot hoztak. Néhány ügyes tudós a média kielégíthetetlen szenzációéhségét kihasználva sorra állította össze a különleges, „történelmileg rekonstruált” Jézus-életrajzokat; ezek hatását még növelte az, hogy a média ontotta a bármikor szívesen nyilatkozó szerzőkkel készült interjúkat.

„Harmadik kutatás”

Ezen irányzat egyik legjelentősebb indító kötetének írója J. D. Crossan, címe: *A történeti Jézus: egy mediterrán zsidó parasztember története*. A kutatásnak a média nyilvánosságától kísért, új szakaszát folytatja az ún. Jézus-szeminárium működése, és azok a könyvek, amelyeket ennek résztvevői írtak. Ebben az újabb irányzatban — amelyet „harmadik kutatásnak”-nak nevezhetnénk — a 19. századi liberális kutatást megfertőző régi vírusnak új válfaját ismerhetjük fel: a következtetéseket előre meghatározza a szerző ki nem szűrt ideológiai elkötelezettsége. Eszerint Jézus, a cinikus bölcs, Jézus, az együttérzés politikájának kultúraellenes hőse, Jézus, Bölcsesség Úrnő prófétája — az ilyen titulusok kimutathatóan szerzőik szociális törekvéseit testesítik meg.

A 19. századi liberális kutatáshoz hasonlóan a „harmadik kutatás”-hoz sorolt szerzőknek is közös meggyőződése, hogy a mai kor embere számára elérhető „valódi Jézus” csakis az ő általuk rekonstruált történeti Jézus lehet, és hogy ennek kell átvennie az egyház által hagyományosan elénk állított „hit Krisztusa” helyét. Crossan szerint: „ha az ember nem tud hinni a rekonstruált valóságban, akkor lehet, hogy nem marad számára semmi, amiben hihet”.

Nem csoda, hogy ez a „harmadik kutatás” hamarosan újabb kétségeket keltett: vajon képes-e a történész a maga eszközeivel bármilyen módon is megragadni az „igazi Jézust”? Az inga mint ha visszalendülne abba a helyzetbe, ahol Schweitzer után és Käsemann előtt volt. A történelmi kutatással kapcsolatos kétkedés nemcsak a keresztények tömegeiben terjedt el, hanem a keresztény hitükben komolyan elkötelezett bibliakutatók között is. Némelyikük elutasítja az úgynevezett „történeti Jézus” bármiféle újraátgondolását, ehelyett közvetlenül — minden történelmi kritikát mellőzve — elfogadják az *Újszövetség*ben foglalt és az egyházi hagyomány által értelmezett teljes apostoli tanúságtételt Jézusról. Mások, felhagyva az evangéliumok történelmi megbízhatóságá-

nak tanulmányozásával, megelégszenek az egységes műnek tekintett evangéliumok irodalmi elemzésével.

Újra sürgetővé válik tehát a kérdés: vajon lehetséges-e a „történelmi Jézus” rekonstruálása történetkritikai módszerrel, és ha igen, milyen szerepe van ennek a teológiai gondolkodásban?

Ahhoz, hogy erre a kérdésre legalább körvonalakban válaszolni tudjunk, először azokat a kérdéseket kell megvizsgálnunk, amelyekkel a legtöbb Jézus-kutató nem foglalkozik: mi az emberi történelem, mi az emberi személy, hogyan és milyen mértékig ismerhető meg a történelemben élő és cselekvő ember?

Mi a történelem?

A legtöbb történész egyetértene abban, hogy az emberi történelmet olyan múltbeli események alkotják, amelyek személyek (egyének, csoportok, illetve az egész emberiség) és személytelen tényezők (például intézmények, természeti okok) kölcsönhatásai nyomán jönnek létre. Az emberiség történelmének kutatásában személyes és személytelen okok egész bonyolult hálózatát kell tehát szem előtt tartanunk; ezen belül azonban természetesen a cselekvő ember, az emberi személy áll a középpontban.

Paul Ricoeur helyesen állítja, hogy „a történelem tárgya maga az ember”. Ugyanakkor azonban ebben az általános meghatározásban egyetértő tudósok is választhatják a történetírásnak egymással teljesen ellentétes módjait. Történelemszemléletünk attól függ, mit tartunk az emberi személyről.

Mi az emberi személy?

Ha az emberi személy nem különbözik minőségileg a természet többi részétől, ha az emberi lény is állat — még ha a legmagasabbrendű fajt képviseli is —, akkor örökölt tulajdonságaink és környezetünk által teljes mértékig meghatározottak vagyunk. Ez esetben azok a történészek járnak el helyesen, akik a történettudományt a természettudományok „könnyű válfajának” tekintik, amelynek valószínű vagy biztos következményeket megállapító módszere nem tér el lényegesen az utóbbiakétól.

Észerint a történész elvileg felállíthat olyan általános sémákat és kategóriákat, amelyek — minden jelentős tényező figyelembevételével — megmagyarázzák a személyeket és cselekedeteiket. Ebben a történelemfelfogásban a történész feladata az, hogy kutatása tárgyával szemben a lehető legsemlegesebb nézőpontra helyezkedjék, hiszen a személynek nincs valódi saját mozgástere.

Ami egyedi személyes vonásnak és egyéni szabad döntésnek látszik, valójában nem több, mint különféle genetikai adottságok és környezeti hatások összetett, de szükségszerű okozata. Annyira mélyen ismerhetjük meg működésük törvényszerűségeit, amennyire sikerül tárgyilagosnak maradnunk a cselekvő személyekkel szemben; máskülönben félrevezethetnek tanulmányozásunk tárgyai, akik azt hiszik magukról, hogy szabadon döntenek és vala-

mi újat hoznak létre, holott valójában tevékenységük előre világosan meghatározott sémákat követ.

Ha ellenben az emberi személy testben élő lélek, aki megismerheti az abszolút értékeket, mint például a végtelen boldogságot, jószágot, igazságot, szépséget; ha képes szabadon dönteni, és ha minden ember valamilyen formában, valamilyen módon a végtelen boldogságra vágyik — akkor az ennek szellemében folytatott történelmi kutatás szöges ellentétben áll a fent leírt modellel.

A történetírás egyedülálló jellege

Ha a második változatot tekintjük igaznak, akkor a történettudomány nem a természettudományok „könnyű válfaja”, hanem jellegében és módszereiben sajátos és eredeti tudomány. A történész az emberi szavak és tettek tanulmányozása során nem elégedhetik meg azzal, hogy általános törvényszerűségeket és sémákat állít fel, s aztán ezekbe besorolva értelmezi az egyedi eseteket. Természetesen a történelmi törvényszerűségeket és sémákat továbbra sem mellőzheti, hiszen ezek párhuzamokra, analógiákra hívják fel a figyelmet. Ám a történész fő célja ebben az esetben az, hogy a cselekvő személyeket egyéni valóságukban és az őket körülvevő közösségek egyedi kapcsolatrendszerében ragadja meg. Ez az új célkitűzés kikerülhetetlen, mivel az embernek szabad akarata van. Az ember — más személyek és számos személytelen tényező hatása ellenére is — minden szabad döntésen alapuló cselekedetével olyasmit hoz létre, ami magán viseli a cselekvő személy egyéni, szabad lényének sajátos bélyegét. Sőt, ha a cselekvő embert meg akarjuk érteni, akkor nemcsak a szavait és a tetteit kell megfigyelnünk, hanem egész életének minden tevékenységét. Csak így remélhetjük, hogy legalábbis részben megismerhetjük azt a páratlan személyt, aki szavai és tettei által próbálta kifejezni önmagát.

Ha az emberi személy testben élő lélek, akkor — akár akarja, akár nem — minden szava és cselekedete jel, amely kifejezi belső életét. Szavai és tettei kimeríthetetlenül gazdag személyes valóságot tükröznek. Ebben az esetben a történész legizgalmasabb feladata az, hogy helyesen értelmezze ezeket a jeleket, és általuk a cselekvő személyre fényt derítsen.

„Hipotetikus bizalom”

Nem értelmezheti azonban helyesen a kutató a személy szavait és cselekedeteit mint az önkifejezés jeleit, ha semleges, „tárgyilag” nézőpontra helyezkedik, és úgy tekinti a cselekvő embert, mintha nem lenne több, mint természettudományos módszerekkel vizsgálható tárgy. Ahhoz, hogy az egyén „világát” (szándékait, céljait, értékeit, szemléletét) megérthessük, bizonyos mértékig be kell „lépnünk” annak a személynek gondolkodásába, szívébe, közös hullámhosszra kell helyezkednünk vele: így tudjuk megérteni szavait és tetteit, mint egyéniségének kifejezőit. Ricoeurrel együtt „hipotetikus bizalom”-nak nevezhetjük ezt a közös hullámhosszat vagy empátiát, amelynek segítségével kapcsolatba léphetünk más személy vagy személyek belső világával: megkíséreljük az ő néző-

pontjából szemlélni a világot, magunkénak tekintve az ő értékeit, gondolkodásmódját, szándékait.

Természetesen az empátia vagy a feltételezett bizalom mellett bizonyos kritikai távolságtartásra is szükség van: megpróbálom a világot ennek az embernek a szemével látni, *mintha ő lennék*; ha viszont saját egyéniségemet el nem határolom az övétől, nem érthetem meg az ő egyéni és sajátos valóságát, enélkül pedig a háttérrel köztem és vizsgálódásom tárgya között egyszerűen elmosódik. Feltételezett bizalom és kritikai távolságtartás híján még a legbőségesebb adathalmaz sem árulna el az adott személyről szinte semmit, sőt, félreértelmezhetővé válna. Ha azonban e kettő megvan, akkor a történész még úgy is sikerrel rekonstruálhatja a személyt, ha számos történelmi adat hiányzik, vagy kissé pontatlan. A hipotetikus bizalom tehát a kulcsa annak, hogy a kutató elkerülhesse, de legalábbis csökkentse saját világának kivetítését a vizsgált személy(ek)re.

Jézus történelmi megközelítése

Mivel a keresztény hit szerint Isten Fia a Názáreti Jézusban emberré lett, azt is el kell ismerni, hogy a földi Jézus a történész kutatási területéhez tartozik.

Jézussal kapcsolatban azonban a történész első közelítésben meglehetősen, sőt, talán zavarbaejtően bonyolult helyzetbe kerül. Maga Jézus nem írt s nem emelt semmiféle emlékművet. A bibliatudósok egyetértenek abban, hogy földi életének egyetlen eseményéről sem rendelkezünk közvetlenül szemtanúktól származó beszámolókkal. Második századi külső forrásoknak és maguknak az újszövetségi iratoknak tanúsága alapján tudományos felelősséggel annyit állapíthatunk meg, hogy az evangéliumok szemtanúktól, Jézus férfi és női tanítványaitól származó hagyományokon alapulnak. Pontosabban fogalmazva: Jézus földi életének és halálának eseményeit két nemzedék emlékezete szűrte meg (és minden valószínűség szerint módosította is). Kétszeresen, sőt háromszorosan átgondolták azokat, hiszen a hagyományt Jézus tanítványai adták tovább az általuk alapított közösségeknek, az evangélisták pedig vagy ezt a közösségi hagyományt, vagy pedig a tanítványokét vették alapul.

Egészen másképpen áll viszont a helyzet azokkal a tudósítókkal, amelyek Jézusnak a halála utáni megjelenéseiről szólnak. Szemtanúként ír Pál, amikor beszámol a feltámadt Úrral való találkozásáról; a korintusiakhoz írt első levelében pedig nagyon régi hagyományt említ (a feltámadt Krisztus megjelenései Péternek és a Tizenkettőnek, majd több, mint ötszáz testvérnek — akik közül a legtöbben még életben voltak 55-56 körül, az első korintusi levél keletkezésekor —, illetve Jakabnak és az összes apostolnak (1Kor 15,5-7).

Első kézből származó bizonyítékunk van arra, hogy Jézust halála és hírül adott megjelenései után kevesebb, mint két évtizeddel a palesztinai keresztények Úrnak nevezték, és hitték, hogy ugyanabban az értelemben uralkodik népe és az egész világ fölött, mint ahogyan Jahvét tartotta Urának az Ószövetség népe (1Kor 16,22).

A filippiekhez írt levélnél régebbi eredetű, korai himnusz szerint Jézus az Istennel volt egyenlő, mielőtt önmagát kiüresítve emberré lett és engedelmeskedett egészen a kereszthalálig; ezért az Atya felmagasztalta Őt, és olyan nevet adott neki, amely fölötte van minden névnek: Jézus Krisztus az Úr (Fil 2,6-11).

Kíséréljük meg most — legalábbis körvonalakban — megvizsgálni Jézus történetét a fentebb vázolt két, egymással ellentétes történeti megközelítés alapján.

**Kétfajta
megközelítésmód**

Ha abból indulunk ki, hogy a történettudomány nem több, mint a természettudományok könnyebb válfaja, és ezért minden eseményt és minden személyt már meglévő kategóriákba kell beilleszteni, akkor nem tehetünk mást, mint hogy követjük a történeti Jézus-kutatás első, második és harmadik időszakának megannyi képviselőjét: az ő gondolatmenetükhöz hasonlóan megpróbáljuk Jézust valamilyen, többé-kevésbé világosan meghatározott típusba besorolni, mint például az eszkatologikus próféta, a karizmatikus tanító bölcs, az antikulturális hős vagy a szociális forradalmár.

Igaz ugyan, hogy általánosan elfogadott kritériumok alapján több-kevesebb valószínűséggel kiszűrhetjük a „hiteles” Jézus-hagyományokat a „nem hiteles, az egyház által hozzátett” hagyományokból; az eredmény azonban — noha azonos séma szerint alakul ki — kinek-kinek előzetes meggyőződése nyomán eltérő lesz: a történeti bizonyítékok egy részét figyelmen kívül hagyva vagy elferdítve a történész könnyedén kategorizálni tudja az általa rekonstruált Jézust.

Ha viszont a történettudomány másik modelljében gondolkodunk, amely minden emberi lény lelki természetét, szabadságát és egyediségét feltételezi, és az emberi cselekedeteket és életutakat úgy próbálja felfogni mint ennek az egyedi személynek kifejezéseit, akkor egészen más eredményre jutunk. Ebben az esetben — saját ideológiai szempontjainkat és előítéleteinket félretéve — úgy próbáljuk olvasni az újszövetségi iratokat, hogy beléphetünk a bibliai szerzők és kortársaik „világába”, mégpedig azért, hogy magunkévá tesszük az ő alapelveiket, elvárásaikat, értékeiket és tapasztalataikat. Természetes, hogy ez csak bizonyos mértékig sikerülhet, mégis lehetővé teszi azt, hogy Jézus személyének egyedisége megérintsen bennünket, úgy, ahogyan megérintette mindazokat, akiknek élményeit és tanúságtételét az evangéliumok és a többi újszövetségi irat tartalmazza.

Valószínűleg ugyanazon kritériumok alapján fogjuk kiválasztani ezekből az írásokból a „hiteles” Jézus-hagyományokat, mint a történészek első csoportja, csak hogy egészen más következtetése-

ket vonunk le belőlük. Még ha vizsgálódásunkban él is némi egészséges gyanakvás (ezt hívják manapság hermeneutikus gyanúnak), amellyel leleplezhetjük az újszövetségi szerzők versengését, ahogyan újra meg újra megfogalmazzák Jézus üzenetét, életének, halálának és feltámadásának történetét —, akkor is észre kell vennünk, hogy a szerzők őszinték és szavahihetőek. Elképesztő az eseményekhez való hűségnek és az írói szabadságnak az az ötvöze, amellyel írásba foglalták a mártír szemtanúktól származó hagyományokat: Péterét, aki tanúságot tett Jézus földi életéről és a Feltámadott megjelenéseiről is, és Pálét, aki azt állította, hogy látta a feltámadt Krisztust. Annyi bizonyos, hogy e két apostol, valamint Jakab, „az Úr testvére” életük odaadásával pecsételték meg tanításuk igazságát. Ha pedig — akár pusztán azért, hogy szélesebb körű egyetértésre találjunk — csak a történetiség legáltalánosabban elfogadott feltételét, a többszörös tanúsítás kritériumát alkalmazzuk, láthatjuk, hogy bizonyos rekonstruálható történelmi események nem illeszthetők egyetlen, előre megállapított történeti kategóriába sem, s így semmilyen hagyományos magyarázattal nem boldogulunk. Az alábbiakban csak néhány ilyen tényt említünk.

Az atya és fiú

(1) Történelme során Izraelben számos próféta működött. A különféle hagyományok azonban egyetlen irányba mutatnak, ez pedig a próféta Jézus különleges igényét támasztják alá: ő nem Jahve nevében tanít, mint a többi próféták, hanem saját — meghozzá feltétlen — tekintélyével; beteljesíti a Tórát azzal, hogy a betűit megváltoztatja; Jézus viszonya Istenhez a fiú és az atya (Abba) kapcsolata, ez pedig élesen elüt bármely más embernek Istenhez való viszonyától. Mégis, ez a Jézus, aki feltétlen odaadást követel, olyan odaadást, amely fölötte áll még a legszentebb családi kötelekeknek is, ez a Jézus Isten alázatos szolgálatában, neki feltétlenül engedelmessé válik egész életét.

A feltámadás ténye

(2) A vallástörténet számos olyan mítoszt ismer, amelyben istenek meghalnak és feltámadnak. Példa nélküli azonban az első korintusi levél felsorolása a feltámadt Jézus megjelenéseiről, vagy az evangéliumok híradásai a Feltámadotról és az üres sírról. Nincs más olyan történelmi személy, akiről kortársai, tanítványai, sőt egyik ellensége is egybehangozóan azt állították volna, hogy feltámadt a halhatatlan, isteni életre — meghozzá úgy, hogy feltámadását követő megjelenései megváltoztatták a tanítványokat, és az egész világra kiterjedő hittérítő mozgalmat indítottak. Sőt, ugyanezek a tanítványok életüket adták azért, mert hittek a gonosztevőként keresztrefeszített Jézus feltámadásában.

(3) A vallástörténet tanúsága szerint sok olyan ember élt, akiket isteni méltóságra emeltek: királyok, császárok már életükben elnyerhették ezt a rangot; Siddharta Gautamát (azaz Buddhát) halála után néhány évszázaddal nyilvánította istenné a buddhizmus egyik ága; Mohamedet is századokkal a halála után kezdték istenként tisztelni egyes követői. Az a tény, hogy olyan szigorúan

egyistenhívő vallás követői, mint amilyen Izrael hite volt, isteni méltóságot tulajdonítsanak egy keresztrefeszített emberi lénynek, méghozzá közvetlenül annak szégyenletes halála után — példa nélkül áll a történelemben. Ha mindez Indiában történt volna, ahol minden embert természeténél fogva isteninek tartanak, akkor nem volna meglepő. Ám Jézus korában Izraelben a bálványimádás a legszörnyűbb bűnnek számított.

Annak a történésznek tehát, aki e tényeket torzítás nélkül elfogadja, el kell ismernie, hogy ilyen különleges jelenség különleges magyarázatot követel. Nem mehet azonban ennél tovább anélkül, hogy át ne lépné tudományterülete határát. Kutatása során megoldhatatlan talánnyal szembesül: a történeti Jézus alakja, a történészek gondolkodásának eredménye, a történelemtudomány hatáskörén belül — megmagyarázhatatlan. Ugyanakkor, noha önmagában nem elégséges ahhoz, hogy hitre vezessen, mégis utat készíthet a hit számára, hiszen rákényszerít, hogy feltegyük a kérdést: ki ez az ember?

A Jézus-történet értelme

Ami közvetlenebbül elvezetheti a történészt a hithez (vagy történelmi tények által erősítheti meglévő hitét), az a történeti kutatásnak és a történelem értelmét kereső egzisztenciális kutatásnak az ötvözése. Ha az ember a legnemesebb emberi vágyak beteljesedését keresi, az igazság, a jóság, a tiszta szeretet teljességének boldogságát, akkor könnyen beláthatja, hogy a történelem keretein belül elvileg nem található kielégítő választ. Ez indítást adhat ahhoz, hogy felvesse a természetfölötti cél lehetőségét.

A természetfeletti cél

Ahhoz, hogy beteljesíthesse az embert, ennek a természetfölötti célnak az igazság, a jóság és a szeretet végső győzelmét kell meghoznia a hamisság, a gonoszság és a halál erői fölött. Ha erről legalább halvány sejtésünk van, és ha emellett az újszövetségi eseményeket más nagy vallások írásaival összehasonlítva tanulmányozzuk, akkor Krisztus misztériumában lehetséges természetfölötti választ találhatunk a történelmi lét értelmét kereső kérdéseinkre.

De vajon egy ilyen válasz nem csupán kivetítése-e legnemesebb vágyainknak, nem az emberiség legszebb mítosza-e? Itt fontos szerephez jut a részlegesen rekonstruált jézusi valóság, a „történeti Jézus”: az újszövetségi Jézus-jelenség ezáltal kapcsolódik hozzá a történelem igazolható eseményeihez. Mindez azt mutatja, hogy a történeti Jézus különleges jelenségének kielégítő magyarázatát csakis az újszövetségi iratok összessége adhatja meg. Ha a kereszténység hitét nem fogadjuk el igaznak, a történeti Jézus örökre megfejtetetlen rejtély marad. A történeti kutatás úgy, ha részt vesz a személyes emberi lét értelmének egzisztenciális keresésében, akkor racionálisan megalapozhatja vagy megerősítheti a Jézus Krisztusba vetett hitet. Nem kényszerít arra, hogy elfogad-

juk a Názáreti Jézust mint megtestesült Fiúistent, ám ezt a lehetőséget rendkívül ésszerűvé teszi.

Így — a hit fényében — gondviselésszerűnek bizonyul az, ami eddig hátrányosnak látszott. Maga Jézus egyetlen sort sem írt le, hanem csak a tanítványainak (és a tanítványok tanítványainak) bizonyága alapján ismerhetjük meg Őt. S éppen ez teremt elszakíthatatlan kapcsolatot a Jézusban való hitünk és az egyházban való hitünk között: Jézusba vetett hitünk az apostoli egyház tanúságtételén alapszik, és fordítva, Jézusba vetett hitünk alapján fogadjuk el az Ő egyházát mint azt a helyet, ahol az Ő tanítását és személyét megértik és hitelesen értelmezik.

Visszatekintve úgy látszik, hogy a határozott döntés a krisztusi hit mellett a kereső ember fokozatos vagy hirtelen átalakulásának gyümölcse a kegyelem által. Isten kegyelme nélkül (amelyet a kereső ember gyakran hosszú ideig fel sem ismer) nem születet meg bennünk az a sejtés, hogy az emberi élet végső értelme nem lehet más, mint az igazság, a jóság és a tiszta szeretet.

A kegyelemre az olyan, tisztán történeti kutatásnak is szüksége lehet, amely történettudományi módszerekkel próbálja rekonstruálni a történeti Jézust. Vajon lehetséges-e a Szentlélek közreműködése nélkül feltétlen nyitottsággal közeledni Jézus egyéniségéhez, és személyesen befogadni az újszövetségi szerzők „világát”? Csakis Isten Lelke teremtheti meg a közös hullámhosszat (amelyet Ricoeur hipotetikus bizalomnak nevez) köztünk és az újszövetségi tanúságtételekben megjelenő Jézus között. A paradox az, hogy a történész éppen Isten kegyelme révén használhatja helyesen a történelmi hitelesség kritériumait anélkül, hogy a Jézus-jelenséget szokványos kategóriákba próbálná szorítani.

Hasonló a helyzet Jézus történetiségének kutatásában, mint a végső valóságról való metafizikai gondolkodásban. Csakis a zsidó-keresztény-izlám kinyilatkoztatás fényében, és csakis Isten kegyelme révén válhatott képessé az emberi gondolkodás arra, hogy legmagasabbrendű feladatát teljesítse, vagyis a személyes Isten létét bizonyítsa. A zsidó-keresztény filozófia a saját rendszere szerint, filozófiai bizonyítékokkal igazolja Isten létét, ám ezek a bizonyítékok valójában Isten kinyilatkoztatásának fényében születtek. Önmagukban is helytállóak ugyan, de csak azok számára meggyőző erejűek, akik nyitottak a természetfeletti hit melletti döntés iránt.

E két kérdés természetéből adódik, hogy a filozófiában a végső valóság problémájára, a történelemtudományban pedig Jézus történeti létének kérdésére nem adhatunk helyes választ Isten kegyelme nélkül. Mindkettő olyan egzisztenciális döntés elé állítja a kutató embert, amelyet az üdvösségtörténet rendjében meghatároz Isten kegyelmének elfogadása. Innen a paradoxon: csakis Isten kegyelmével képes az emberi ész filozófiailag bizonyítani Isten létét, illetve igazolni a Jézus-jelenség megmagyarázhatatlansá-

gát a történettudomány keretein belül. Az Istennel való találkozás — akár a metafizikai gondolkodás, akár a történelmi kutatás során — senkit sem hagyhat közömbösen: Jézus történetét teljesen közömbösen, semlegesen megírni még annyira sem lehetséges, mint bármely hétköznapi emberét. Láttuk, hogy minden személyhez szükség van „közös hullámhosszra”, elméleti bizalomra — ennek híján bizonyosan félreértjük az illető személyt. Jézus esetében ennek a közös hullámhossznak az elutasítása egyenlő a Szentlélek kegyelmének visszautasításával. Ez nemcsak Jézus félreértéséhez vezet, hanem azt is megakadályozza, hogy elfogadjuk Őt mint emberi alakban, az emberi történelemben megnyilatkozó isteni Személyt.

Ezek szerint tehát a Jézus történeti rekonstruálása körüli eltéréseket és ellentéteket nem az okozza, hogy az adatok ellentmondásosak, nem is pusztán a történészek különböző felkészültsége vagy érdeklődési köre, hanem legfőképpen a kutatók ellentétes egzisztenciális felfogása Isten tökéletes önátadásáról Krisztusban. Akárcsak földi életében, a történelem egész folyamán is Jézus mindig „jel, amelynek ellene mondanak”: aki őt meg akarja érteni, annak saját szíve legrejtettebb zugait kell feltárnia (Lk 2,34-35).

E szükségképpen vázlatos fejtegetés után foglaljuk most össze azt a választ, amelyet alapkérdésünkre adhatunk: mi a szerepe a „történeti Jézusnak” a teológiai gondolkodásban?

1. Jézus történetiségének kutatását abbahagyni — csak azért, mert az ismételten egymással ütköző nézetek összevisszaságához vezetett, ami azután általános szkepticizmusba fulladt — éppoly alaptalan volna, mintha bárki az általa készített történeti Jézus-rekonstrukciót állítaná hite középpontjába.

2. Amennyiben a történész eleget tesz annak a módszertani követelménynek, hogy feltétlenül megnyílik a tanulmányozott személy egyéni világára, akkor a történeti Jézus rekonstrukciója által fontos szolgálatot tesz a teológiának. Rávilágít arra, hogy a történész által felvetett kérdésekre a történelemtudomány határain belül nem találunk választ.

3. A történeti Jézus tanulmányozása csak akkor vezet hitre, ha a történelem céljának egzisztenciális kutatásával párosul, olyan kereséssel, amely legalábbis reménykedik az igazság, a jószág és a szeretet győzelmében.

4. Paradox módon azonban éppen Isten kegyelme szabadítja fel a történést arra, hogy módszereit helyesen alkalmazza: kiszélesíti a tudós látókörét, hogy Jézus történetében helyet kaphasson a természetfölöttinek a lehetősége is. Az egzisztenciális keresésben pedig még jelentősebb szerepet játszik a kegyelem: saját — korlátozott — tudományterülete fölé emeli a történést, hogy a Názáreti Jézus történetében megláthassa a tiszta szeretet tökéletes, isteni megnyilatkozását.

Jézus, *a mi Krisztusunk*

BÉKÉS GELLÉRT

Korunk bibliakritikája és az ősi krisztológiák

Született 1915-ben Budapesten. Teológus, bencés szerzetes. 1933-40 között a római Szent Anzelm Egyetemen filozófiát és teológiát hallgatott. 1940-46 között a pannonhalmi gimnázium és a teológiai főiskola tanára. 1946 óta a Szent Anzelm Egyetem, 1979 óta a Gergely Egyetem teológiai tanára. Legutóbbi írását 1997. 3. számunkban közzeltük.

Amikor ma, kétezer év távlatából, az új ezredfordulón Jézusról beszélünk, a kereső embert, de a hívőt is az érdeklő leginkább, hogy mit jelent Jézus személye a huszadik század emberének, és mit fog jelenteni annak, aki majd a huszonegyedikben él. Mi köze a földi jólétre törekvő társadalomnak az Isten országáról szóló jézusi evangéliumhoz? Mi az értelme a megváltás örömhírének a szekularizált világban, ahol az ember a tudománytól és a technikától várja mérőben evilági üdvösségét? Egyáltalán állítható-e még a jelen kor életkörülményei közt, hogy Jézus a mi Krisztusunk: a mai ember Megváltója és Üdvözítője? Lehet-e ezt azonos vagy legalábbis hasonló értelemben állítani, mint ahogy az apostolok egyháza tette? S ha lehet, van-e ennek a mi korunkban valami sajátos értelme?

Megannyi kérdés, amire aligha lehet az értelmi tisztesség követelményeihez híven válaszolni, ha előbb nem nézünk szembe azzal az immár kétszáz esztendeje vitatott problémával: hogyan lett a názáreti Jézusból az apostolok egyházának Krisztusa? Pontosabban: az a Jézus, aki meghirdette Isten országát, hogyan lett az apostoli igehirdetés tárgya, az üdvözítő Krisztus? Rövidebben: hogyan lett az ige hirdetőjéből a hirdetett ige? Ez a bultmanni kérdés nemcsak a Jézussal foglalkozó bibliai kutatásnak vagy az elméleti teológiának, hanem magának a Jézusba vetett hitnek is alapvető kérdése. Jézusban hinni ugyanis lényegében annyit jelent, mint elfogadni azt a tényt, hogy ő az ember Megváltója és Üdvözítője: ő a Messiás, görög szóval, ő a Krisztus. A Krisztus-hit tehát az ő történeti személyében gyökerezik. Ám a probléma pontosan az, hogy az újkori bibliakritika a Krisztus-hitnek éppen ezt a názáreti Jézusba nyúló történeti gyökerezettségét, vagy még pontosabban, ennek a gyökerezettségnek jogosultságát vonta kétségbe.

A történeti Jézus vagy a hit Krisztusa?

A hagyományos bibliai és teológiai gondolkodás természetesnek vélte, hogy Krisztus-hitünk a történeti Jézusban gyökerezik. Az újszövetségi iratok alapján ez egészen nyilvánvalónak tűnt. Az evangéliumok elmondják Jézus életét és tanítását, kereszthalálát és föl-támadását, az apostoli iratok pedig arról a tanítványok lelkében tudatosá vált fölismerésről tanúskodnak, hogy Jézus életében és

halálában beteljesültek Isten ószövetségi üdvözítő ígéretei: ő a Messiás, a Krisztus. Ez a Jézus földi életében félig tudatosan már megvallott Krisztus-hit teljes tudatossággal vallott Krisztus-hitté akkor vált bennük, amikor a Föltámadottban ráismertek Mesterükre, a názereti Jézusra. A hagyományos út tehát a történeti Jézustól vezet a hit Krisztusához.

A bibliatörténeti kritika

A bibliatörténeti kritika ezzel szemben azt állítja, hogy a hit Krisztusától kell kiindulnunk, hogy rátaláljunk Jézus történeti alakjára. Az első keresztény közösségekben hirdetett és hittel megvallott üdvözítő örömhír, az *evangelion*, az Úr Krisztusról szólt: ő az a *Küriosz*, akinek megdicsőült alakjában Istennek embert üdvözítő műve beteljesült. Az evangélisták, főleg János, Jézus történeti alakját feltámadásának húsvéti fényében látták. Nem Jézus-életrajzot írtak, hanem a *Küriosz*ban megvalósult messiási üdvösség örömhírét foglalták írásba. A kritikus gondolkodás útja ezért nem Jézus történeti alakjától vezet a hit Krisztusához, hanem éppen fordítva: a hittel vallott Krisztustól a történeti Jézushoz. A kérdés tehát pontosan az, hogy van-e út ettől a hittel vallott Krisztustól Jézus történeti valóságához.

Bultmann ezt tagadja.¹ Arra a túlzott következtetésre jut, hogy amiket Jézusról az evangéliumok elmondanak, egyáltalán nem tekinthetők történeti tényeknek, hanem bizonyos tényeknek húsvét után az apostolok igehirdetésében kialakult hívő értelmezését mondják el. Történetkritikai tekintetben a názáreti Jézusról semmi mást nem tudunk, mint azt, hogy létezett. Létezésének merő ténye, a *dass*, Bultmann szemében, elég a keresztény hit történeti megalapozásához, tanítása és tettei, a *was* és a *wie* azonban már a húsvéti értelmezés hatósugarába tartoznak.

Bultmann első kritikusi saját tanítványai voltak. E. Käsemann már az ötvenes évek elején rámutatott a történeti Jézus és a hit Krisztusa közti folytonosságra.² Mint egzegéta vallja, hogy az üdvösség isteni művéhez szervesen hozzátartozik Jézus egész élete, nemcsak halála és feltámadása, mert az ő történeti létezése az a *kairosz*, az a sajátos kegyelmi időpont az üdvösség történeti folyamatában, amikor az üdvözítő mű egyszer s mindenkorra beteljesült. Aki meghirdette az evangéliumot, meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra, az egy és ugyanaz a Jézus.

G. Ebelin³ és Z. Fuchs⁴ a folytonosságot nem a történeti mélyben, hanem az igehirdetés tartalmában keresi. Akár „a hit tanuját” (Ebeling), akár „Isten irgalmas szeretetének teljes kifejezését” látjuk Jézusban, az ő igehirdetésében éppen úgy, mint a róla szólóban, a mondanivaló tartalma azonos.⁵

Végül is a mai kutatások nyomán nyugodtan állíthatjuk, hogy a törés nem áthidalhatatlan a történeti Jézus és a hit Krisztusa között. Kétségtelen, hogy Krisztus megdicsőült léte nem egyszerű folytatása Jézus földi életének, hiszen halálával kilépett ebből az életből, és föltámadásával átlépett az isteni örökkévalóságba. De

¹Bultmann, Rudolf: *Theologie des Neuen Testaments*, 7. kiad. 1965, Tübingen, 1.

²Käsemann, Ernst: *Sackgassen im Streit um den historischen Jesus*, in: *Exegetische Versuche und Besinnungen II*. Göttingen, 1964, 42.

³*Die Frage nach dem historischen Jesus und das Problem der Christologie*, in: *Wort und Glaube*, Tübingen, 1967, 300-318.

⁴*Die Frage nach dem historischen Jesus*, in: *Zur Frage nach dem historischen Jesus II*. Tübingen, 1960, 152.

⁵Bultmann
Krisztus-értelmezéséről
lásd Békés Gellért:
*Krisztus-e a mai
embernek Jézus?* in:
Krisztusban mindnyájan
egy, 1993, Bencés
Kiadó, 134-141.

ez az átlépés, mégha emberi szem törést lát is benne, valójában létrendi emelkedés, valódi transzcendencia. Ezért a megdicsőült Úrban, mégha isteni létformában is, valóban jelen van a názáreti Jézus, üdvösségünk történeti szerzője. De akkor nyilván jelen van az evangéliumok Krisztusában, az egyházban hirdetett és megvalóított Krisztusban is. És ha jelen van, akkor meg is találhatjuk őt történeti valóságában.

A Krisztus-hit és a krisztológia

Mindeddig a történeti Jézusnak és a hit Krisztusának a viszonyáról beszéltünk. De újabban nem annyira a személyi folytatódás szemszögéből vetik föl a kérdést a teológusok, mint inkább úgy, hogy a Krisztus-hit és annak tanításbeli kifejtése, a krisztológia vonalán lehet-e folytatódásról beszélni. Pontosabban: van-e belső folytonosság a názáreti Jézus tanítványainak Mesterükbe vetett hite és a föltámadt Krisztus első tanítványainak hite közt? S ha van, akkor az újszövetségi iratok Krisztusról szóló tanítása szintén ebben az eredeti Jézus-hitben gyökerezik-e vagy sem? Voltaképpen itt az apostoli egyház krisztológiájának és az abból eredő későbbi krisztológiáknak a hitelességéről van szó.

⁶*Anfangsprobleme der
Christologie,*
Gütersloh, 1960.

W. Marxsen pontosan ezt a kérdést kutatja.⁶ Ő is Bultmann kérdéséből indul ki: Hogyan lett az ige hirdetőjéből a hirdetett ige? Ez a kérdés lényegében azonos azzal, hogyan lett a hit tanújából a hit tartalma: hogyan lett a történeti Jézus a hit Krisztusává. Bultmann tanítványai egyetértenek abban, hogy a változást a húsvéti események hozták: Jézus halála jelenti azt a cezúrát, ami az ige hirdetőjét elválasztja a hirdetett igétől. Marxsen szerint azonban túlzott egyszerűsítés az, ha az ige hirdetőt a názáreti Mesterrel, a hirdetett igét pedig a föltámadt Krisztussal azonosítjuk, mintha Jézus húsvét előtt csak hirdetője lett volna az igének, húsvét után pedig csak tárgya az ige hirdetésnek. Tagadhatatlan ugyanis, hogy Jézus személye már húsvét előtt beletartozik abba, ami az ő tulajdon ige hirdetése, hiszen tanítványai az ő szavára és személyi hatására hisznek Istenben. Másrészt azt sem lehet kétségbe vonni, hogy a föltámadt Krisztus továbbra is úgy van jelen az egyház életében, mint az üdvösség evangéliumának hirdetője.

**Jézus személye és az
isteni üzenet
összetartozása**

Marxsen mindebből arra a következtetésre jut, hogy az evangéliumi hagyomány és az ősi krisztológia eredetét nem az egyház húsvét utáni hitében kell keresni, hanem abban a hitben, amit maga a történeti Jézus keltett tanítványaiban. Jézus ugyanis nem merő eszköze, személytelen közvetítője Isten igéjének. Szava, tettei, egész személye szervesen hozzátartoznak az isteni üzenethez, következésképpen hozzátartoznak az ember hívő válaszához is. Jézus, az ige hirdetője és a hit tanúja, elválaszthatatlan a hit tartalmától: aki az ő szavára hisz Istenben, az őbenne magában hisz. A cezúrát a hirdetett és a hirdető között nem Jézus halála jelzi. A változás már Jézus életében megtörtént, és magával a hit megvallásával

**Jézus, a hiteles
közvetítő**

val kezdődik. Aki hisz Jézusban, az nemcsak azt hiszi, amit Jézus hirdet, hanem azt is, hogy *Jézus a hirdető*: ő Isten üdvözítő igéjének hiteles közvetítője. Ez pontosan azt jelenti, hogy az ige hirdetője a belé vetett és megvallott hit által maga is hirdetett és hittel elfogadott ige lesz, mert aki hittel fogadja Jézus szavát, az hitének tárgyaként őt magát is elfogadja. Hinni Jézus szavában elválaszthatatlan attól, hogy Jézust magát is megvalljuk, mint Isten küldöttjét, mint a Krisztust. Küldetésének lényege éppen az, hogy ő a közvetítő Isten és ember között, és a közvetítő szerepe belsőleg hozzátartozik ahhoz, amit hirdet.

Az újszövetségi iratok Krisztus-képe és Krisztusról szóló tanítása, Marxsen szerint, ebben az eredeti, Jézus személyére vonatkozó hitben gyökerezik, mert ez a hit látta meg a názáreti Mesterben Isten küldöttjét, Krisztust. S ez a hit húsvét előtt és húsvét után valójában azonos volt. A különbség Jézus történeti és megdicsőült állapota közt a hit lényegén nem változtat, még akkor sem, ha Jézus feltámasztását úgy tekintjük, mint isteni küldetésének végleges megerősítését. Mindkét esetben annak megvallásáról van szó, hogy Jézus a Krisztus. Marxsennek igaza van: a krisztológia eredete az a hitvallás, hogy Krisztus nem más, mint a történeti Jézus.

Az ősi krisztológiák eredete

Hogyan fejlődtek ki az újszövetségi iratokban található Krisztus-képek és tanítások, az ősi krisztológiák? Voltaképpen már magára a Krisztushitre is áll E. Fuchs velős megfogalmazása: „Krisztus a megértett Jézus”, mert Jézust csak akkor értheti meg teljes valóságában az ember, ha elfogadja, hogy ő a Krisztus. Az emberi gondolkodás azonban dinamikus természete folytán nem áll meg a hit egyszerű megvallásánál. A hit termékeny maggá válik a hívő lélekben, amelyből a teljesebb megértés hajtásai bontakoznak ki. Nyilvánvalóan már maga a hit sem merőben passzív elfogadása az isteni szónak és kegyelemnek, hiszen belső készség, engedelmes oda-hajlás, felelős személyi döntés nélkül nem volna valódi emberi aktus. De amikor ennek a hitnek teljesebb megértését kezdi keresni az ember, ebben a szellemi törekvésben már több szerephez jut egyéni gondolkodása, értelmi nyíltsága, ösztönszerű boldogságvágya. S mivel szellemileg sem él légtelen térben és időtlenül, mihelyt tudatosan gondolkodni kezd hitének tartalmáról — s ezt kezdetleges formában már a hit aktusában is megteszi —, nem teheti másként, mint tulajdon környezetének kulturális szemléletével, vallási hagyományainak képeivel és fogalmaival.

**A hit és kulturális
környezete**

Itt emlékeztetünkbe kell idéznünk, hogy az ősegyház az első időktől sem volt egyetlen zárt kulturális és vallási környezethez kötve. Kétségtelen, hogy eredete a jeruzsálemi, vagy általában judeai és galileai zsidó környezethez fűzi, de — amint az *Apostolok Cselekedeteiből* tudjuk — a szórvány-zsidóság képviselői és min-

den bizonytalannal nem egy prozelita már a pünkösd napokban ott volt az első apostoli igehirdetésnél (vö. 2,5-11; 6,1-10), nem is szólva azokról, akik már a földi életében találkozhattak Jézussal. Általuk a szír és görög világba is eljutott az evangélium. Ugyanakkor Péter apostol személyes tapasztalata arra az új és döntő fölismerésre indítja a megtért zsidókat, hogy „a pogányok is befogadják Isten ígését” (uo. 11,1). Hamarosan megalakul az első pogányságból megtért keresztények közössége Antióchiában (uo. 11,19-26). Pál, a megtért üldözött, és Barnabás éppen ebben a közösségben kapják missziós küldetésüket a hellenista világba (uo. 13,2-3). Az ősi krisztológiákra vonatkozólag mindennek döntő jelentősége van. Ez ugyanis azt jelenti, hogy a negyvenes évek végén már nemcsak a palesztinai és hellenista zsidók ószövetségi kultúrkörében, hanem a szír és a görög vallási hagyományok világában is megjelenik a Krisztus-hit, és hívő emberek kultúrájuk sajátos szemléletével gondolkodni kezdenek ennek a hitnek teljesebb isteni és emberi értelmén.

A mai kulturális antropológia megállapítása szerint ez a sajátos szemlélet az ember szellemi tájékozódásának négy főirányában jelentkezik: 1. Mit gondol az ember önmagáról? 2. Hogyan látja a többi emberhez, a világhoz fűződő kapcsolatait? 3. Mi a felfogása a tapasztalati világot meghaladó transzcendens valóságról, az Istenről? 4. Milyen eszményeket lát maga előtt, vagyis mi az, ami reményt kelt benne és értelmet ad jövőre irányuló törekvéseinek? Szellemi tájékozódásának ezek az ösztönszerű törekvései, amik önmaga, a világ, az Isten és a jövő távlati felé irányulnak, nyilván állandó kölcsönhatással vannak egymásra. Önmagának megértését voltaképpen a többi emberhez, a világhoz és az Istenhez való viszonyában keresi az ember, de így keresi azt is, hogy mik azok az eszmények, amelyek a teljesebb emberi lét és jövő reményét ébresztik lelkében.

Az eszménykeresés hatása a krisztológiában

Kétségtelen, hogy az ember önmegértésre, valamint a világhoz és Istenhez való viszonyának megértésére irányuló törekvése mellett kulturális tekintetben az ösztönszerű eszménykeresésnek volt a legerősebb hatása az ősi krisztológiák kialakulására. Akkor is igaz volt, ma is az, hogy aki hisz Jézusban, az az ő alakjában látja meg azt az eszményképet, ami egyéni törekvéseinek, embertársaihoz és az Istenhez fűződő helyes viszonyának legtisztább kifejezője. De hogy mit tart eszményinek az ember, s amit eszményinek tart, azt miért tartja annak, abban sajátos kulturális környezetének döntő szava van. Ezért pontosan ez a kulturális környezet és az általa meghatározott eszménykeresés az, ami a különböző krisztológiák kifejlődésének antropológiai alapja.

A krisztológiák születése

Ebből a kulturális talajból azonban nem hajtottak volna ki az ősi krisztológiák palántái, ha előbb nem hullott volna belé a Jézusról szóló történeti elbeszélések magja. Ezekhez az elbeszélésekhez tartoznak nemcsak Jézus szenvedésének és kereszthalálá-

nak történeti elemei, hanem Jézus prófétai kijelentései, példabeszédei és bölcs mondásai, sőt életének nem egy eseménye és csodatette is. A húsvét után kialakult első keresztény közösségekben Jézus föltámadásának örömhírével együtt ezeket is elmondták a tanítványok. Ám éppen mivel ezek az első közösségek más és más, először palesztinai zsidó, majd hellenista zsidó, végül hellenista pogány kulturális környezetben alakultak ki, és vallási szemléletük és eszményeik környezetüknek megfelelően különböztek egymástól, figyelmüket sem ugyanazok az elemek ragadták meg a Jézusról szóló elbeszélésekből. De ami megragadta őket, azt istentiszteleti összejöveteleiken elismélték, és sajátos szemléletüknek és igényeiknek megfelelően nemcsak az igehirdetés, a tanítás vagy a vita, hanem a személyesebb jellegű hitvallás vagy a dicséret és hála himnikus-liturgikus formáiban is kifejezték. Ezek a helyi hagyományként kialakult szövegek őrizték meg a legősibb Krisztus-képeket, a krisztológia ősi típusait. Ma már csak a négy kánoni és néhány apokrif evangélium szövegébe beleszöve fedezhetők fel, de annyira jellegzetesek, hogy a modern bibliakutatásnak nem okozott különösebb nehézséget az elemzésük.

A krisztológia ősi típusai⁷

⁷Alapvető munkák: H. Fuller, R.: *The Foundations of New Testament Christology* Collins, ²1969, London; Hahn, F.: *Christologische Hoheitstitel*, ³1966, Göttingen; Schweizer, E.: *Erniedrigung und Erhöhung bei Jesus und seinen Nachfolgern*, 1962, Zürich; *Jesus Christus im vielfältigen Zeugnis des N. T.* München. Hamburg. 1968.

1. A legősibb Krisztus-kép a palesztinai zsidó kultúrkörben alakult ki, és lényegében azt fejezi ki, amit Péter apostol első pünkösd-i beszédének záró szavaiban mondott: „Isten Úrrá és Messiássá tette azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek” (ApCsel 2,36): Ez a Krisztus-kép Péter és a tanítványok húsvéti tapasztalatából ered. Az jellemző rá, hogy két létformájában látja Jézust: az egyiket a halála, a másikat a föltámadása jelzi. A *Római levél* bevezetésében (1,2-3) ez a kettős létforma a „test szerint” (*kata szarka*) és a „lélek szerint” (*kata pneuma*) ellentétpárjában jut kifejezésre. Jézus „test szerint” Dávid fia, vagyis a Messiás, de ez a messiási mivolta teljes valóságában, vagyis „lélek szerint” csak föltámadásával lett nyilvánvaló. Föltámasztásával ugyanis „Úrrá” (Küriosz) tette őt az Isten, vagyis üdvözítő művének bevégeztével az üdvösség rendjének urává tette meg őt. Tehát „lélek szerint” Jézus „az Isten hatalmas Fia” (uo. 4.).

Ebben a messiási hagyományban még nincs szó Jézusnak földi létét megelőző örök isteni létéről (*praexistentia*), de Máté is, Lukács is megőrizték evangéliumukban a Szentlélek műveként létrejött szüzi születés hagyományát, és ezzel kifejezik, hogy nemcsak föltámadása, vagy esetleg megkeresztelése óta, hanem már fogantatása pillanatától szoros kapcsolat fűzi Istenhez. Ebben az értelemben szól az angyali üdvözlés Máriához (Lk 1,31-36).

Jézus, az Emberfia

2. Ezt a messiási Krisztus-képet egészíti ki az a szintén palesztinai zsidó környezetben kialakult szemlélet, amely Jézust a Dániel próféta jóvendülésében (7,13-14) szereplő „Emberfiá”-val azo-

nosította. A „végső időkben” (eszkata) ez az Emberfia valósítja meg a világban Isten uralmát: ítéletét és üdvösségét. Amint újabban a Qumranban talált szövegek is bizonyítják, Jézus korában a zsidóság egy része erősen hitt Isten küldöttjének eljövételében, aki apokaliptikus események közepette váratlanul lép föl és végül is üdvözíti a zsidó népet. Maga Jézus azzal kezdi működését, hogy ennek az istenországnak elérézését hirdeti (Mk 1,15), majd kijelenti, hogy szavaival és tetteivel, sőt személyével magával már cselekvően jelen van ez az isteni uralom (Mk 12,18). Ugyanakkor azonban Jézus azt sem hallgatja el, hogy a jövőben még teljes mivoltában meg kell nyilvánulnia az Emberfiának, amikor majd Isten uralma is beteljesül. Eerre céloz a zsidó főtanács előtt tett tanúsága: „Látni fogjátok az Emberfiát, amint ott ül a Mindenható jobbán és eljön az ég felhőin” (Mk 14,62). Ezért tanítványai benne látták nemcsak azt az Emberfiát, aki már eljött és meghirdette Isten uralmát a világban, hanem azt az Emberfiát is, akinek még el kell jönnie, hogy megítélje az élőket és a holtakat, és aki végleg üdvözíteni fogja híveit.

„Ebed Jahve”

3. A Jézus halálának és föltámadásának húsvéti tapasztalatában gyökerező messiási szemlélet a hellenista zsidó környezetben úgy alakult át, hogy a megtért zsidók Jahve megalázott és fölmagasztalt szolgájának (*ebed Jahve*) izajási jövendölése értelmében (53. fejj.) magyarázzák Jézus sorsát. Ez az alapszemlélete Jézus szenvedés-történetének, amit legrégebb elbeszélésében Márk evangéliuma őrzött meg. De a legjellemzőbb kifejezése ennek a szemléletnek a *Fillipi levél* krisztológiai himnusza (2,6-11), amely a megalázkodó „szolga” és a fölmagasztalt „úr” ellentétpárjára épül. A „szolga alakja” a szövegben nemcsak Jézus mindhalálig engedelmes életét és kereszthalálát fejezi ki, hanem magát azt aényt is, hogy emberré lett — „fölvette a szolga alakját”. Az „Isten alakja” viszont a földi életét megelőző létére és mivoltára utal. De a hangsúly a szövegben nem ezen az isteni léten van, hanem a megalázott szolga fölmagasztalásán. Föltámasztásával Isten nyilvánvalóvá tette, hogy ő a Messiás és az Úr. Ám hívei, akiknek körében jelen van, mint liturgikus tiszteletük és imádásuk középpontja, nemcsak a maguk Urának ismerik el, hanem annak a fölmagasztalt *Kürios*znak, aki az egész teremtett mindenség Ura.

Jézus, az igaz

4. Isten szolgájának képével szorosan összefügg az a fölfogás, amely Jézust a *Biblia* bölcsességi irodalmában szereplő „Igaz”-ával azonosítja, aki ártatlanul szenved a gonoszok miatt. Nyilvánvalóan ez a fölfogás is palesztinai és hellenista zsidó környezetből származik. A bölcs ember az, aki istenfélő és az igazság útját járja. S ha szenvednie is kell igaz életéért, nem veszi el Istenbe vetett hitét, és nem tér le az igaz útról. Jézus ennek az istenfélő bölcsességnek eszményi kifejezője. Nem csoda, ha Judeában, Galileában, vagy a diaszpóra zsidóságának körében hívei benne látták az isteni bölcsesség megtestesítőjét, mert ez a bölcsesség nyilvánult

meg életében, ehhez maradt hűséges az Isten igazáért vállalt küzdelmében és szenvedésében, végül is ezért magasztalta föl az Isten.

Jézus, az „isteni Férfiú”

5. A hellenista kultúrkörben, de — megfelelő változatban — a zsidó és szír környezetben is természetesen hozzátartozott a vallás világához az „isten embere”, az „isteni férfiú” (*theiosz aner*) alakja. A nép azt tekintette Isten emberének, akit szemmel láthatóan eltöltött Isten ereje, és aki erről tanításával, jövendölésével és csodatetteivel tanúságot is tett. Jézus alakját nyilván nem volt nehéz ebben az összefüggésben látni. Főleg Márk evangéliuma mutatja be őt úgy, mint akinek „hatalma van” (1,22; 4,41) és „mindent jól tesz: a süketeknek visszaadja a hallásukat, a némáknak a beszédjüket” (7,37). De nyomát találjuk Péter pütkösi beszédében is, aki a nép szemére veti, hogy azt a Jézust feszítették keresztre, akit Isten „nagy erejű csodákkal és jelekkel” igazolt előttük, s végül is föltámasztott a halottak közül (ApCsel 2,22-24).

Jézus három létformája

6. A Jézusról kialakult eredeti krisztológiai alapszemlélet, amely kettős létformájában igyekszik megérteni őt, lassanként föl-váltja egy zsidó és pogány hellenista kultúrkörben kialakult teljesebb krisztológiai szemlélet, amely már kifejezetten *három létformáról* beszél. Ez a három: a földi életét megelőző örök isteni léte, maga a földi élete és halála, végül megdicsőült mennyei léte. Kétségtelen, hogy ennek a szemléletnek a gyökerét az isteni küldetés teológiájában kell keresni, amint azt az újszövetségi szerzők közül legvilágosabban Szent János fejt ki. Eszerint Jézus Istennek egyszülött Fia, akit mennyei Atyja azért küld a világba, hogy végbevigye az emberi megváltás és üdvözítés isteni művét. Evangéliumával és húsvétjával beteljesíti küldetését, visszatér az Atyához, de híveinek az üdvösség zálogául elküldi Szentlelkét. A Lélek — az apostolok közreműködésével az egyházban és az egyház által — valóra váltja művét a világban. Lényegében Szent Pál krisztológiai szemléletére is ez az isteni küldetéssel összefüggő hármast — a megelőző isteni, a megtestesült emberi és a megdicsőült isten-emberi — létforma jellemző.

Jézus, Isten személyes kinyilatkoztatása

7. Ezt a küldetés-teológiát egészíti ki, vagy helyesebben ennek eszmei tartalmát és teljes értelmét fejezi ki az a fölfogás, amely úgy tekinti Jézust, mint az üdvösség misztériumának, az üdvözítő isteni szeretetnek, sőt magának az Isternek személyes kinyilatkoztatását. Voltaképpen ez a János és Pál irataiban kifejtett eszme a csúcspontja az újszövetségi szentírás krisztológiájának.

Pál teológiai gondolkodásának és igehirdetésének középpontjában maga az isteni misztérium áll, amely öröktől fogva el volt rejtve a mindenséget teremtő Istenben. Ez a misztérium nem más, mint Isten örök szeretete teremtménye, az ember iránt, s ami ebből ered, az Isten embert üdvözítő szándéka. Ezt a szeretetét nyilvánította ki, és ezt a szándékát valósította meg Isten Jézus Krisztus személyében (vö. Ef 3,8-11). És joggal, mert Jézus „a láthatat-

lan Isten képmása”, minden teremtmény elsőszülötte. Benne teremtette Isten a mindenséget... „Ezért” akarta az Atya, hogy benne, a Fiúban lakjék az isteni lét teljessége, s hogy általa békítsen ki magával mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal, hogy keresztjének vérével „békességet szerzett mindennek” (Kol 1,15-20).

Jézus, a Logosz

János görög szóval, de ószövetségi értelemben Logosznak, isteni Igének nevezi Jézust, ami Isten önmagát kinyilatkoztató szavát jelenti. A Logosz öröktől fogva Istenben él, mint az Atya Egyszülötte. Mint Isten világt teremtető eszméje, a kozmosz isteni rendjében nyilvánul meg. De teljes mivoltában Jézusban ölt testet. Benne személyesen nyilatkoztatja ki magát az Isten: „Istent soha nem látta senki. Az egyszülött Isten, aki az Atya keblén nyugszik, ő nyilatkoztatta ki”. Hogyan? Azzal, hogy „az Ige testté lett és köztünk lakott. Mi láttuk dicsőségét: az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be” (Jn 1,1-18). János evangéliuma voltaképpen nem más, mint ennek az evangélium előszavában kifejezett teológiai tanításnak, Isten személyes megnyilatkozásának és üdvözítő szeretetének bemutatása Jézus szavaiban és tetteiben, halálában és föltámadásában.

Jézus, a főpap

8. Egészen sajátos az a Krisztus-kép, amit a *Zsidókhoz írt levél*-ben találunk. Ebben a levélben a szerző, valószínűleg Szent Pál tanítványa, az ószövetségi főpaprak mint előképnek beteljesüléseként rajzolja meg Jézus Krisztusi alakját. Jézus azért jött a világba, hogy mint ember — mindenben azonosulva velünk, a bűnt kivéve — megtegye azt, amire minden ember hivatott: teljesítse Isten szent akaratát és engedelmségével teljesen odaadja magát Istennek. Egész életével, de főleg kereszthalálával ezt maradéktalanul meg is tette. S mivel mindezt mint az emberiség főpapja tette, aki minden embertársát képviseli Isten színe előtt, életének és halálának áldozati jellege van: engedelmes önátadásával bűneinkért kiengeszteli Istent, és megnyitja az üdvösség útját. Föltámadásával és mennybemenetelével mint üdvösséget szerző főpap bevonul Isten szentélyébe, hogy a tulajdon vérével kiengesztelt Isten színe előtt az idők végéig közbenjárjon üdvösségünkért. Főpapságának teljes értelme az, hogy ő Isten és ember közt az új örök szövetség közvetítője, aki az isteni élet közösségében és örök boldogságában részesíti az embert.

Jézus teológiai megértésének ezek az ősi típusai nyilvánvalóan döntő hatással voltak az egyházban a krisztológiai dogma fejlődésére. Ez folyamatosan ment végbe a szentatyák tanításán, a tévtanokkal folytatott vitákon és a zsinati döntéseken keresztül egészen Szent Tamás és a skolasztikusok szabatossá fogalmi kifejtéséig és rendszerezéséig. Kérdés, hogy nyílnak-e ma is új utak Jézusnak, a mi Krisztusunknak korszerű megértésére. Erről majd más alkalommal.

A tanító Jézus

Született 1957-ben. 1983-ban szentelték pappá. Teológiai doktorátust Budapesten, biblikus szaklicenciátust pedig Rómában, a Pápai Biblikus Intézetben szerzett. 1989-től kezdve az Egri Hittudományi Főiskolán a szentírástudomány tanára.

¹A „rabbi” Jézus korában nem volt még kizárólag a hivatalosan „felavatott” tanítók számára fenntartott cím.

²Vö.: Lohse, Eduard: *Umwelt des Neuen Testaments*, 1980, Göttingen, 82-86.

Jézus és az Ószövetség

Az evangéliumok egyhangúlag tanúsítják, hogy Jézus nyilvános működéséhez szervesen hozzátartozott a tanítás, amely különböző helyeken történt: tóparton (Mk 4,1), sík terepen (Lk 6,17), hegyen (Mt 5,1), zsinagógákban (Mk 1,21; Lk 4,15) és a jeruzsálemi templomban (Mk 11,17 párh; Jn 7,14). Jézus tehát vándortanítóként tevékenykedett. Tanítói mivoltát és tekintélyét kortársai is elismerték, amikor a tanítókat megillető „Rabbi” (Mester) megszólítással fordultak hozzá.¹

Tagadhatatlan, hogy Jézus, illetve a korabeli tanítók, az „írástudók” tanítói módszerében hasonlóságok mutathatók ki. Akárcsak az írástudók, Jézus is gyakran tanított zsinagógai istentiszteleteken. Hozzá is fordultak teológiai kérdésekkel (Mk 10,1-12) és jogi problémákkal (Lk 12,13-15), s emellett ő is többször folytatott teológiai vitát más tanítókkal (Mk 11,27-12,37 párh.). A írástudókhoz hasonlóan Jézusnak is voltak tanítványai, akik rendszeresen oktatásban részesültek. Még a tanítás előadásában is megállapítható bizonyos rokonság: mind az írástudók, mind pedig Jézus kedvelték a képes beszédet, főleg a példabeszédeket. Ám ha Jézus és az írástudók tanítói tevékenységét alaposabban összehasonlítjuk egymással, jelentős eltéréseket is észrevehetünk. Ezekre az eltérésekre irányítjuk a figyelmünket.

Az írástudók számára az alapvető tekintélyt a Szentírás jelentette.² Ezen belül is kiemelkedő helyet foglalt el a Törvény (Tora). Az írástudók a Törvény értelmezését és konkrét alkalmazását tekintették fő feladatuknak. Bár különböző irányvonalak léteztek — Sammaj iskolája szigorúbb, Hillel iskolája engedékenyebb álláspontot képviselt —, s egy-egy irányvonalon belül előszeretettel hivatkoztak korábbi, nagy tekintélyű tanítókra, abban nem volt nézeteltérés, hogy a végső, mindent eldöntő tekintély az Írás szava. A Törvény — vagy általánosságban az Írás — értelmezéséhez kapcsolódtak a példabeszédek is. Az írástudó kiindulási pontként a Törvény egyik cikkelyét vagy az Írás egyik kijelentését idézte. Ezt követte a példabeszéd, amely az idézett szentírási mondat szemléltetésére és igazolására szolgált. A tanítványok oktatásának célja is a Törvény magyarázatában való elmélyedés és jártasság volt. A tanulni vágyó fiatal választotta ki magának a megfelelő tanítót, s ő kérte a tanítványok körébe való felvételt. Az is előfordult, hogy egy tanulónak több tanítómestere volt. A tanítványok egy bizonyos idő után függetlenné váltak mesterüktől, s önálló tanítóként működtek tovább.

Afelől nem lehet kétségünk, hogy Jézus igen jól ismerte az Ószövetséget, ügyesen és eredeti módon tudott bibliai szövegekre hivatkozva érvelni. A szentírásismeret főleg a vitabeszédekben

mutatkozik meg. Ezeket általában Jézus ellenfelei kezdeményezték, mégpedig provokáló vagy kifejezetten ellenséges szándékkal. Ennélfogva az Írásra való hivatkozás Jézus részéről az ellenfelek „leszerelésére” szolgált. De éppen ezáltal tűnik ki igazán, hogy Jézus mennyire otthonos volt a Szentírásban, és mennyire lényeglátóan tudott szentírási szövegeket idézni és értelmezni. A feltámadással kapcsolatos vitában például a feltámadás tényét a Törvénynek (Mózes öt könyvének) egyik mondatából vezeti le. Ennek háttérében az áll, hogy vitapartnerei, a szadduceusok csak a Törvényt fogadták el Szentírásnak, más iratokat nem. A feltámadás tanát is azért vetették el, mert arról a Törvényben kifejezetten nincs szó. Nem véletlen tehát, hogy Jézus éppen a Törvény egyik mondatára utal: „Arra, hogy a halottak feltámadnak, már Mózes is rámutatott a csipkebokról szóló részben, ahol az Urat Ábrahám Istenének, Izsák Istenének és Jákob Istenének nevezi” (Lk 20, 37; vö. Kiv 3,6). Jézus az ószövetségi mondatot azon alapelv szerint értelmezi, amelyet éppen a szadduceusok hangoztattak: Isten az élők Istene, aki csak az élőkkel törődik, a halottakkal nem. Márpedig ha Isten mint az élők Istene Ábrahám, Izsák és Jákob Istenének nevezi magát, akkor az évszázadokkal korábban meghalt ősatyáknak is élniük kell. Ha pedig élnek, fel is fognak támadni.

Az Írás mint eszköz

Jézus természetesen a vitabeszédeken kívül is utalt a Szentírásra, sőt néha idézte is azt. Tanítása azonban nem korlátozódott az Írás értelmezésére. Számára az Írásra való hivatkozás csak eszköz volt, s nem önmagában álló és önmagáért történő tevékenység. Lényegében saját működését, a megszokottól eltérő és az ellenfelek által kifogásolt magatartását s nem utolsósorban Isten országáról szóló tanítását támasztotta alá ószövetségi idézetekkel vagy utalásokkal (vö. Lk 4,18-21; 6,3 köv; 7,22). Érdekes azután a Törvénnyel, pontosabban a Törvény előírásaival szembeni magatartása. Az erkölcsi parancsokat megerősíti, sőt szigorítja (vö. Mk 7,10 párh; 10,19 párh; Mt 5,21-30.33-37), a rituális utasításokat viszont relativizálja (vö. Mk 7,14-23 párh.). Mind a szombat, mind pedig a házasság kérdésében a teremtés rendjére, vagyis a teremtő Isten akaratára hivatkozva állítja egészen új fénybe az Ószövetségnek a munkatílalomra, illetve a válasra vonatkozó előírásait (vö. Mk 2,27; 10,6-9).

Igen jelentősek az ún. antitézisek is, hiszen ezekben Jézus kifejezetten az ószövetségi törvény bizonyos kitételeivel szemben foglal állást. Az antitézisek sajátos, antitetikus (ellentétre épülő) formulával kezdődnek: „Mondatott a régieknek... Én pedig mondom nektek” (vö. Mt 5,21.27.31.33.38.43). Bár a szentírásmagyarázók szerint a Mt 5,21-48-ban található hat antitézis egyetlen nagy irodalmi egységgé formálása az evangélista szerkesztői tevékenységének eredménye, abban nincs okunk kételkedni, hogy az antitézis-formula Jézustól származik. Antitézisek a zsidó irodalomban

Az evangéliumi antitézisek

is található. A rabbi a gyakorlati törvényértelmezéskor gyakran állították szembe saját álláspontjukat más tanítók nézetével. Az egyéni értelmezést az „én pedig mondom” formulával vezették be. Ezen tagadhatatlan hasonlóság ellenére van egy korántsem mellékes különbség Jézus antitézisei és az írástudók hasonló megnyilatkozásai között. Jézus nem más tanítók véleményével szemben teszi kijelentéseit, hanem közvetlenül az Írással, az Írásban kifejezésre juttatott isteni szóval szemben. A „mondatott” formula Istenre utaló szenvedő szerkezet (passivum divinum).³ Ebből következik, hogy Jézus végeredményben az Isten által adott törvénnyel veti össze saját álláspontját. Miként az első (Mt 5,21-22) és a második antitézis (Mt 5,27-28) mutatja, a szembeállítás nem szükségképpen jelenti a Törvény bizonyos cikkelyeinek az eltörlését. Inkább radikalizálásról beszélhetünk. Az viszont kétségtelen, hogy Jézus a Törvény felett állónak tekinti önmagát. Nem az Írás más helyei vagy más törvencikkelyei alapján érvel, hanem szabadon, bármiféle egyéb hivatkozás nélkül, kizárólag saját nevében és saját tekintéllyel beszél. Önmagának igényli a jogot, hogy Isten akaratát végérvényesen közvetítse és kifejtse.⁴

³A szenvedő szerkezetet akkoriban Isten nevének körülírására használták.

⁴Vö.: Gnlika, Joachim: *Das Matthäus-Evangelium I.* 1988, Freiburg, 151-152.

A példabeszédek

Azt is fontos hangsúlyozni, hogy az Írásra való hivatkozás nem terjedt ki Jézus tanításának minden összetevőjére: nem az Írás volt számára a végső hivatkozási pont. Az evangéliumokban sok olyan jézusi mondás található, amelyek nem állnak közvetlen kapcsolatban az Ószövetséggel. Külön említést érdemelnek a példabeszédek. Ezek Jézus tanításában nem a Szentírás valamelyik mondatának szemléltetésére szolgáltak, hanem önálló üzenetet hordoztak. Az írástudókkal ellentétben Jézus nem határozta meg előre a példabeszédek mondanivalóját. A tanítás magában a példabeszédben rejlik. A hallgatónak nem az a feladata, hogy a kiindulópontként szolgáló „tétel” igazságáról meggyőződjék, hanem az, hogy a példabeszéd által bemutatott esemény menetét és a szereplők magatartását figyelmesen végigkövetve maga vonja le a tanulságot, vagyis állást foglaljon.⁵

⁵Vö.: Schweizer, Eduard: *Jesus, das Gleichnis Gottes*, 1996, Göttingen, 28-40.

Jézusnak a tanítványokkal való kapcsolata is más jellegű volt, mint a szokásos tanító-tanítvány kapcsolat. A tanítványokat ugyanis ő választotta ki és hívta meg. Olyan személyeket is meghívott, akiket az írástudók alkalmatlannak vagy méltatlannak tartottak volna a tanítványságra (például vámszedők). A tanítványok oktatásában nem a Törvény állt a középpontban. Jézus nem kötelezte tanítványait a Törvény vagy az Írás tanulmányozására, tehát nem az írásmagyarázat módszereit akarta velük megismertetni. A tanítványok abból kaptak külön oktatást, ami Jézus igehirdetésének fő témája volt, vagyis Isten országáról. Fontos hangsúlyozni, hogy a tanítványok nemcsak „tanulók” voltak, vagyis nemcsak oktatást kaptak, hanem Jézus követőivé is váltak: élet- és sorsközösséget vállaltak vele. Jézus megkövetelte tanítványaitól, hogy szakítsanak eddigi életformájukkal, sőt a családi kötelekekkel is:

A tanító-tanítvány kapcsolat

⁶A „gyűlölni” ige a bibliai szóhasználatnak megfelelően nem belső indulatoktól kísért szembeszegülést jelent itt. Értelme egyszerűen: „kevésbé szeretni”. Vö. Kocsis Imre: *Lukács evangéliuma*, 1995, Budapest, 341-342.

⁷Vö.: Hengel, Martin: *Nachfolge und Charisma*, 1968, Berlin; Riesner, Rainer: *Jesus als Lehrer*, 1984, Tübingen, 408-498.

„Ha valaki hozzám jön, de nem gyűlöli apját, anyját, feleségét, gyermekeit, fivéreit és nővéreit, sőt még saját magát is, nem lehet a tanítványom” (Lk 14,26).⁶ E követelmény által világossá válik, hogy a tanítvány életében az első helyen Jézusnak kell állnia, és sem a családi kötelek, sem pedig önmaga személyes előmenetelle nem lehetnek fontosabbak számára, mint Jézus ozstatlan szívvel történő követése. Az is jelentős szempont, hogy Jézus tanítványai sohasem függetlenítették magukat Mesterüktől: nem váltak önálló, külön iskola nyitására is képes tanítókká. Nekik mindenkor és mindenben Jézushoz kellett igazodniuk, és az ő „ügyét” kellett képviselniük.⁷

Az írástudók és Jézus tanítói módszerének összehasonlítása után végkövetkeztetésként az alábbi megállapításokat tehetjük: bár Jézus tanításában is szerepet játszott a Szentírás, illetve a Törvény, de nem az volt a végső tekintély és hivatkozási pont. Jézus nem a Törvény értelmezésére oktatta tanítványait, nem a Törvény cikkelyeit szemléltette a példabeszédekkel, s az erkölcsi útmutatások esetében sem a Törvény szava volt a döntő. Jézus saját nevében, saját tekintéllyel és hatalommal tanított (vö. Mk 1,22). Jézus tanításában ennél fogva különleges öntudat mutatkozik meg. Ennek meghatározásához azonban nélkülözhetetlen, hogy a tanítás tartalmát is megvizsgáljuk.

Jézus tanítása Isten uralmáról

„Isten országa” vagy „Isten uralma”

Márk evangélista azzal kezdi Jézus nyilvános működésének bemutatását, hogy néhány mondatban összefoglalja Jézus igehirdetését: „Beteljesedett az idő, és már elközelgett az Isten országa. Térjetekek meg, és higgyetek az evangéliumban” (Mk 1,15). Bár ez az összefoglalás Márk szerkesztői tevékenységének az eredménye, nem lehet kétséges, hogy találóan fogalmazza meg Jézus tanításának lényegét. Jézus Isten országának közelségét hirdette, s ennek megfelelő magatartásra szólított fel. Tanítása tehát egyszerre üdvösség-hirdetés és megtérésre való felszólítás.⁸

⁸Vö.: Merklein, Helmut: *Jesu Botschaft von der Gottesherrschaft*, 1989, Stuttgart; Gnllka, Joachim: *Jesus von Nazaret*, 1990, Freiburg, 87-157.

Jézus igehirdetésének részletesebb ismertetése előtt megjegyezzük, hogy a megszokott „Isten országa” kifejezés nem a legmegfelelőbb. Az „ország” behatárolt területre utal. Márpedig a görög „baszileia” és a mögötte álló arám „malkut” főnevek dinamikus értelműek: aktív uralmat, vagyis uralkodást jelentenek. Ezért helyesebb, ha az „Isten uralma” kifejezést használjuk. Már az Ószövetség időszakában az a meggyőződés uralkodott, hogy Isten a végidőben véglegesen megvalósítja és egyetemessé teszi királyi uralmát: leszámol a gonoszság minden formájával, megszünteti a szenvedést, a hívőket pedig az üdvösség javaival halmozza el (vö. Iz 24-24; Dán 7).

Jézus éppen ennek a végidőbeli istenuralomnak, vagyis a végidőbeli üdvösségnek az elérkeztét hirdette.

Jézus tanításában sajátos, hogy Isten uralmának mind jelenbeli, mind jövőbeli vonatkozása van: Jézus működése által Isten uralma már jelen van és megtapasztalható, a végleges megvalósulásra azonban még várni kell. A jelenben hatékony istenuralomra céloz Jézus, amikor kijelenti: „Isten országa közöttetek van” (Lk 17,21). Isten uralmának jelenlétét tanúsítják a csodák, főleg a beteggyógyítások és a démonűzések, melyeket Jézus az üdvösség jeleiként értékel: „De ha én Isten ujjával űzöm ki a démonokat, akkor elérkezett hozzátok az Isten országa” (Lk 11,20). Mivel Isten végidőbeli uralma Jézus működése által immáron közvetlenül megtapasztalható, ezért Jézus kortársai, főleg a Jézusra figyelő és hozzá csatlakozó tanítványok sokkal boldogabbak, mint a korábbi nemzedékek: „Boldog a szem, amely látja, amit ti láttok. Mert mondom nektek, hogy sok próféta és király akarta látni, amit ti láttok és nem látta, hallani, amit ti hallotok, és nem hallotta” (Lk 10,23-24). Isten uralmának jelenléte mutatkozik meg abban is, hogy Jézus a bűnösök felé fordul: Isten irgalmas szeretetét hirdeti meg számukra és a bűnbocsánat lehetőségét kínálja fel nekik, sőt a bűnbocsánatot ő maga közvetíti számukra. Isten ingyenes kegyelme több példabeszédnek is alaptémája. Főleg a szőlőmunkásokról (Mt 20,1-16) és a tékozló fiúról (Lk 15,11-32) szóló példabeszédeket emelhetjük ki. Ezekben Jézus egyértelműen kifejezésre juttatja: Istennek az a végleges döntése, hogy megvalósítja az üdvösséget, amelyre kivétel nélkül mindenki — a bűnösök és a társadalom kivetettjei is — meghívást kap.

istenuralom képei

Isten uralmának végső, egyetemes és dicsőséges megvalósulása még hátra van. A beteljesedés azonban biztos. Nem kétséges, hogy Jézus szerves összefüggésben látta az általa beköszöntött és hatékony, valamint a végső állapotához érkező istenuralmat. Isten végső országa nem más, mint annak kiteljesedése, ami Jézus személye és működése által már kezdetszerűen jelen van. Ezt a meggyőződést szemléltetik a mustármagról és a kovászról szóló példabeszédek (Lk 13,18-21). Ahogy a kicsi mustármag terebélyes cserjévé növekszik, úgy fog Isten országa is kiteljesedni. Ahogyan a kovász lassan és fokozatosan átjárja a lisztet, és tésztává formálja azt, úgy a Jézus által beköszöntött istenuralom is lassan és fokozatosan áthatja az emberek életét. Hasonló a magvetőről (Mk 4,1-9 párh.) és a növekedő vetésről (Mk 4,26-29) szóló példabeszédek mondanivalója is: az elvetett mag a különböző akadályozó tényezők ellenére is biztosan termést hoz, mégpedig minden várakozást felülmúló mértékben. Ugyanígy az Isten uralma, a Jézus működését kísérő sikertelenségek ellenére is, biztosan elérkezik a beteljesedéshez.

A megtérés
szükségessége

A jelenben máris megtapasztalható, és a jövőben a végső beteljesedéshez elérkező istenuralom az ember részéről megtérést igé-

nyel. A „megtérés” a bibliai szóhasználatban nem pusztán belső érzületet (bűnbánatot) jelent, hanem olyan magatartást, amely az egész embert meghatározza. Nemcsak a bűn elhagyását kívánja meg, hanem teljes megújulást, „új ember”-ré válást igényel. Lényegében fenntartás nélküli Istenhez fordulásról van szó. Az embernek mindent félre kell tennie, ami az Istennel való kapcsolatában akadályt jelenthet, és Istent kell életében az első helyre helyeznie. Istent kell „teljes szívvel, teljes lélekkel és minden erővel” szeretni (vö. Mk 12,30). Sem a vagyon, sem más földi értékek nem vetekedhetnek Istennel (vö. Lk 16,13). Az Istenhez való teljes odafordulás az embertársi kapcsolatok radikális megújulását vonja maga után. Az emberi magatartás számára immáron Isten magatartása a mérce és a követendő példa. Ha Isten kivétel nélkül mindenki felé kiárasztja szeretetét és mindenkinek felajánlja az üdvösséget, akkor az ember sem szabhat magának határokat a felebaráti szeretetben: „Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót, adjatok kölcsön és semmi viszonzást ne várjatok. Így nagy jutalomban részesültök, a Magasságbeli fiai lestek, hisz ő is jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz. Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas” (Lk 6,35-36). A kivétel nélkül mindenki felé megnyilvánuló szeretet követelménye fogalmazódik meg az irgalmas számaritánusról szóló példabeszédben is (Lk 10,25-37).

Keresztelő Szent János és Jézus

Fontos hangsúlyozni, hogy Jézusnál a megtérésre való felszólítás az üdvösség ajánlatához kapcsolódik. A hallgatóknak azért kell megtérniük, vagyis fenntartás nélkül Istenhez fordulniuk és Isten akaratának alávetniük magukat, mert Isten a végidőbeli uralom megvalósulását határozta el. Ezen a ponton mutatható ki egy lényeges különbség Jézus és Keresztelő János tanítása között. Keresztelő János a megtérés szükségességét a közeledő ítélettel indokolta meg (vö. Lk 3,9.17), Jézus ezzel szemben az üdvösség jelenlétével. Igaz, az ítélet gondolata Jézus igehirdetésében is jelen van, de nem az a kiindulópont, és nem az a legfontosabb szempont. A megtérés elsősorban nem a fenyegető ítélet miatt szükséges, hanem Isten határtalan szeretete és irgalma miatt, amelyet most — Jézus által — mindenkinek felajánl. Isten ajánlata azonban komoly dolog. Aki azt visszautasítja, annak viselnie kell az elutasítás következményét: az üdvösségből való kizárást. Ezt a gondolatot főleg a lakomáról szóló példabeszéd (Mt 22,1-14; Lk 14,15-24) juttatja kifejezésre: a lakomára való meghívás visszautasítása az ünnepi közösségből való végleges kizárás veszélyét hordozza magában. Sok más evangéliumi mondásban is hasonló figyelmeztetés rejlik. Aki a Jézus által meghirdetett kegyelmi időt nem használja ki megfelelő módon, vagyis nem engesztelődik ki Istennel és embertársaival, nem mentesülhet az ítélet alól (vö. Lk 12,58-59; 13,6-9).

A hallgatók bevonása a példabeszédekbe

Jézus tanítói tevékenységének korábban ismertett sajátos vonásai az Isten uralmáról szóló igehirdetés fényében érthetők meg.

Amint többször is jeleztük már, a példabeszédek Jézus tanításában Isten uralmának bemutatására szolgáltak. Gyakorlatilag minden példabeszéd összefüggésbe hozható ezzel az alaptémával. Egyes példabeszédek (vetőmag, mustármag, kovász) Isten uralmának jelenlétét és dinamikáját szemléltetik. Más példázatok Isten ingyenes szeretetéről és az ebből fakadó bűnbocsánatról kívánják meggyőzni a hallgatókat (szőlőmunkások, elveszett bárány, tékozló fiú). Természetesen nagy hangsúly esik az emberek részéről adandó feleletre is: készség a felajánlott üdvösség haladéktalan elfogadására (lakoma), új kapcsolat Istennel és az embertársakkal (szívtelen szolga, irgalmas samaritánus). A példabeszédek sajátossága, hogy általuk Jézus nemcsak tanítást ad az Isten országáról, hanem a hallgatókat be is vonja Isten uralmának az eseményébe. A hallgatóknak nemcsak értelmileg kell belátni és elfogadni valami igazságot, hanem állást is kell foglalni. Érdekes, hogy egyes példabeszédek befejezetlennek tűnnek. A tékozló fiú története például azzal zárul, hogy az apa — aki a példabeszéd tulajdonképpeni főszereplője — szeretettel hívja értetlenkedő és zúgolódó idősebb fiát: bocsásson meg ő is öccsének, és vegyen részt a számára rendezett lakomán. A befejezetlenség a konkrét helyzetből érthető. A hallgatóknak, vagyis a Jézus magatartása miatt zúgolódó farizeusoknak kell a befejezést megadni azzal, hogy elfogadják-e vagy sem azt a meghívást, amelyet Jézus éppen a példabeszéddel intéz hozzájuk.

Jézus erkölcsi tanítása

Jézus erkölcsi tanítása is Isten uralmához kapcsolódik. Erkölcsi útmutatásaival Jézus egyrészt azt fejtette ki, mit is jelent konkrétan a megtérés mint az Isten uralmáról szóló örömmüzenetre adott válasz. Másrészt azt az új életrendet is bemutatta, amely azok között valósul meg, akik teljes szívvel megnyílnak Isten uralma előtt, s ezáltal annak részeseivé válnak. A Jézus által meghirdetett új rend kapcsolatban áll ugyan az ószövetségi Törvénnyel, de nem vezethető le abból minden részletében. Az új rend végső alapja Isten irgalmas szeretete, amelyet Jézus hirdet és közvetít.

A tanítványok kiválasztása és oktatása is összefügg Isten uralmával. A tanítványok nemcsak egyszerű „tanulók” voltak, hanem Jézus társai, akik mesterüknek alárendelve részt vettek Isten uralmának hirdetésében és megvalósításában. A közvetlen követők számára támasztott kemény követelmények (családtól való elszakadás, ház és vagyon elhagyása, Jézussal való teljes sorsközösség) a Jézus által képviselt „ügy” komolyságából fakadnak. Amikor Isten Jézus által az üdvösséget munkálja, a közvetlen munkatársaknak semmi sem lehet fontosabb, mint az a feladat, amelyre meghívást kaptak. A tanítványoknak minden erejükkel Isten uralmának szolgálatában kell állniuk.

Jézus tanításának háttere

Jézus tanításában egyedülálló küldetéstudat jelenik meg. Jézus kijelenti, hogy általa, vagyis hatalommal teli tanítása, csodái és a bűnösök számára közvetített bűnbocsánat által Isten uralma válik valósággá. Jézus egyben azt is kijelenti, hogy tanításának elfogadásától vagy elutasításától függ az üdvösség. Ezzel együtt önmagának követeli a jogot arra, hogy Isten akaratát végérvényesen feltárja az embereknek. Mindezek alapján jogosan vetődik fel a kérdés: mi áll ennek a háttérében? Mi lehet az alapja ennek az új, hatalommal teli tanításnak? Ha figyelembe vesszük, hogy Jézus a családi nevelésen és a zsinagógai oktatáson kívül „magasabb fokú” — az írástudók képzsését biztosító — iskolát nem végzett (vö. Jn 7,15), még inkább magyarázatot igényel tanításának újszerűsége, illetve a tanításban megmutatkozó tekintély.

Jézus és az
Ószövetségi próféták

Mivel Jézus tanításában sok olyan vonást fedezhetünk fel, amely a prófétákra emlékeztet, felvetődik a lehetőség, hogy tanításának újszerűségét a prófétáknál szokásos „karizmatikus hatás”-ra vezessük vissza. Ez a magyarázat azonban nem mindenben kielégítő. Kétségtelen, hogy Jézus is párhuzamba állította tevékenységét a prófétákéval. Amikor a názáretiek elutasítással fogadták a zsinagógában tartott prédikációját, szomorúan állapította meg: „A prófétának csak hazájában, rokonai körében, a saját házában nincs becsülete” (Mk 6,4). A jeruzsálemiek megátalkodottságát is fájdalommal vette tudomásul: „Jeruzsálem, Jeruzsálem, te megölöd a prófétákat, és megkövezed azokat, akik hozzád kaptak küldetést! Hányszor akartam egybegyűjteni gyermekeidet, ahogy a tyúk szárnyai alá gyűjti csibéit, de ti nem akartátok” (Lk 13,34). Ezt a mondást érdemes kicsit közelebről megvizsgálni. Nem kétséges, hogy Jézus a próféták sorába állítja magát. Ugyanakkor olyan kijelentéseket is tesz, amelyek nem illenek már a prófétákra. Jeruzsálem lakóinak, lényegében a választott népnek az összegyűjtése kifejezetten messiási feladat (vö. Ez 37,15-28; SalZsolt 17). A csibéit szárnya alá gyűjtő kotlós képe pedig az Ószövetségben Isten védelmező és oltalmazó gondoskodását szemlélteti (vö. MTörv 32,11; Iz 31,5; Zsolt 36,8). Jézus tehát olyan képet alkalmaz magára, amely az Ószövetségben Istenre vonatkozott. Ebből következik, hogy bár a próféták tevékenységét folytatja és a próféták sorsát tapasztalja meg, mégsem elegendő csupán prófétának tekinteni őt. Hasonló öntudatról tanúskodik az a mondás is, amelyben Jézus — szintén honfitársainak megátalkodottságát kifogásolva — egyértelműen kijelenti, hogy nagyobb a bölcsesség atyjának tartott Salamonnál, illetve a pogányokat is megtérésre vezető Jónásnál (Lk 11,31-32).

A meghívás ó- és
újszövetségi
összehasonlítása

Jézus és a próféták összehasonlításánál érdemes a tanítványokkal való kapcsolatra is kitérni. Kétségtelen, hogy a Lk 9,59-62-ben olvasható jelenet, amelyben Jézus tanítványjelölteknek szab felté-

teleket, hasonlít az Elizeus meghívásáról szóló ószövetségi jelenethez (1Kir 19,19-21). Ebben Illés az éppen szántással foglalkozó Elizeusra veti köntösét, s ezzel a szimbolikus tettel hívja meg őt tanítványának. Elizeus kész a követésre, de rövid haladékat kér, hogy búcsút vehessen szüleitől. Illés enged a kérésnek. Az evangéliumi jelenetben Jézus hív meg. A meghívottak Elizeushoz hasonlóan szintén haladékat kérnek, hogy családi kötelességeiknek eleget tegyenek. Jézus azonban nem ad haladékat, ő azonnali és feltétel nélküli követést akar: „Hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat, te pedig menj és hirdesd az Isten országát” (Lk 9,60); „Aki az eke szarvára teszi kezét és hátrafelé néz, nem alkalmas Isten országára” (Lk 9,62). Ezek a kijelentések igen szigorúak. Az első szinte már kegyeletsértőnek tűnik. A korabeli zsidóságban a halottak eltemetése a legfontosabb jócselekedetek közé tartozott. Elhunyt szülő esetében pedig a végtisztesség megadása a Dekalógus 4. parancsa alapján kifejezetten kötelesség volt. Jézus kijelentése ennél fogva nemcsak az emberi alapérzésekkel áll szemben, hanem — persze csak a szóban forgó tanítványjelöltre vonatkozólag — Isten parancsát is felfüggeszti. A tanítványok számára adott radikális követelmények az elmondottak ellenére sem teljesen párhuzam nélküliek. Az Ószövetségben is találhatóak hasonlóak, de azokat Isten adja a szolgálatára meghívott prófétáknak. Jeremiásnak Isten parancsára nem szabad megházasodnia, s nem szabad halottsiratáson, illetve menyegzőn részt vennie (vö. Jer 16,1-7). Ezekiel pedig azt az utasítást kapja, hogy feleségének halála után ne tartson szokásos gyászt (vö. Ez 24,15-24). Jézus tehát olyan abszolút elkötelezettséget kívánt követőitől, mint amelyet az Ószövetség idején Isten kívánt a prófétáktól.⁹

⁹Vö. Hengel, Martin: im. 3-17; Kocsis Imre: im. 245.

Végül az sem mellékes szempont, hogy Jézus sohasem használta a prófétai igehirdetésben szokásos bevezető formulákat: „Az Úr szava”; „Így szól az Úr”. Jézus a „ámen” formulával vezette be kijelentéseit. Az „ámen” szót, amelynek jelentése „Úgy van!”, „Úgy legyen!”, az Ószövetség idején és Jézus korában is gyakran használták, de mindig válaszként: egy-egy ima vagy beszéd után a hallgatóság ezzel a szóval fejezte ki egyetértését vagy tetszését. Jézus egészen egyedülálló módon a mondások bevezetéseképpen használta a formulát. A mondat elején álló „ámen” különleges ünnepélyességet kölcsönöz az utána következő kijelentésnek, s egyben annak bizonyosságát is alátámasztja. Egyúttal az is világossá válik: Jézus nem a hallgatóság tetszését várja, hanem páratlan tekintéllyel és abszolút érvénnyel kinyilatkozta.¹⁰

Mivel Jézus a prófétáknál nagyobbak tekintette önmagát, tanításának újszerűségét és a tanításban megmutatkozó tekintélyt nem lehet kizárólag a szokásos prófétai karizmával megmagyarázni. A tanítás végső alapját ezért abban az egyedülálló kapcsolatban kell keresnünk, amely Jézust Istenhez fűzte, s amelyet mindenekelőtt az „abba” megszólítás jelez. Ezt az arám kifejezést

¹⁰Vö.: Jeremias, Joachim: *Abba. Studien zur neutestamentlichen Theologie und Zeitgeschichte*, 1966, Göttingen, 145-152.

egyébként a családon belül használták: ezzel szólították meg a gyerekek — a kisgyerekek és a felnőttek egyaránt — az édesapjukat. A megszólításban mind a meghittség, mind pedig a tisztelet benne van. Az „Atya” megnevezés Isterre vonatkozólag nem mondható teljesen újnak: az Ószövetségben és a zsidó iratokban is található rá néhány példa (vö. MTörv 32,6; Iz 63,16; Jer 3,19; Mal 2,10). Nem hagyható viszont figyelmen kívül, hogy ezek a példák szórványosak, s majdnem mindig a többes számú „Atyánk” forma szerepel. Ennélfogva az „Atya” szó rendszeres használatát, valamint a családi megszólítást jézusi újdonságnak tekinthetjük.¹¹ Feltűnő, hogy az evangéliumokban Jézus fiúsága mindig elkülönül a tanítványok fiúságától. Jézus a saját istenkapcsolatára az „Atyám” formát használja, a tanítványokéra pedig az „Atyátok” kifejezést (vö. Mt 5,16.45; Lk 22,29; 24,49; Jn 20,17). Ez a megkülönböztetés azt jelzi, hogy Jézus olyan egyedülállóan bensőséges kapcsolatban áll Istennel, amely kizárólagosan csak reá jellemző.

Jézusnak mint Fiúnak az Atyával való egészen közvetlen kapcsolatát részletesebben az a mondás fejt ki, amelyet Jézus „örömeénekének” vagy „dicsőítő imájának” nevezhetünk: „Magasztallak, Atyám, ég és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak előtt, és kinyilvánítottad a kicsinyeknek. Igen, Atyám, így tetszett ez neked. Mindent nekem adott Atyám. Senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú ki akarja nyilatkoztatni” (Lk 10,21-22; vö Mt 11,25-26). Az idézett mondatok eredete igen vitatott. A biblikusok egy része főleg az Atya és Fiú kölcsönös ismeretére vonatkozó kijelentés (Lk 10,22), illetve a kijelentésben levő „fejlett” krisztológia miatt az ősegyház húsvét utáni reflexiójának tekinti azokat. Mások szerint a mondások Jézustól származnak, vagy legalábbis „valódi Jézus-szavak feldolgozását” adják.¹² Mi is ezt a második nézetet fogadjuk el. Úgy véljük, a dicsőítő ima tartalma nem idegen Jézus igehirdetésétől.

Először is megállapíthatjuk, hogy az első kijelentés (Lk 10,21) teljesen megfelel annak, amit Jézus működése sajátosságának tekinthetünk: előszeretet a „kicsinyek”, vagyis a szegény, egyszerű és műveletlen személyek, sőt a társadalom kizsájtottjai iránt (vö. Lk 4,18; 6,20-23; 7,22). E mondás jézusi eredetében nincs okunk kételkedni. A mondásban hangsúlyozottan szerepel a „kinyilatkoztatás”, amelyben az Atya rendelkezéséből a „kicsinyek”, a társadalom megvetettjei részesednek. A kinyilatkoztatás tárgya általános formában van megadva: „ezeket”. Jogosan gondolhatunk arra, hogy itt az Isten uralmával kapcsolatos tanításról van szó. A mondat értelme ennél fogva a következő: Isten Jézus által az egyszerű embereknek tárja fel országát titkait.

Az Atya és a Fiú kölcsönös ismeretéről szóló mondás (Lk 10,22) szervesen kapcsolódik az előzőhöz. Azt magyarázza meg, mi áll a Jézus által közvetített kinyilatkoztatás háttérében, vagyis honnan ismeri Jézus Isten tervét és Isten titkait. J. Jeremias¹³ ki-

¹¹Vö. Jeremias,

Joachim: im. 15-67;

Fitzmyer, Joseph A.:

Abba and Jesus'

Relation to God: A

cause de l'évangile

(Mélanges à J. Dupont),

1985, Paris, 15-38.

A Fiú és az Atya kapcsolata

¹²Kasper, Walter: *Jézus*

Krisztus, 1996,

Budapest, 123.

¹³Jeremias, Joachim:

im. 47-54.

mutatta, hogy Palesztinában családi viszonylatban használatos volt az a kijelentés, hogy apa és fia kölcsönösen ismerik egymást. A fiú számára ez az „ismeret” azt is jelentette, hogy bepillantást nyerhetett apja titkaiba (például megismerhette a kézművesség rejtelmét). Jézus valószínűleg ezen családi tapasztalatból kiindulva — az apa titkait csak a fia ismeri — szól az Istennel való egyedülálló kapcsolatáról. A mondat értelmezésénél azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy az „ismerni” ige a *Bibliában* nemcsak intellektuális fogalom: nemcsak értelmi megismerést jelöl, hanem egy benső, közvetlen, egzisztenciális közösséget is. Jézus tehát egy bensőséges és közvetlen életközösségben van az Atyával, s minden Istennel kapcsolatos „ismerete” végeredményben erre az életközösségre vezethető vissza.

Úgy véljük, csakis az „abba” megszólítással felvillantott és a dicsőítő imában kifejtett egyedülálló kapcsolat — az Atya és a Fiú kölcsönös ismerete — fényében érthetjük meg Jézus tanítói tevékenységének azon vonásait, amelyek eltérnek a megszokott tanítói vagy próféta megnyilatkozásoktól, és isteni előjogokat érintenek (Törvénnyel szembeni szabad magatartás; a tanítványok teljes elkötelezése). De a tanítás lényegi tartalma, az Isten uralmáról szóló örömmüzenet is csak e kapcsolat által válik érthetővé. Mi alapján beszélhet Jézus oly biztosan és határozottan Isten szeretetéről, feltétlen megbocsátási készségéről és üdvözítő akaratáról? Mi alapján állíthatja, hogy Isten úgy viselkedik, mint a király, aki minden gondolkodás nélkül kész elengedni a milliós nagyságrendű tartozást fizetéképtelenné vált szolgájának (vö. Mt 18,25)? S főleg mi alapján állíthatja, hogy Isten úgy viselkedik, mint a tékozló fiú példabeszédében megjelenő apa, aki szinte „pazarolja” szeretetét (vö. Lk 15,20-32)? Jogosan írja E. Schweizer: „Csakis Jézus, aki azzal az igénnyel lép fel, hogy mennyei Atyját bármelyik földi embernél jobban ismeri, merészselheti a határtalan szeretetnek ezt a képét így megrajzolni.”¹⁴

¹⁴Schweizer, Eduard:
im. 33.

Jézus újrafelfedezése

1933-ban született. 1958-ban szentelték pappá a Váci Egyházmegye szolgálatára. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar dogmatikai tanszékének vezetője. Legutóbbi írását 1997. 4. számunkban közzöltük.

A mai krisztológia kezdete

A keresztények készülődnek Krisztus születése 2000. évfordulójának megünneplésére. Úgy érzik, méltó módon kellene ezt a nagy jubileumot megünnepelni. Az ünneplés előtti időben számadást kellene végezni. Őszintén fel kellene tárnai, hogy az elmúlt kétezer év folyamán mit jelentett a Jézusba vetett hit az emberiség számára. Igen tanulságos lenne ez a történeti eszmélődés, amelyben megmutatkozik, hogy Jézus személyét és működését hogyan örökítették meg, értelmezték a keresztények és a kereszténységen kívülállók. Lényeges az is, hogy az őskeresztények által áthagyományozott jézusi életet hogyan adták tovább és hogyan értelmezték a különböző korokban, valamint, hogy a keresztények a jelenben és a jövőben hogyan tesznek tanúságot Jézusról. Ehhez szükséges, hogy újra felfedezzük Jézust, és tanúságot tegyünk róla.

Századunk közepén, pontosan 1951-ben kezdődött meg a mai krisztológia újraértelmezése. Ekkor ugyanis a Khalkédóni zsinat 1500 éves évfordulójáról megemlékezve K. Rahner indította el a folyamatot *Khalkédon — vég vagy kezdet?* című tanulmányával. A khalkédóni dogma fogalmazta meg ugyanis Jézus emberségének és istenségének személyes egységét — vagyis egy és ugyanaz a Jézus Krisztus két természetben, egy személyben, a második isteni személy, a Fiú személyében egyesül. Ebbe a végérvényes megfogalmazásba torkollottak az első évszázadok vitái Jézussal kapcsolatban. Rahner kimutatta, hogy a zsinati meghatározás jelzi a vita végeredményét, az igazság győzelmét, ugyanakkor új kezdetet is jelent. Jézus személyi titka pedig mindig eleven, személyes és aktuális, ezért mindig újra fel kell tárnai és magyarázni. A Jézussal kapcsolatban mindig fölvetődő kérdés az, hogy egy ember hogyan lehet Isten is, hogyan tarthat igényt egyetemes és soha fölül nem múlható jelentőségre.

Három könyv Krisztusról

Jézus újrafelfedezésében nemcsak teológusok, hanem gondolkodók, filozófusok, irodalmárok, művészek, zsidók és ateisták is részt vettek. Örvendetes tény, hogy hazánkban is több könyv, tanulmány, ismertetés jelent meg az elmúlt években Jézusról (Vermes Géza, Karl Herbst, Pinchas Lapide, David Flusser). Napjaink jelentős katolikus és protestáns teológusainak krisztológiai nézetei is ismeretesek (K. Rahner, H. U. von Balthasar, H. Küng). Figyelmünket három krisztológiai könyvre szeretnénk fordítani. Kereszty Rókus 1995-ben jelentette meg krisztológiai alapvetését *Jézus Krisztus* címmel. Célja, hogy bemutassa Jézus Krisztus misztériumát, a katolikus egyház krisztusképét, és igyekszik ennek hiteles történeti alapjait, valamint mélyebb, rendszerezett megértését kimutatni. A másik jelentős krisztológia Walter Kaspernek *Jézus a*

Krisztus című műve (Bp, 1996). Kasper alapjaiban újragondolja a krisztológiát. A megújult hermeneutika segítségével újragondolja a krisztológián belül az antropológia, a történetiség, a szabadság és a pneumatológia szempontjait. Három nagy kérdéskörben vázolja fel témáját: *Jézus Krisztus kérdése ma, Jézus története és sorsa, Jézus Krisztus titka*. A harmadik Hans Kessler krisztológiai írása a *Dogmatika* kézikönyvében (Bp, 1996). Kessler a megújult katolikus dogmatika szellemében tárgyalja Jézus személyét és művét. Üdv-történeti keretben mutatja be Jézust feltárva a biblikus és dogma-történeti alapokat. Ami igazán fontos nála, hogy művének negyedik részében szisztematikus reflexióban tényleg megkísérli újrafel-fedezni Jézus titkát.

A krisztológia két irányzata

Walter Kasper krisztológiájában részletesen tárgyalja a mai krisztológia két nagy vonulatát. Az első vonulat három irányzata közül az egyik kozmológiai távlatokba helyezte Jézus személyét. Teilhard de Chardin evolutív világképéből kiindulva kísérelte meg a kozmologikus értelmezést: miképpen teljesedik be a kozmogenezis és az antropogenezis a krisztogenezisben. A másik irányzat az antropológiából indult ki. K. Rahner szerint Jézusban az Isten emberré válása tulajdonképpen az emberi lényeg megvalósításának egyszeri és legvégső csúcsa. A harmadik irány szerint (J. Moltmann, W. Pannenberg) minden ember szervesen, szolidárisan beleszövődik az emberiség történelmi egészébe, és így a krisztológiát is egyetemes történelmi horizontban kell tárgyalni. Von Balthasar szerint a kozmológiai, az antropológiai és a történelmi távlatokba beállított krisztológiák veszélyes redukciót eredményezhetnek. A krisztológia második hullámában a teológusok igyekeztek felfedezni a történeti Jézust (R. Bultmann és tanítványai). Az is fontos volt számukra, hogyan áll az üdvösség kérdése a világiasság, az antropológiai irányultságú és történelmivé lett világban. A mai krisztológia arra irányítja a figyelmét, az a feladata, hogy megmagyarázza, miként tárja föl a krisztusi történet az emberi élet legvégső és legmélyebb kérdéseit.

A krisztológia új megközelítése

Hasonló, de mégis más beállításban tárgyalja H. Kessler a mai megújult krisztológiai irányokat. Szerinte a 19. század elszört törekvései után a 20. század a krisztológiai vizsgálódás új csúcspontjához vezetett el. Az újkorban radikálisan megváltozott a gondolkodási horizont. Eleinte úgy reagáltak erre a teológusok, hogy vagy egyszerűen ragaszkodtak a hagyományos krisztusképhez, a nyugati megértési mintákhoz, vagyis régi kérdésfeltevések ismétlődtek meg új változatokban, vagy próbálkoztak alkalmazkodni az új helyzethez. Krisztus misztériumát racionalista, erkölcsi módon redukálták. Így jött létre a racionalista, moralizáló Jézus kép (G. E. Lessing, I. Kant, W. F. Hegel). Néhányan megkísérelték az áthagyományozott hitet kritikus módon közvetíteni (F. W. Schelling, S. Kierkegaard). Közben kiderült, hogy a redukciós kísérletek illetéktelenek. Arra azonban szükség van, hogy a nagy

krisztológiai és megváltástani hagyományokat a jelenkori gondolkodásmód eszközeivel átalakítsák, új nyelvezetet alkossanak. Kritikus-konstruktív módon föltűntek a jelenkori antropológiai és történeti szempontok.

Kessler csoportosítása

Kessler nyolc alapvető törekvés köré csoportosítja a 20. századi krisztológiai vizsgálódásokat. K. Barth dolgozta ki az önkinyilatkoztatás krisztológiáját — Jézus Krisztus Isten Igéje, Isten önkinyilatkoztatása. Jelentős az egzisztenciális hit krisztológiája (R. Bultmann, G. Ebeling) — az Igében meghirdetett Jézus közvetlen, személyes döntésre, egzisztenciám sajátos megvalósítására szólít fel. Érdekesek a korrelációs krisztológiák (P. Tillich, H. Küng) — a modern, elidegenedett ember létéből felhangzik a megváltásra irányuló kérdés. A kérdés szerkezetében már eleve adva van a válasz, ez a korreláció. Spekulatív közvetítésre vállalkozik K. Rahner transzcendentál-antropológiai kiindulópontja. Kölcsönösen feltételezi a emberből kiinduló radikális önfelülmúlási kísérletet és Isten szabad történelmi önközlését. Alapvető struktúrájánál fogva az ember eleve azt keresi, ami történetileg megvalósult Jézusban. Egyetemes kiindulópontot keresnek W. Pannenberg és W. Kasper, és ezt az emberiség történelmének végső értelmét megválaszoló eseményben, Jézus feltámadásában találják meg. Ígéretesnek mutatkoznak J. Moltmann, Ch. Duquoc, J. B. Metz eszkatológiai-gyakorlati kiindulópontjai. Jézus Istenből élő, szabad ember volt, aki szembeszállt minden jogtalansággal és erőszakkal. Keresztrefeszítésében megmutatta a Lélek által járható messiási életutat és gyakorlatot. Jelenkori természettudományos összefüggésben dolgozza ki krisztológiai alapkérdéseit az evolúciós-kozmikus kiindulópont (Teilhard de Chardin, M. Fox). Az evolúció menetét végeredményben a Krisztusból kiáradó erő irányítja, aki az evolúció végső célja és beteljesedése. Feltűntek a 70-es évek elejétől a feminista krisztológiák is, amelyek a nők mai helyzetéből, tapasztalataiból eredő kérdéseket szeretnék a krisztológiába integrálni. Jézusban a szeretet testesült meg, és ez egy új emberiesség kristályosodási pontja lehetne.

Jézus újrafelfedezése

Az újabban megjelent krisztológiák lehetőséget nyújtanak arra, hogy újra átgondolva a régi egyházi hagyományt, felfedezzük Jézus eleven valóságát. Két lehetőségre hívhatjuk fel a figyelmet. Az egyik a felfedezés rendkívüli útja, amelyről a megtérők tanúskodnak. Elég beleolvasni az F. Lelotte által szerkesztett, *A XX. század konvertitái* (Bp, 1986) című kétkötetes műbe, amely hetvenöt megtérő rövid életrajzát tartalmazza, hogy ízelítőt kapjunk a megtérők Krisztus-tapasztalatából. Életrajzukban egy közös vonás van. Valahol, valamikor egyszerűen, villámszerűen, hosszas érlelődés után megszólította őket Jézus, és feltette nekik a kérdést: kinek tartotok engem? Lelkük mélyéből szakadt fel a felismerés, a felfedezés extatikus öröme; Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia. Ez a felismerés és vallomás naponta ismétlődik a megtérők sorozatában.

Jézus újrafelfedezésének van egy másik lehetősége is: az egyházi igehirdetés rendes útja. Kétezer év óta hirdeti az egyház Jé-

zus személyét és művét. Jézus éli titokzatos, valóságos életét az egyházban. Legutóbb VI. Pál és II. János Pál pápa emelte fel szavát a mai világ újraevangelizációjával kapcsolatban. A cél az, hogy az evangéliumot újra elvigyük minden emberhez. Kettős sarkköve van az evangelizációs munkának; hűség az evangéliumi üzenethez, és hűség az emberiséghez, amelyhez az evangéliumot a maga teljességében kell közvetítenünk. Az evangélium üzenete szabadságunk és életünk teljességének üzenete. A keresztény egyházak a tömeges aposztázia miatt tudatára ébredtek az evangelizációs munka szükségességének, és kidolgozták módszereit. Talán a legújabban magyar nyelven megjelent krisztológiák is alkalmassak arra, hogy Jézust újrafelfedezzük.

Mai nehézségek és esélyek

A mai nehézségeket és esélyeket latolgatja Kessler krisztológiájának bevezetésében. A hit történelmében kezdettől fogva változtatják egymást a krisztológiai csúcspontok és a feledés korszakai. Ha újra fel akarjuk fedezni Jézust, akkor vállalnunk kell a krisztológia nehézségeit. Sok itt a túlzás és a félmegoldás: Jézus egyoldalú istenítése mögött elsikkadhat konkrét embersége; az elvont fogalmakra épülő krisztológia tanná merevítheti Jézus élő valóságát; a Jézust kutatók projekciói elhomályosíthatják és eltorzíthatják az igazi valóságot. Számolni lehet az egyházi kisajátítással is, amikor az egyházat állítjuk Jézus helyébe, és nem adunk teret a személyes fölfedezésének. Veszélyes a kispolgáriasan átforgalmazott és értelmetlenül átalakított Jézus-kép is. A negatív jelenségek mögött azonban ott rejlik Jézus felfedezésének erőteljes és tiszta igénye.

Az egyház megújítása

Kasper szerint a krisztológia mai problémafelvetése valójában az egyház megújítása körül forog. Az érdeklődés előterében érthetően az egyház áll; egysége, szerkezete és a társadalomhoz való viszonya, hiszen az egyház őrzi, továbbítja és képviseli a leghatékonyabban Jézust. Ugyanakkor az egyház mai problémáit pusztán az egyház síkján nem lehet megoldani. Az egyház azonosság-válsága csak úgy oldható meg, ha feltárjuk az egyház alapját és értelmét, és ez nem valamilyen elv, eszme vagy program, hanem egy konkrét személy: Jézus, a Krisztus. Csak az így megújult krisztológia és a korszerűen értelmezett hitvallás hidalhatja át a hit és az élet mai szakadékát. Ha ez nem történik meg, akkor az ember külső világa lapos és banális lesz, belső világa pedig üres, tartalmatlan és értelmetlen. Az egyház válsága hátterében valójában az értelmét veszített modern társadalom értelemkereső válsága áll. Jézus emberré válásában Isten és a világ új felszabadulásának és kiengesztelődésének lehetünk tanúi, amely adomány és feladat egyben.

Kereszty Rókus

A mai, megújult krisztológia hullámverésének erejét tapasztalhatjuk meg Kereszty Rókus krisztológiájában. Kereszty három támpontot nyújt a felfedezéshez. Az újszövetségi Jézus-hagyományok történetileg megbízhatók, a Szentírást író és a kánont megállapító ősegyház munkája történetileg hiteles. De a történelem

további szakaszaiban is ki lehet mutatni, hogy ezekben a normatív, apostoli tanúságtétel kimeríthetetlen tartalma bontakozott ki. Harmadszor a krisztológia mindig lelkiéletet teremtett.

Karl Rahner

Rahner *A hit alapjai* című krisztológiájának (Bp, 1984) alapkérdései szintén megújuláshoz vezethetnek. Ő Jézushoz való fenomenológiai viszonyunkat tisztázta két lépésben. Abból a tényleges viszonyból kell kiindulni, amely Jézushoz fűzi a hívő embert. Ez pedig a hit által áll fenn, amikor Isten adományaként találkozunk Jézus személyével és titkával. Ez mindig kegyelmi adomány, olyan meggyőződés, amelynek megvan a maga saját bizonyossága az élet gyakorlatában. Ez tényleges viszony, ahogyan az egyházban, a családban, a személyes életben felfogjuk és átéljük Jézus valóságát. A helyesen felfogott viszony Jézussal közvetlen személyes kapcsolat átélésére képesít. Eredhet ez a viszony személyes tanúságtételből, mások által közvetített oktatásból, egyházi igehirdetésből. Az elméleti reflexió soha nem éri utol az emberi egzisztencia eme eredendő tettét. Második lépésben Rahner feltárja az ún. egzisztenciális krisztológiát, az ember személyes viszonyát Jézushoz. Sokféle formája van ennek: az anonim kereszténytől a nyilvánosan tisztelt szentekig. A lelkiismeret, a szentségek, az egyházi élet valósítja meg kapcsolatunkat Jézussal. Végeredményben a felebaráti és az istenszeretet egysége garantálja ezt az üdvösséges életet, mert ennek abszolút mélysége és jelentősége van. Csak merészen vállalkozni kell a találkozásra. És ekkor részesedhetünk Jézus életének titkában.

Hans Kessler

A legrészletesebben kidolgozott krisztológiai támpontot Kessler nyújtja, amikor írásában meglepő alapossággal és világossággal dolgozza ki a Jézushoz vezető üdvtörténeti út egészét. Ez az út az ószövetségi üdvösség várásával kezdődik, azzal, ahogyan Isten elkezdte az üdvösség művét. Felvillannak Isten üdvösséghezó cselekedeteinek emberi közvetítői, a királyok, a próféták, Isten szolgálói a papok közvetítő munkájában is. Beteljesedik Isten teremtő és üdvözítő műve a názáreti Jézus földi történetében, halálos sorsában, dicsőséges feltámadásában. Jézus művét, küldetését az ősegyház viszi tovább és rögzíti, amely megfogalmazza az újszövetségi krisztológia két modelljét: az üdvösségtörténeti-felmagasztalást, illetve a kozmikus pré egzisztencia-megtestesülés krisztológiát. Mérvadó, normatív jelentősége van minden korszak és minden személyes Krisztus-tapasztalat számára az Újszövetségben megfogalmazott krisztológiáknak.

Hatalmas, kétezer éves egyházi-krisztológiai tapasztalatot dolgoztak fel a dogmatörténeti kutatások. Igen tanulságos áttanulmányozni a nikaiai zsinat előtti idők kísérleteit és vitáit. Szinte minden lehetőséget felölelnek és kimerítenek, minden utat és tévutat bejárnak ezek a viták. Majd a nagy egyetemes zsinatok (Nikaia, Khalkédón, Konstantinápoly) végérvényesen rögzítik Krisztus emberségének és istenségének titkát. Kessler felvillant néhány nagyhatású megértési modellt az európai kultúrából a középkor-

tól egészen napjainkig. Egészen újszerű vállalkozása, amikor vázolja a világegyház kihívásait, Krisztus értelmezéseit a nyugati világon kívül. Igen meglepő és új szempontok merülnek fel a latin-amerikai felszabadítás teológiájában, az afrikai, az ázsiai, a hindu és a kínai környezetben lehetséges Krisztus-recepciókról.

A mai krisztológiai kutatások célja, hogy egységes, összefüggő képet alkossanak Jézusról, hogy rámutassanak Isten és az ember létének mélységeire. Kessler szisztematikus reflexiójában arra vállalkozik, hogy ne csak továbbítsa, hanem újszerűen ki is fejtsse a Jézus történetében adott sajátos jelentéstartalmat. Isten megtestesült Fiának a története valójában Isten története velünk és értünk. Éppen az ember-Jézus történetének „lenti” térségeiben kell észrevenni Istent, aki „odafönről” maga fordul felénk, és közli önmagát velünk. Jézus önmagát egészen Istenből értette meg, és csak Istentől való eredetének fényében érthető földi története. És ezzel a kiindulóponttal már benne is vagyunk a mai krisztológiai értelmezési körben. „Alulról” indul ki a mai krisztológia, a történeti ember-Jézusból, Jézus történeti emberségéből. De ezt a földi történetet csak Istenből, képletes értelemben a „felülről” kiinduló isteni önközlésben lehet megérteni. A krisztológia kettős, mégis egyszor gyökérből táplálkozik, Jézus emberi és isteni természetének személyes egységéből. Jézus történetében nyilatkozik meg Isten örök Fiának, az Istenembernek egy személyében, a Fiú személyében lévő két természete. Egyszeri és páratlan módon valósul meg a második isteni személy megtestesülésében Isten szerető önküresítésének és önközlésének története. Kessler az evangéliumok elbeszélő, eseményszerű kategóriáit összefüggésbe hozza lényegi kategóriákkal. Már útban vagyunk egy dinamikusabb, történetifolyamatszerű, relációs kapcsolatokba fűző gondolkodásmód felé. Jézusban az esemény, a történés szorosan kapcsolódik egy relációs ontológiához, amelyben a lét nemannyira mivoltja szerint, hanem együttléte, azaz személy szerint jelenik meg. Lehetővé teszi ez, hogy megújulva gondoljunk vissza az eredetre, és újszerűen fejtsük ki Jézus hagyományos titkát.

Kessler tehát az elbeszélő történeti tapasztalatból indul ki, és ebben fedezi fel az isteni önközlést és ennek metahistorikus, ontológiai előfeltételeit. Két perspektívában, két ellenkező irányba tartó mozgásban szemlélhetjük Jézus titkát az ember felől és az Isten felől jövő mozgások találkozásában és harmóniájában.

Kessler igen szemléletes és lényegbevágó alapformulát dolgozott ki ennek kifejtésére.

*Jézus Krisztus — valódi ember és az igazi ember,
mert ő az egészen Istentől való ember,
az egészen velünk és így értünk élő ember,
(életében, halálában, feltámadásában),
— benne igazán maga Isten van egészen velünk és*

*értünk;
mert ő Isten emberré lett önközlése,
és így a nekünk ajándékozott üdvözítő és az élethez
vezető út.*

Az alapformula értelmező kifejtése közben föltárulhat az ember és Isten közös titka. Jézus mint valódi ember egy új emberség kezdeményezője. Olyan ember, mint mi, de másképpen, mint mi, mert ő az igazán emberi ember. Ennek pedig a titka az, hogy ő egészen Istentől való ember. Jézus egészen az Atyához kötődik a Lélekben, ez életének tudatos, benső központja és forrása. Ugyanakkor mint ilyen, velünk és értünk élő ember, szolidáris proegzisztenciája Istent és az üdvösséget közvetíti számunkra. Jézus keresztfeszítése, feltámadása és felmagasztalása jelzi Istenhez való célbaérkezését és új jelenlétét köztünk. Végül lelepleződik a végső titok: Jézusban maga Isten egészen velünk és értünk van. Jézus igazán Isten emberré lett önközlése, az Isten Fiának emberre levése. Az emberré lett Ige bemutatja az Atyát a Lélekben, és ezáltal lesz az igazi ember ősképe és a kozmosz középpontja.

WALTER KASPER: *Jézus a Krisztus*

*Krisztus misztériuma a mai szellemi áramlatokban.
A teológiát kedvelőknek.*

Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalnál, ára: 640,-Ft

**Postacím: 1364 Budapest Pf. 48.
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em.
Telefon: 117-7246; Fax: 117-7682**

Jézus Krisztus, az ökumenikus egység alapja

HAFENSCHER
KÁROLY

Született 1926-ban Buda-
pesten. A Fasori Evan-
gélikus Gimnáziumban
érettségizett, majd Sopron-
ban, Gettysburgben, az
USA-ban és Svédország-
ban tanul teológiát. A Római
Katolikus Egyház-Lutherá-
nus Világszövetség Közös
bizottság tagja 1973-84 kö-
zött. Tanított az Evangélikus
Teológiai Akadémián 1984-
93-ig. A Lelkipásztor című
folyóirat szerkesztője 1989-
96 között. Ebben a tanév-
ben a Károli Gáspár Egye-
tem Ökumenika Tanszéké-
nek vendégelőadója.

A Deus in actu

Tudatosnak tartom, hogy II. János Pál pápa *A harmadik évezred kü-
szöbén* kezdetű apostoli levelében az első és ötödik fejezet alapigé-
jeként ugyanazt a bibliai verset vette: Jézus Krisztus ugyanaz teg-
nap és ma és mindörökké (Zsid 13,8). Az első részben a múlttól és
jelenről beszél, az ötödik fejezetben pedig az időbeli és időtlen jö-
vőről szól. A 2000. év jubileumának előkészítéséről szóló irat egész
szellemében ökumenikus jellegű. Éppen ebben a vonatkozásban se-
gítségnyújtás, amikor valaki így tudja egyszerűsíteni az oly sokrétű
és gyakran nagyon is bonyolultnak látszó tematikát. Ma az ökume-
nikus egység témakörében túlkínálat mutatkozik, s az tesz jót, aki
nemcsak integrálni akar, hanem az alapokig hatol, a középpontra
mutat, és a forrásról beszél. Így értjük meg az ökumenizmus lénye-
gét, s ez a szentírásbeli, tömör vers valóban gondolkodásunk ke-
resztény koordináta-rendszerének központja lehet. Nem a rene-
szánsz *ad fontes* többesét használjuk, hanem ezt a személyreszóló
egyes számot: *ad fontem*. Így tudunk másoknak is élő vizet nyújtani.
Amit ez a jól ismert vers közöl, az nem statikus megállapítás a
változatlanról, hanem dinamikus jelenségre mutat: Jézus Krisztus
tegnap, ma és mindörökké ugyanaz. Ez nem jelent stagnálást, béna
mozdulatlanságot, ellenkezőleg, állandó mozgást, cselekvést. Jézus
Krisztus a *Deus in actu*, a cselekvésben levő, dinamikus Úr, nem
béna, mozdulatlan bálvány, néma titokzatos szifksz, élettelen szó-
bor. Ő az, aki előttünk jár ma is, követésére biztat, hívja az ökume-
nikus munkában is megfáradtakat, hogy felfrissítsen, nyugalmban
részesítsen, és aztán újra küldjön jellegzetes kétütemű munkastílu-
sában: Jöjjetek... Menjetek! Jöjjetek mindnyájan, (...) és menjetek
minden néphez. Ígéretet is ad: Ő az Immanuel: „Íme, én veletek
vagyok minden napon.” Ha ráfigyelünk, úgy nem kulcskérdésről,
hanem a Kulcsemberről beszélünk, az ökumené kulcsembere Ő, az
emberré lett Isten. Ő nyitja meg az ökumené titkát. Nélküle az öku-
menizmus merész játszóját csak elveszíteni lehet.

Egyfajta megközelítése lehet címben adott témánknak, ha kizá-
runk rossz megoldásokat, hamis feleleteket. Az ökumené/ökume-
nizmus alapja, központja, forrása nem Genf vagy Amszterdam
(1948), még csak nem is Edinburgh (1910). Az ökumené/ökume-
nizmus alapja, központja, forrása nem Róma s a II. Vatikáni zsi-

Az ökumené negatív meghatározása

nat... Az ökumené/ökumenizmus alapja, forrása nem is egy *mozgalom*, akár a protestáns, a római katolikus, az ortodox egységtörékvésekre gondolhatunk, noha valamennyit szívesen emlegetjük a század végén, visszatekintve erre a 20. századra, ahol nemcsak borzalmakra emlékezhetünk, hanem Isten hatalmas cselekedeteire is...

Az ökumené alapja nem is egy-egy jelentős *dokumentum*: az 1948-as Konstitúció, vagy az 1961-es revideált alapokmány, a II. Vatikáni zsinat *Unitatis redintegratio* dokumentuma, vagy egy pápai enciklika, vagy *Ökumenikus Direktórium*, vagy a *Codex Iuris Canonici* ide illő szakasza (265. 755), bármilyen szívesen böngészem is újra meg újra ezeket az iratokat. Ugyanígy vagyok a világggyűlések üzeneteivel, címeivel, tematikájával, akár az elmúlt évtizedekre gondolok, akár a jelen konferenciaanyagokra (Graz, Hongkong, Berlin, Harare).

Az ökumené alapja, központja, forrása nem is egy-egy kiemelkedő ökumenikus *személyiség*, noha szívesen emlegetem Mott, Visser't Hooft, Nygren, Söderblom nevét, és idézem föl XXIII. János, Bea bíboros, Congar, Rahner alakját.

Az ökumené alapja, központja, forrása nem is egy *könyv*, a *Biblia*, noha elengedhetetlen iratgyűjteménynek tartom, s ha van „vademecum könyvünk”, ez az. És mennyi örömünk és mennyi ökumenikus feladatunk van ezzel a könyvvel kapcsolatban!

Az ökumené alapja, központja, forrása nem is egy közösen vállalt és vallott *tanítás* — a Szentháromságról szóló speciális tanításra vagy a justificatio tanítására gondolok —, amellyel kapcsolatban meglepetések várnak a közeljövőben, vagy akár a feltámadásba és öröklétbe vetett hitünk tanításban is kifejezhető mondanivalójára, noha örülök, hogy lassan ezt is felfedezzük... Nem is *erkölcsi normáink*, keresztény értékeink, mai társadalmi kérdésekben való közös látásunk, noha ezek is még jórészt kihasználatlan kapcsolópontok és területek...

Az ökumené alapja, és forrása nem a mai *conditio humana*, vagy *positio humana*, ami közös cselekvésre inthet, sőt még konfrontációban való részvételre is csábít, egy bizonyos kontraegzisztenciára, szembenállásra a posztmodern társadalommal és a 20. század végi, 21. század eleji emberiséggel valami anti-posztmodernizmusban egyesülve... Noha komolyan vesszük a közösen átélte helyzeteket, mai jelenségeket és a szekularizáció ezernyi jelét, sőt jövő vízióit is. Végül hadd tisztázzam magamat: a cikkíró nem tartja magát a szent örültek egyikének, „ökumániában” szenvedő megszállottnak, noha nem szégyenlem bevallani, hogy életem hét évtizede telve van lebilincselő, feledhetetlen ökumenikus élményekkel, és nem bánom, hogy most és itt születtem és élhetek, sőt, hálát adok Uramnak, hogy részeltetett elementáris felismerésekben, tapasztalatokban, és folyamatosan ezt cselekszi velem ma is.

Jézus szerepe az
ökumenében

Legyen ennyi elég a tagadásból, s most már fejezzük ki a főtételt: az ökumené, ökumenizmus alapja, központja és forrása valójában Jézus Krisztus, a mi Urunk, Megváltónk és Istenünk.

„Az egyház egységének alapja az, hogy az egyházak közösen megvallják Krisztusba és az ő üdvözítő örömhírébe vetett hitüket” — írtuk Békés Gellért atyával együtt egy nagy vállalkozás előszavában... A közös hitvallás megköveteli, hogy egyetértsünk (konszenzus), így tudjuk kinyilvánítani meggyőzően az egyház egységét, s ez az, amit elvár Krisztus tőlünk, hiszen ez volt főpapi imádságának egyik tárgya: „Legyenek mindnyájan egy, hogy elhiggye a világ: Te küldtél engem”.

Jézus Krisztus mint az ökumené fundamentuma

Más fundamentumot senki sem vethet azon kívül, amely vettett, amely a Jézus Krisztus — írja Pál ma is érvényesen és az ökumenére is szinte meghatározásként. Jézus a *Hegyi beszéd* zárásaként szavára utalva beszél fundamentumról: igéje kőszikla, amelyre az okos, bölcs ember épít, és nemcsak dekorációnak használja; a balga viszont csak hallgatja, esetleg csodálkozik (mirati sunt, converti non sunt — mondja az egyházatya).

Az oikumené az
Újszövetségben

Tudom, hogy ez tematikus írás és nem bibliatanulmány, mégis leírom, meglepő felfedezésre jutottam e téren. A Lk 2,1-et minden ökumenével foglalkozó könyv idézi. A születéstörténet bevezetése kapcsán említi Lukács Augustusz parancsát, „hogy az egész föld (oikumené) összeírattassék”. Arra jöttem rá, hogy az *Újszövetség* szinte kivétel nélkül Jézussal kapcsolatban használja a szekulárisan is jól ismert kifejezést: a Lk 4-ben a kísértés leírásában a sátán szava: „a földkerekség minden országát neked adom, ha” szerepel, a Lk 21,26 apokaliptikus végidő leírásában olvassuk: „az egész földön a félelemtől megdermednek”, majd az Emberfia eljövételéről szól a szöveg. A Mt 24,14-ben Isten országa evangéliumát hirdetik az egész világon (en holé té oikumené), az ApCsel 11,27-28: nagy éhínség dül az *egész világon*, és erre megmozdul Krisztus népe Antiochiában. Jel 3,10: A kísértés órája eljön a *világra* (!). Utána Jézus szava: Eljövök hamar... Még a sokat vitatott areopagita beszédben, az ApCsel 17-ben, ahol állítólag szegyenli Krisztus nevét kimondani, beszél Pál arról, hogy az ítélet az *egész földkerekségen* (!) lesz egy férfi által. Az ApCsel 19,27-ben olvassuk: Efezusban Jézus miatt vész el Artemisz tisztelete az *egész világon* (!). Tudjuk, hogy az ökumené szót a császárok szívesen használták hatalmuk hangsúlyozására, arra, hogy a Római Birodalom valamennyi népe fölött, az egész ökumenén uralkodnak. Amikor a császár helyett a krisztuskövetők használták a Küriosz (Úr) kifejezést, ez részben polemikus élű volt: nem a császár az úr az Ökumenében, hanem Jézus Krisztus — ezzel az akkor ismert világ Urának kiáltották ki,

A Küriosz használata

a császárkultusz nem kis problémájaként, és ezért az ökumenikus hitükért halni is, élni és készek voltak. A legtágabb értelemben szavunk a világegyetemre és minden benne előre vonatkozik. Nem részletezem tovább: az *Újszövetségben* ilyen vonatkozásban is köze van Krisztusnak az ökumené alapszavához. Tág horizont! Mi az ökumené szót szűkebb értelemben használjuk, az egyházak egységmozgalmát értve rajta, mégis világméretű ügyről beszélünk (ApCsel 26,26).

Hogy mit építünk erre a fundamentumra, az másodlagos, s az a történelemben vagy az ítéletben megég; az, ami marad, az a fundamentum. Egyéni ökumenikus magatartásunkban is, felekezeti is, a világegyház méreteiben is: Ő az alap. Egyénileg az a bölcs, praktikus bölcs, aki eligazodik istenesen — ez nem tanultság, okosság vagy intelligencia dolga, ez praktikus bölcsesség, és a viharban is megmarad az ilyen életház (Mt 7,24). Az ökumenében is jöhetnek viharok, nehéz periódusok, de aki a kőszikla jézusi szóra épít, megmaradhat. Itt van szükség az apostoli magatartásmódra. Az apostolicitas azt is jelenti, hogy Jézus személyéről, tanításáról, életéről, haláláról, jelenlétéről ugyanazt hisszük s adjuk tovább, mint apostolai.

A világegyház szintjén ez az ökumenikus mentalitás biztosítéka. Engem minden megnyilatkozásában az érdekel, mit mondanak a keresztény testvérek Jézusról (Sulyok Elemér Vigilia-beli cikkét értem, Szennay András: *A kereszt titka* című passió, meditációs könyvét sajátomként vállalom. II. János Pál pápa: *A harmadik évezred küszöbén* kezdetű apostoli levelét azért fogadtam és olvastam lelkesen, mert egyértelműen jézusi alapra épít). Részleteiben a mi dogmatikánk mást és máshogyan is mondhat, de az alap ugyanaz, és ezért érthetjük egymást. A paradicsom elveszett, az ökumené sem pótolja az elveszett paradicsomot, de az alapot ajándékként elfogadhatjuk....

A Jézus-év jelentősége

Örülök, hogy a 2000. évet megelőző előkészületi szakasz Jézus-évvvel kezdődik. A keresztiségre mint közös szentségre hívja fel a figyelmet a pápai irat is: „Ahányan csak megkeresztelkedtek a Krisztusban, a Krisztust öltötték magukra” (Gal 3,27). Az ökumenizmusban ez az év jó alkalom, hogy valamennyien Krisztusra tekintsünk, az egyetlen Úrra, s törekedjünk arra, hogy Benne egygyé váljunk.

Jézus Krisztus, az ökumené központja

A krisztocentrikus látásmód

Az idő koordináta-rendszerének nullpontja a betlehemi Gyermekek születése. A középkorban kiadtak olyan térképeket, amelyeken Földünk közepe Jeruzsálemben volt, s bár ez földrajzilag lehetetlen és megmosolyognivaló, mégis a krisztocentrikus látásmód bizonyítéka. Az *en Christo* bibliai kifejezés nemcsak Pál teológiájára

nézve kulcsfontosságú, hanem az ökumené számára is. Mi Krisztusban szemléljük a másik embert, s látjuk testvérünknek; Krisztusban látjuk meg ajándékainkat is, Berne kapunk meg mindent. Az ökumenét is így tudom igazán értelmezni. Ebben a vonatkozásban is segít II. János Pál pápa *Tertio millennio adveniente* kezdetű apostoli levele. Még az egyik legkényesebbnek mondott témában, a mariológiaiában is (43). Máriát „ebben az évben elsősorban istenanyasága misztériumában (Theotokosz) szemléljük. Az Ige az Ő méhében lett testté. A krisztusközpontúság tehát elválaszthatatlan szentséges anyja szerepének elismerésétől. Az egyetlen közvetítőnek, Krisztusnak méltóságát és hatékonyságát az igazi Mária-tisztelet nem károsítja. Mária ugyanis mindig Fiára mutat, és ő maga a hívők számára a hit mintaképe. (...) Az egyház (...) az emberré lett Ige világosságában szemléli őt.” Hasonlót olvassunk már a *Lumen gentium*ban is. Erre Luther is ezt mondaná: ez bizonyos igaz! A „fiat” alázatos szavát kimondó Mária felnőtt Fiát Krisztusának vallotta, s együtt imádkozott a tanítványokkal a Lélek kitöltéséért (epiklézisz!). Ez a krisztocentrizmus nem valami lutheránus eretnokség tehát, vagy ami a christomonizmusnak még rosszabb változata, a christo- vagy Jesulatria, hanem ökumenikus kincs.

A kereszt szimbóluma

Ez a krisztusközpontú látás egyúttal szaurocentrikus látás is. A Jn 12-ben olvasható jézusi szó, amikor felemeltetik az Emberfia, „mindeneket magamhoz vonzok” (Kierkegaard kedvelt igéje), a megfeszített és feltámadott Krisztusra vonatkozik... Ez a Krisztus vonzó az ökumenében is. Minden és mindenki más periférikus jelenség hozzá képest. Az Ő keresztje egyszerre központ és a nyitottság jelképe is. Szépen mondja Belon Gellért: „A mi jelünk a kereszt, nem a kör. A kör zárt egység, a kereszt nyitott minden irányban, függőleges és vízszintes irányban egyaránt”. Ebből kiindulva még a világvallásokkal folytatandó, ma sokat emlegetett párbeszédben is eligazodunk.

Ez a nyitottság nem azonos egészen a Küng-féle „világethosz”-kereséssel, mert ott a teológiai minimum alá megyünk, és a központot mellőzzük. Közös vonásokat keresgélve Jézust a mindenáron való konszenzus érdekében könnyen besorolhatjuk az istenek pantheonjába.

Ez a fajta nyitottság biztos krisztusközpontúságból indul ki, és a Keresztrefeszített a krisztushívőkkel *egységet*, a távolállókkal, nem keresztény vallásokkal *békességet* hirdet. A pápai program szerint „Jézus Krisztus, a világ egyetlen Üdvözítője tegnap és ma és mindörökké ugyanaz”. Arra kente fel az Úr lelke, hogy evangéliumot hirdessen a szegényeknek, szabadulást a foglyoknak, a vakoknak szemük megnyitását, a megkínzottak szabadonbocsátását. Micsoda jövőszázadi program!

Jézus Krisztus, az ökumené forrása

Az ökumené megújulása

Maga Jézus ígérte (Jn 7,7), hogy aki Őnála enyhíti szomját, annak bensejéből élő víz forrásai fakadnak. A víz Élet. Vele folyóvíz mellé ültetett fává lehetünk (1. Zsoltár: Boldog az az ember...).

Fölvetődik az ökumené ügyében tevékenykedő emberek utánpótlásának, egyáltalán az ökumené jövőjének a kérdése. Mi lesz holnap? Nem az aggodalmaskodás, hanem a felelősség kérdezteti ezt velem. Lesz-e, aki beáll helyünkre? A megújulás az „örökifjúnál” van, a 33 évesen elment, s mindig fiatal Jézus Krisztusnál, akit már nem kötnék világunk öregedést jelentő évei, aki majd nem fáradtan és megtörve, hanem erővel és hatalommal jön vissza. A jövő is az övé, nemcsak az elmúlt kétezzer év. Az ökumenének Ómiatta van esélye. Három nagy példaképem alakján gondolkodom gyakran: Pascal, Kierkegaard, Bonhoeffer. Vajon miért ment el mindhárom harminckilenc évesen? Nem öregedtek meg közöttünk. Ne tekintsék ezt analógiának, csak transparentianak... alakjukon áttetszik a fiatal Jézus, akinek ábrázata talán nem kívánatos (Ézs 53), de műve, szava, kereszthalála, misztériuma vonzó. Az Ő vonzása miatt vagyok nyugodt... Ha van esélye az ökumenének, miatta van... Ő forrás holnap is...

Hadd hivatkozzam ismét II. János Pálra, aki azt írja: „a II. Vatikáni zsinat nemcsak mögöttünk van — előttünk is. A mostani jubileumi év előkészítésében a zsinat előremutatott és mutat. A 21. század Ádventje volt...” (56-58).

A zsinat szent tavasza

Most én folytatom: *ver sacrum* volt, szent tavasz, ami után már közelebb vagyunk az aratáshoz...

Kié a jövő? A jövő is Krisztusé... Krisztus jelenléte a világvégeig garantált: időben, térben egyaránt (Mt 28 időben, ApCsel 1 térben...). Ha a mai fiatalok sokban nem értenek meg — ne keserítsen: Őt megérthetik. Ha a mai fiatalokat mi nem értjük meg: Ő megértheti. Az e században született s a következő században már felnőtté váló, az új évezred első nemzedéke is az övé. „Krisztus odafigyel a fiatalokra, miként arra is odafigyelt, arra az ifjúra, aki föltekint a nagy kérdést: »mit kell cselekednem, hogy elnyerjem az örök életet?«” (Mt 19, 16). Boldogan olvasom (és mind gyakrabban) életem alkonyán a *Timóteushoz írt levelet*. Pál azért nem keserű többek között pályafutása végén, mert ott van, dolgozik Timóteus, lelki gyermeke, szeretett fia... Már készül a jövő... Más ez a nemzedék? Más, de ugyanaz a Krisztus!...

A jézusi megtérés

Mindig újra meg újra Hozzá kell térni az egyházban, ha biztos forrásra akarunk lelni. Keresztelő János szolgálatát a megtérés hirdetésével kezdte. Jézus ugyancsak megtérést kér, az elérkezett Isten országa meghirdetésének fényében és önmagához hívásban. Luther a 95 tétel első mondataként a megtérésről szól, s naponkénti megtérést sürget. II. János Pál a reménység jegyében szól a következő évezredről, de az abba való belépést nem tudja elképzelni megtérés nélkül; így ír: „az egyház nem lépheti át az új

évezred küszöbét anélkül, hogy ne sürgetné gyermekeit: tisztuljanak meg a bűnbánatban a tévedésektől, az álhatatlanságtól és lusta szívtől (késedelmes szív). A tegnap bukásainak beismerése, a hűséges bátorság tette, mely segít erősíteni hitünket, figyelmesebbé és készségesebbé tesz mai nehézségeink és kísértéseink leküzdésére” (34). „A nagyobb bűnbánatot és megtérést követelő bűnök közé kell sorolnunk azokat, amelyeket Isten népe egysége ellen követtünk el. (...) Az évezred végén az egyháznak még buzgóbban kell a Szentlélekhez fordulnia, hogy kérje Tőle a keresztények egységének ajándékát.”

Az ökumenikus *imádság* felerősödött a zsinat után, de még jobban terjednie és erősödnie kell a keresztények között a szenvedés előtt álló Krisztus nagy imádságának megfelelően: „Atyám... hogy ők is egyek legyenek mibennünk” (Jn 17). Íme a jövőbe tekintésnél a Forrás megint ugyanez: az értünk imádkozó Krisztus. Ha a mea culpát komolyabban vesszük, mint a tua culpát, és a culpa nostrát valljuk be, nem a culpa vestrát emlegetjük, felcsillan a remény: Jézus gyógyításának reménye. Ha nemcsak a napkeleti bölcsek hódolnak, hanem a napnyugatiak is térdet hajtanak, úgy reménységünk nem szégyenül meg.

Kegyetlenül keserű könyv van az asztalomon, recenzálásra kaptam: Unamuno *A kereszténység agóniája* című, 1924-ben írt könyve. Ez az agónia az író saját agóniája, egy hinni hiába akaró ember vergődése. 73 évvel ezelőtt jelent meg spanyolul, most először magyarul. Németh László, aki franciából ismerte, érdekes könyvnek nevezte: „egy eredeti kovakő-szellem villog benne, inkább villog, mint gyújt”— írta. Az agónia ismerős szó az *Újszövetség*ből is, Jézus agóniájáról is szoktunk beszélni, amit nem is a keresztén kezdett vívni, hanem már az Olajfák hegyén, ahol verejtéke olyan volt, mint a földrehulló nagy vércseppek (Lk 22,44)... Az agóniában, a harcban veszteni is lehet. Jézus győzött, saját emberi akaratát győzte le, amikor így szólt: „mindazáltal ne úgy legyen, amint én akarom, hanem úgy, amint Te”. Igent mondott a keresztre, hogy később a keresztfa titka tündököljön. Ez az egyetlen reménységünk, spes unica a 21. századra nézve is. Az ökumené reménysége, erőforrása a következő évezredben, ha ad még Isten időt. Lehet, hogy megbékélt különbözőségünkben megmaradunk sokszínűnek, de *különbözőségünket már gazdagságnak fogjuk látni*, s egyek tudunk lenni az Egy Krisztus uralma alatt, aki az ökumené alapja, központja és forrása. Egyetlen biztosítéka van az Ökumenének, Ökumenizmusnak: Ő.

MARIE LUISE
KASCHNITZ

Decemberi éjszaka

A csöszök, mindenes hodályban
(karórépa föld, szilvafák, folyómenti szél),
szülést észleltek, itt megengedhetlent.
A menekültek táborba s lajstromba valók.
Jött a juhász, fiatal ember,
botjával átlábalta a Hold mezején.
Víz nevű kutyája a kunyhó falának rontott.
Idős férfi mondta el odabent, nem ő az apja.
A csöszök papírt követeltek. Az újszülött ordibált.
A juhok eltorlaszolták az utat. Három automobil
állt meg, Mercedes, Bentley, Isetta.
Három úr szállt ki, három hölgy, szebbek az angyaloknál,
hol vagyunk itt, kérdezték, becézgették a bárányokat.
Adakozzanak, mondták nekik a csöszök.
Erre Diortól parfümöt, bundát adtak, csekket egy angliai bankhoz.
Ott ácsorogtak, s föl a csillagokra néztek.
Nem lángol-e különös fénnel az egyik? Dér esett,
a kunyhóban a vézna hang elhallgatott.
Mercedes, Bentley, Isetta indított,
zümögve, akár a szitakötők. A pásztor hujjogott,
félre az útból, birkanép, báránycák, félre az útból.
Még halt máris a Gyermek? Nem hal meg sose a Gyermek.

Kalász Márton fordítása

O antifónák

A tékozló fiú kiált...

1911-ben született. 1930-ban lépett a cisztercita rendbe, ahol a Lóránt nevet kapta. 1935-ben szentelték pappá. 1937 és 1944 között a rend budapesti Szent Imre Gimnáziumában tanított. 1946-ban noviciusmesternek, a zirci rendi növendékek spintuálisának és teológiai tanárának nevezik ki. 1950-ben a Szentszék apáti helytartónak nevezte ki. 1964-ben halt meg.

¹Az O antifónákat az ádventi liturgia 7 utolsó napján éneklé az egyház. Az elmélkedések feltételezik a latin szövegek ismeretét. Ezért fordításukat zárójelben közöljük.

O SAPHIENTIA! („Ó Bölcsesség! Te a Magasságbeli ajkáról származol. A világ egyik végétől a másikig érsz el; erősen és gyengéden rendezel el mindent: Jöjj, taníts minket az okosság útjára!”) Csak nagy bölcsesség segíthet rajtunk, csak a mindenható Bölcsesség! Ilyen összekuszált csomót kibogozni, ennyire elrontott dogot még egyszer helyrehozni, ennyi zavaros fogalmat kitisztítani, ilyen elhanyagolt fekélyeket, betegségeket kigyógyítani, ehhez csak az isteni Bölcsesség lehet elég: *quae ex ore Altissimi prodiisti*. Akinek a keze mindent elér, akinek semmi sem nagy; két kezében elfér nemcsak az egész világ, hanem ami nagyobb, a mi nyomorúságunk, a mi bűnünk is: *attingens a fine usque ad finem*. Ó, végy kezedbe minket, vonagló szívünket, a fájós oldalunkat, a megtépett fejünket: *fortiter et suaviter*. Gyengéden fogd meg, mert minden érintésre nagyon fáj, de mégis erősen, hogy legyen támasza, amibe bele tud kapaszkodni, legyen erős tartása önmaga gyengesége, állhatatlansága ellen. *Veni ad docendum nos*. Taníts! Ahhoz bizony türelem kell, de Te türelmes vagy. A magam útját akartam járni, és ide jutottam. Most már kezdem elhinni, hogy a Te utad az én igazi utam, a Te utad az okosság útja, *via prudentiae*, az ember akkor jár el a legokosabban, ha Téged követ.

O ADONAI! („Ó Adonai és Izrael házának vezére! Te megjelentél Mózesnek az égő csipkebokor lángjában, és törvényt adtál neki a Sinai-hegyen: jöjj, válts meg minket kitárt karoddal!”) Ó, erős Isten, aki erős kézzel kiragadtad népedet a fáraó kezéből, kényszerítetted őt, hogy elengedje őket. Erős Isten, népednek Istene, aki hívod Mózeset és küldöd szavad hatalmával, aki megfogod törvényeid erejével népedet, erős Isten, nyújtsd ki felénk hatalmas karodat, és emelj fel a földről. Csak a te erőddel állhatunk talpra, csak a Te törvényeid kősziklája nyújt szilárd alapot lépteinknek. Jöjj, jöjj, erő Istene! Az erőt vesztegettem el legelőször, az akaraterőt. Eleinte tetszelegtem magamnak, hogy erős vagyok, mert dacolni tudtam parancsaiddal, mert kíméletlen tudtam lenni szeretet helyett és kegyetlen irgalom helyett, és érzéketlen tudtam lenni, megkeményítettem szívemet. De aztán egyszer önmagamra estem, rámszuhant, összetört saját keménységem.

Magam már moccani sem tudok, tehetetlenül, aléltan fetrengek és rángatózom a földön. Jöjj, erős Isten, nyújtsd ki karod, emelj, emelj!

O RADIX JESSE! („Ó Jessze sarja! Te jel vagy a népeknek; elnémulnak a királyok előtted és esdekelve várnak a népek: Jöjj, sza-

badíts meg, ne késlekedj tovább!") Ó, megígért, új sarja a száradó fának, Jessze törzsének, mely csak azért élt, hogy világra hozzon Téged. Jöjj, akit nem vártam, míg volt mit tékozolnom, akit hívok most, hogy igazságot tegyen köztem és a bűneim között, igazi énem és a rosszravivő között. Te vagy a jel, amelynek ellene mondanak, és amelyet sokan várva-várnak. Míg király voltam, tékozló részeg, addig én is ellened beszéltem; most szegény lettem, és boldogan állok be azok seregébe, akik nem önmagukban bíznak, hanem csak a Te irgalmasságodban. Jöjj hát, ne késs többé! A Te katonád akarok lenni, a Te zászlód alatt akarok immár szolgálni. Mindenkinek meg kell jelennie Előtted: a gögösöknek el kell némulniuk, és a kicsinyek felujjonganak. Jöjj hát, ne késs tovább!

O CLAVIS DAVID! („Ó Dávid kulcsa és Izrael házának királyi pálcája! Amit te megnyitottál, azt senki be nem zárja, amit Te bezártál, azt senki ki nem nyitja: Jöjj, szabadítsd ki a börtönből a foglyokat, akik a sötétségben és a halál árnyékában ülnek!") Önként mentem börtönbe, de akkor még nem tudtam, hogy börtön. Téged tartottalak börtönőrnek, és nem akartam magamra venni törvényeidet, bilincseket láttam bennük és szűk börtönfalakat. Szabadságot akartam, és azt hittem, hogy Tőled elszakadva nyerem el azt. Most máf látom, hogy Te vagy a szabadság. Minden, amit Rajtad kívül megszerettem, bilincseket rakott rám, mert mind kisebbek azok, mint a lelkem. Csak Te vagy olyan nagy, hogy ha Téged szeretlek, akkor nagyobb leszek. Bármilyen más megszerettem, mindig Gulliver tragikomédiája ismétlődött meg rajtam; liliputiak kötöztek meg, ki hozzájuk képest óriás voltam. A Te törvényeid nem engem kötöztek meg, hanem a liliputi népet, hogy hozzám ne tudjanak nyúlni. Ha Téged szeretlek, hozzád hasonló leszek, nagy és szabad. Ó, jöjj, nyisd ki börtönöm ajtaját! A Te kulcsod a keresztfád. Azzal ki tudsz nyitni rég berozsdásodott lakatokat, és amit Te kinyitottál, azzal szemben nincs hatalom, hogy újra bezárja. Amire Te azt mondod, hogy jó, az nem lehet rossz, és amire azt mondod, hogy rossz, azt semmiféle mesterkedéssel nem lehet jónak bizonyítani. Jöjj, add nekem az igazi szabadságot, hiszen moccan sem tudok már, mindenütt börtönöm falába ütközöm. Sötétben ülök, nincs örömöm az életben. Sokan nem tudják, miért vannak megkötözve, halálra ítélve és Téged átkoznak, káromolnak miatta. Pedig emlékezhetnének rá, hogy valamikor ők is szabadok voltak, örültek a jónak, a szépek; de aztán elkezdtek hízelegni a törpéknek, míg azok hatalmat szereztek fölöttük. Jöjj, szabadíts ki minket! Nem Te vagy a börtönőr, hanem én magam. Én zárom be magam és kötözöm oda börtönöm falához. Ó, bontsd ki a falat, hogy bejőjön a Te fényességed és behallatszzék a karácsonyi angyalok éneke!

O ORIENS! („Ó virradó hajnal! Az örök fény ragyogása és az igazság napja! Jöjj és világosítsd meg mindazokat, akik a sötétségben és a halál árnyékában ülnek!") Az emberek jobban szeret-

ték a sötétséget. Ezért nem fogadták be a világ világosságát. Cselekedeteik gonoszak lévén nem akartak a napvilágra menni. Annyira megszoktam a mesterséges fényt, hogy nappal sem nyitottam ki az ablaktáblákat, hiszen égett a villany. Csinált világításban éltem. Az volt igaz, amit én megvilágítottam. Aztán lassan kiégték a körték, sőt rövidzárlatok is jöttek közbe. Bombák szétzaggatták a villanyvezetéket, most itt ülök a sötétben. Kinyitom már az ablaktáblákat, és várom a hajnalt. Nem olyan ingerlő a hajnal fénye, de viszont mindent megvilágít, minden evilágra jövő embert. Még éjjel is világosabb van az Isten szabad földjén, mert a csillagok átlátszóvá teszik az éjt. Hát még a holdvilág és a tenger csillaga, Mária.

O REX GENTIUM! („Ó népek királya, akit mindenki kíván! Te vagy a szegletkő, aki egybefogod mindkettőt (Izraelt és a pogány népeket): Jöjj és üdvözítsd az embert, akit a föld sarából formáltál!”) Ó mindenki királya. Nemcsak az először megajándékozottak királya, hanem azoké is, akik a hivatalosak helyébe lépnek. Nemcsak a gazdagoké, hanem a szegényeké is, sőt inkább azoké. Jöjj, mindenki királya! Aki összehozol minket: gazdagokat és szegényeket, gőgösek és irigyeket, balga szerencséseket és boldog szerencsétleneket, jöjj, mindenki Királya! Miért is ne tudnánk megölelni egymást, hiszen földből alkottál mindnyájunkat. Egy agyagból gyúrtál minket, az egyiket kisebbre, a másikat nagyobbra csináltad. Egyformán megcsókoltál minket, ránk lehelted a lelkedet. Egyformák vagyunk. Mind előkelő származásúak, kezeid műve. Ez a mi nemesi származásunk. De sok az elszegényedett nemes, aki aztán eladta magát rabszolgának. Megtartotta régi gőgjét, és lenézi a gazdagokat irigységből, a szegényeket gőgből. Ó, jöjj, mindenki Királya, hozz össze minket a Te szeretetedben.

O EMMANUEL! („Ó Emmánuel! Királyunk és törvényhozónk! Te üdvözíted a reád várakozó népeket: Jöjj és üdvözíts minket, Urunk, Istenünk!”) Hazavágyom. Béresek dúskálnak a jóban Atyám házában, és én itt éhezem, koldulok. Nincs barátom, aki megértene, kitárulna felém, aki becsülne, aki örülne nekem. Megyek, Atyám, megyek. Ó Emmánuel, ó köztünk lakó, drága lakótársa nyomorult szívünk hajlékának. Drága szobatárs, útitárs, bajtárs, testvér, örökségszerző drága barát. Társaságunk akartál lenni, gyönyörűséged köztünk lakni. Jöjj és lakj közöttünk, légy a mi törvényhozónk és királyunk, légy Üdvözítőnk, Pásztorunk! Jöjj, jó Pásztor, vigyél haza engem a Te aklodba, Atyád házába!

A Jóisten csomagja

(1898-1956). Német író,
költő.

Hozzátok közelebb a széketekeket s a teátokat a kályhához, a rumról se feledkeztek meg. Jobb a meghitt meleg, ha már hideg időkről mesélünk.

Vannak emberek, főképp bizonyos hordozatú férfiak, akik elhárítanak mindenféle érzélgősséget, s a karácsonnyal kapcsolatban erős az averziójuk. Én legalább egy karácsonyt valóban mélyen őrzök az emlékezetemben. 1908 ünnepestéje volt Chicagóban. November elején érkeztem meg Chicagóba, s mindjárt mondták is nekem, amíg az általános helyzetről tájékoztam, ez lesz a legzordabb tél, amit e különben is elég kellemetlen város csak megélhet. Megkérdeztem, mik a kilátásai egy kazánkovácsnak, s mondták, kazánkovácsnak itt semmi esélye, s amíg félig-meddig elfogadható hálóhely után jártam, mindent túlságosan drágának találtam. Ezt elég sokan megtapasztalták 1908 telén Chicagóban, akármi volt is a foglalkozásuk.

A szél meg undokul fújta át a Michigan-tavon a városra decemberben, s a hónap vége felé még egy csomó húscsomagoló üzem is becsukta kapuit, a munkanélküliek egész áradatát döntve így az utcára.

Napra nap végigkóboroltuk valamennyi városnegyedet, munkaalkalomra vadászva kétségbeesetten, s örültünk, ha esténként valamelyik szűk, kimerült emberekkel zsúfolt kiskocsmában meghúzódhattunk a vágóhidak környékén. Itt legalább megvoltunk a melegen, s nyugodtan elnyújtózkodhattunk. Üldögéltünk, amíg csak lehetett, egyetlen pohár whisky mellett, s napközben minden aprópénzünket megtakarítottuk erre a whiskyre, s ebben még a jó meleg, a láрма s egy-egy jókománk is bennefoglaltatott, minden, ami a reménykedésünkből még megmaradt.

Ennek az évnek a karácsonyestéjén is itt üldögéltünk, s a kiskocsmára még zsúfoltabb volt, mint rendszeren, a whisky még vízízübb, a publikum még elkeseredettebb. Nyilvánvaló, sem a társaság, sem a kocsmáros nem volt túlságosan ünnepi hangulatban, ha már a vendégsereg egyetlen problémája az volt, hogyan húzza ki egyetlen pohár whiskyvel az időt hajnalig, a kocsmárosnak meg minden problémája, hogy megszabaduljon azoktól, akik előtt egész időn át csak üres pohár áll.

Tíz óra körül azonban beállított két vagy három legény, ördög tudja, melyik szél fújta ide őket, volt néhány dollár a zsebükben, s mivel ünnepeste járta, s az elérzékenyülés benne a levegőben, meghívták az egész társaságot, ürítsünk együtt néhány pohár whiskyt. Öt perc múlva az egész kocsmára a feje tetejére állott. Mindenki újabb whiskyért szaladt (s nagyon ügyeltek, hogy a töl-

tés a vonalig, vagyis korrekt legyen), az asztalokat összetolták, egy agyonfagyottnak tetsző lányt megkértek, táncoljon el egy cakewalkot, közben az ünneplő társaság tenyerét összeverve tapsolt hozzá. De mondjam-e, az ördögnek alighanem benne volt mindebben a kátrányos keze, sehogy sem támadt igazi, bensőséges hangulat.

Bizony, legalábbis kezdetben a rendhagyó bolydulásnak szinte gonosz karaktere volt. Gondolom, attól is, hogy az ajándékitalt kénytelen-kelletlen fogadtuk mégiscsak, s ez mindannyiunkat ingerültté tett. A karácsonyi hangulat szítóira sem néztünk épp barátságos szemmel. Már az első pohár ingyen whisky után tervet kovácsoltunk, igazi karácsonyi ajándékozáson, hogy úgy mondjam, nagyobb stílusú ajándékozási vállalkozáson kezdtük törni a fejünket.

Mivel ajándéktárgyaknak aligha lettünk volna bővében, inkább a megajándékozottakhoz illő tárgyakat választottunk, talán még mélyebb értelmet is kölcsönöztünk ezzel az ajándékozásnak.

A kocsmárosnak kübli szennyes hólét hoztunk be odakintről, volt ott belőle elég, tartson ki ilyenformán a maradék whiskyje az új esztendőig. A pincérnek ócska, horpadt konzervdobozt ajándékoztunk, legyen legalább egy értékes darab a szervizében, s a lokálhoz tartozó lánynak csorba zsebkést, hadd kaparja le vele arcáról a tavalyi púderréteget.

Minden ajándékot, talán leszámítva a megajándékozottat, nagy ovációval fogadta a társaság. S aztán következett a fő élvezet.

Volt ugyanis köztünk egy férfi, akinek valamiképp valami gyöngye pontja lehetett. Minden este itt ült, s akiknek orruk volt ehhez, bizonyosra vették, bármilyen közömbösnek mutatkozik is az illető, bujkál benne valami riadalom minden iránt, s ez csakis a rendőrséggel függhet össze. Akárki láthatta, nem érzi jól magát a bőrében.

Ennek a férfinak valami egészen különöset eszeltünk ki. Régi címkönyvből, a kocsmáros hozzájárulásával, azt a három lapot tépkedtük ki, amelyen csupa rendőrségi cím sorjázott, gondosan becsomagoltuk egy újságba, s odavittük a csomagot a férfinak.

Hatalmas csönd támadt, mihelyt átnyújtottuk. A férfi bizonytalanul kézbe vette a csomagot, s kissé meszes mosollyal nézett föl ránk. Észrevettem, ujjai miképpen motoznak a csomagon, hogy még fölnyitás előtt megállapítsa, mi lehet benne. De aztán kapkodva fölnyitotta.

S most különös dolog történt. A férfi épp a zsineggel bajlódott, amilyennel a csomag össze volt kötözve, amikor pillantása, látószólag révetegen, az újságlapra esett, amelybe mi a címkönyv kitépelt lapjait összehajtogatva belerejtettük. Pillantása egyszeriben már nem is volt olyan réveteg. Lesoványodott teste (hórihorgas alakja volt) szinte az újságlap köré görnyedt, arcát mélyen odahajtva olvasott. Soha, se előtte, se azután, embert így olvasni nem

láttam. Egyszerűen nyelte magába, amit olvasott. Azután fölnézett. S én megintcsak, se előtte, se azóta, így ragyogni embert nem láttam, mint ezt.

„Azt olvasom éppen itten ebben az újságban”, mondta berozdált, nehezen fegyelmehető hangján, amely most nevetséges el-lentétben volt sugárzó arcával, „hogyan ez az egész ügy egyszerűen rég föl lett derítve. Ohióban bárki tudhatja, nekem ehhez az egészhez egyszerűen semmi közöm nem volt.” S aztán csak nevetett.

S mi mindannyian ámulva álltunk, mivel egészen mást vártunk, s alig fogtuk föl, vádolhatták valamivel ezt az embert, s most, épp ebből az újságból tudta meg, ártatlannak nyilvánították — egyszer csak teli torokból, teljes szívünk-ből hahotázni kezdtünk, együtt vele, s ezzel hatalmas tombolásba fordult az ünne-pünk, minden keserűségünkről megfeledeztünk, feledhetetlen karácsonyeste lett belőle, reggelig tartott, s valahogy mindenki megbékélt.

S ebben az egyetemes nagy békességben aztán már mit se számított, hogy ezt az újságlap-dolgot aligha mi, maga a Jóisten találta ki.

Kalász Márton fordítása

REINER KUNZE

A retzi kálvária- hegyen januárban

A szőlőt is keresztre feszített

*Ahogy csupaszságában görnyed, a karja
oldalt kötözve*

*Egészen a Megváltó képe mása
a homokkőkeresztben*

*S a vér és víz szemmé lesz, belőle
évről évre
az édes, haszonszerző nedvet kipréselik
Akár hitet a kőből*

Mennyi keresztre feszített az úton az Egyhez

Kalász Márton fordítása

Mikuláskeringő

kerge Mikulások
 reklámcédulát osztanak
 görkorcsolyákon
 mások átveszik
 nem oszt — nem szoroz
 reklámcédulával kergetőznek
 és vattaszakálluk alól
 kilóg a walkmann vatelin
 meg-megtorpannak
 görkorcsolyájukon
 amivel tudvalevően csak
 sietni szabadna
 a nagy reklámcédula-osztogatás közben
 míg az idő és az angol
 nyelvtelcke engedi
 várják mikor fordíthatnak megint az irányon

Hommage

labdaház eskü pillangószárny
 buborék kísér szivárványhártya
 tíz frankért az Eiffel
 földnek ütött sárga lámpa
 a szemem is plan de Paris
 Galeries Lafayette oldalába
 a gloire nem pattan el
 dicsfénye itt bővöl irizálva
 itt emel az aknásított járda
 fölébe: sursum corda!
 vágyam másik Párizsába
 honnét a Gare de L'Est
 hónaljából szakad ki
 az ébresztés kormos lármájára

JÓZEF TISCHNER

Megérni a szeretetre

Lengyel teológus, filozófus. A krakkói Pápai Teológiai Akadémia, valamint a Jagello Egyetem filozófiaprofesszora. Ez az írása *Milosc nemilowana* (Krakkó, 1993) című kötetéből való.

Ebben az írásban a világ egyik legfontosabb kérdését — a szeretet kérdését érintjük. Sok szó esik erről napjainkban, ám amikor a szeretetről beszélünk, tudjuk-e, hogy valójában miről is beszélünk? A mai embernek semmire sincs nagyobb szüksége, mint a szeretetre. Mégis számos jel mutatja égen és földön, hogy korunk elveszítette a szeretet megértését. Az Evangéliumhoz való visszatérés ma visszafordulást is jelent a szeretet forrásához és a szeretetről alkotott tudásunkhoz.

Szent Ferenc és tanítványai számára a szeretet elválaszthatatlanul kapcsolódott a *jóhoz*: a jó megismerésének, valamint a jó megvalósításának módja volt. A jót nem lehet anélkül megvalósítani, hogy ne ismernénk meg. Ugyanakkor nem lehet megismerni a jót, ha nem valósítjuk meg a világban vagy önmagunkban — természetesen annyira, amennyire lehetséges. A megismerés és a megvalósítás itt együtt jár. Ugyanakkor azonban nem lehet megismerni és megvalósítani a jót anélkül, hogy ne lenne a szemünk előtt valami rossz — rossz, amely fenyeget, kényszerít, elpusztít. A *jó* így a rossz kihívására adott válaszként jelenik meg az ember számára. A szeretet ebbe van „belekeverve”. Ahhoz, hogy megfeleljünk a helyzetnek, melyben a jó és a rossz viaskodik az emberért, szeretni kell. Mit jelent „szeretni”?

A görögök a szeretetet a szépség viszonylatában mérlegelték. Az ember a szépség színe előtt áll. Elragadtatásba, csodálatba, ámulatba esik. A szépség magával ragadja, formálja, rabul ejti. Elviszi egészen az érzékek határáig. A szépségnek köszönhetően az érzékek „zsenialitásuk” csúcsára jutnak. Kant azt mondta: a szépség megtanít érdek nélkül szeretni. Vágyat ébresztve a szépség egyúttal „le is töri” a vágyat. Az ember „birtokolni” szeretne, tudván tudva, hogy a szépséget nem lehet „birtokolni”. Azonban a szépség birtoklásának állapotába kerülhet az ember. Ezért Platónnál a szépség megtapasztalása bevezeti az emberek közötti kapcsolatba a „hűtlenség” veszélyes momentumát. Mit tesz a „platóni ember”, aki útja során még nagyobb szépséggel találkozik — még nagyobb, mint amilyennel tegnap találkozott? Ugyanolyan rabul ejtettnek, ugyanolyan leigázottnak érzi magát, eltelve a még nagyobb elragadtatással. Nem tehet másképp: elveti a tegnapi „szépséget” azért a szépségért, amit ma lát. A görög szeretetbe bele volt vésvé a hűtlenség eleme. Bizonyos értelemben hűtlennek kellett lennie. A hűtlenség magának a szépségnek a megtapasztalásából következett. A szépségnek alávett szeretet

„művészi” beállítottságot követel. Az ember, aki felfedezi a másik szépségét, addig marad mellette, amíg meg nem unja. Amikor bekövetkezik a csalódás, továbbmegy, nagyobb szépséget keresni.

Bibliai perspektívából másként merül fel a szeretet kérdése. Valóban — a szeretetnek több neve van. Igaza van Kierkegaardnak, amikor azt írja: „Ám a szeretetnek sok fajtája van; másként szeretem az apát, mint az anyát, feleségemet ismét másként szeretem, és minden különböző szeretetnek megvan a maga különböző kifejezése, de van egy olyan szeretet is, mellyel Istent szeretem, és ennek csak egy kifejezése van a nyelvben: a megbánás”.¹ A bibliai — megbánással teli — szeretet Isten és a felebarát szeretete. És egyben a jó megtapasztalása is — a segítséget követelő jóé.

¹Kierkegaard: *Vagy-vagy*, 1994, Bp, Osiris Kiadó. Dani Tivadar fordítása.

Idézzük fel a *Biblia* kulcsfiguráját, Ábrahám alakját. Ábrahám valahol a világ pusztáin legelteti a nyáját, vándorol a világban, legelőt keresve juhainak. Tudja, hova kell vezetnie a nyáját, de nem tudja, ő maga honnan jött és hová menjen. Egy napon hangot hall: Ábrahám, Ábrahám. Ki hívja? Ábrahám megérzi, ez a Legnagyobb hangja. Isten hívja. Mít mond? Semmit. Isten csak hívja. De nevéen szólítja. Csak őt egyedül szólítja. Megrendítő! Annyi ember van a világon, annyi porszem a pusztában. De Isten csak őt hívja, őt egyedül. Ábrahám kivételes dologra ébred rá: *kiválasztott* lett.

Mit felel? Ábrahám elmenekülhet. Így menekült el valaha Ádám ősapánk. Elmenekült és búvóhelyen rejtőzött. Ábrahám nem követi el ősapánk hibáját, az ő válasza így hangzik: Íme itt vagyok. Mít jelent ez? Azt jelenti, hogy Ábrahám választott.

Mi a szeretet? *Szeretni* annyit jelent, mint választással felelni a választásra. Itt nincs jelen a szépség megtapasztalása. Nem azért, mintha a szépség egyet jelentene a rosszal, hanem azért, mert a választás élménye az érzékek számára megközelíthetetlen. Ábrahám nem látja Istent. Ábrahám „hallja”. Inkább „belül” hallja, mint „kívül”. Ebben a meghallásban felfedezi a jót. A jó valami olyan, ami nem látható, de ami mégis választható. Az Ábrahám által megtestesített jó elveszett jó, tévelygő jó. Segítséget követel. Az Isten által megtestesített jó valójában nem tévelygő jó, de lehet elfeledett, sőt megvetett jó Isten megmenti Ábrahámot a tévelygéstől. Ábrahám „megmenti” Istent attól, hogy elfeledjék a világban — megmenti a „ki nem választottságtól”.

Így alakul ki a kapcsolat. Ez a kapcsolat a hűség kapcsolata. A *religio* azt jelenti: a hűség kapcsolata. Ahogy a költő mondja: Egyet tudok, és más felfedezésre nincs szüksége sem a szemnek, sem a fülnek. Évszázadokra meghozva a választást minden pillanatban választanom kell. A hűség annak a tudata, hogy minden pillanatban választanom kell. Ilyen kapcsolat csak Isten és ember között, ember és ember között lehetséges. Nincs ilyen kapcsolat a folyó és medre között, annak ellenére sem, hogy a folyó sohasem hagyja el a medrét — nincs köztük hűség-kapcsolat.

Látjuk a különbséget a platóni és a bibliai szeretetfelfogás között. A platóni szeretetfelfogásban jelen volt valamiféle „kötelező hűtlenség”, el kellett vetni a kisebb szépséget, hogy feltáruljon a nagyobb. A bibliai szeretet-felfogásban a *hűség* mindenekfeletti hűséget jelent. Ebből ered a házasság szentsége a kereszténységben. A szentség Isten szeretete és az egyház képmása. Forrásánál ott találjuk a szeretet eszméjét, vagyis a közös választás és a kitartó hűség eszméjét. A szeretet eszméje Krisztus és az egyház szeretetében valósul meg, vagyis abban a szeretetben, amely a keresztfeszítésben és feltámadásban találta meg legmélyebb kifejeződését.

Egy már említett problémát érintünk itt. Mi a mai ember drámája? A szeretethiány. Szüksége van a szeretetre, de nem tudja, valójában mi a szeretet.

Ki kell itt emelni még egy momentumot. A szeretetben mindig megszületik a kérdés: mit tegyek? Ábrahám jelenetében megtaláljuk a választ: Szeresd Uradat, a Te Istenedet teljes szívedből, és a te felebarátodat, mint magadat. Ami azt jelenti: térj vissza felebarátodhoz — aki melletted áll, melletted ül, melletted halad. Az Istennel való találkozás után, újra találkozunk kell az emberrel.

Térjünk vissza Szent Ferenchez. Olvasunk a *Virágokban* egy különös kapituláról, ahol ötezer szerzetes jött össze, és ahol Szent Ferenc megparancsolta a szerzeteseknek, hogy hajítsák el azokat az eszközöket, melyekkel a testüket gyötörték, hogy sanyargatása által fejezzék ki Isten iránti szeretetüket. „Ezért Szent Ferenc, mint okos atya, a szent engedelmességre megparancsolta, hogy akinek vasból való vezeklőpáncélja vagy öve van, tegye lábaihoz. És így is történt. Megszámolták, és jó ötszáz vaspáncélt és ennél több részt karra, részint derékra való övet olvastak össze, úgy-hogy egész kis halom támadt belőlük, és Szent Ferenc valamennyit elkobozta.”² Mit jelent mindez? A polémiával való polémiát. A primitív antiplatonizmus elvetését jelenti az elmélyült antiplatonizmus javára. Az érzékekkel való harc nem jelenti az érzékek elpusztítását. Az érzékek korlátozottak, de ez nem jelenti azt, hogy nincs rájuk szükség. Nem arról van szó, hogy el kell fojtani az érzékeket, hanem arról, hogy azt kell érvényre juttatni belőlük, ami a legbölcsebb bennük, alávetve a szellemnek, hogy elvezesse az igazsághoz. Az érzékek „számítóak”. De — a szépség által — érintik az érdeknélküliség határát. Szent Ferenc tudja, hogy maga a testet gyöttrő fájdalom nem gyógyít ki a „számításból”. Fokozhatja is azt. Hozzá kell szoktatni az érzékeket, hogy lássák, és mindenekelőtt hallják — a *jót*. Ezért éneklie meg a híres *Naphimnuszban* Szent Ferenc a világ szépségét — azt a szépséget, amely Isten jóságát idézi:

²Assisi Szent Ferenc
Virágoskertje (XVIII.)
Kaposy József fordítása.

³Sik Sándor fordítása.

„Áldott légy, Uram, s minden alkotásod,
Legfőképpen urunk-bátyánk, a Nap,
Aki a nappalt adja
és aki reánk deríti a te világosságod.

*És szép ő és sugárzó, nagy ragyogással ékes:
a te képed, Fölséges.”³*

Megmarad azonban a rossz, a fenyegetettség, a tragédia látomása, ami az emberi sors árnyéka. Mit lát Szent Ferenc? Erőszakot? Gazdagságot? Gőgöt? Úgy tűnik, mindenekelőtt: gyűlöletet, bosszút, a bosszúállás szellemét. Hiszen az idézett *Himnuszban* Istent különösen azokért az emberekért magasztalja, akik képesek megbocsátani. „Ádjon, Uram, tégedet minden ember, aki szerelmedért másnak megbocsát”.⁴ Ez arra kényszerít, hogy arra az alapelvre gondoljunk, amely történelmünk legnehezebb pillanataiban lett cselekvésünk alapelve. Így hangzik: győzd le a rosszat jóval! Ez az alapelv mindenekelőtt Jerzy Popieluszko atya alakjához kapcsolódik. Ő emelte ki Szent Pál leveléből, ő formálta a szükségleteinkhez, ő vált élő szimbólumává. Ám tudjuk, hogy egy hasonló úton megelőzte őt Maksymilian Kolbe atya, lélekben Szent Ferenc fia, aki „megbocsátott Isten szeretetéért”. Mindkét személyiségnek köszönhetően a mi lengyel hitünk nem csupán evangéliumi, de igazi ferences jelleget öltött.

Mit lehet mondani erről az alapelvről? Fordítsunk figyelmet két momentumra. Először kérdezzük meg: miért? Miért kell megbocsátanunk? Fel lehet hozni valami észérvet? Nem, nem lehet. Az ész nem talál semmilyen érvet. Az ész érve inkább valami elmentés: az „igazságos bosszú”. Csak egyetlen érv van, ami lehetővé teszi a megbocsátást: Krisztus, aki meghalt érettünk, „amikor még bűnösök voltunk”. Szent Ferenc azt mondja: Isten szeretetéért. Avagy: bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.

És a másik dolog. Gondoljuk végig: győzd le a rosszat jóval. Látjuk a rosszat: a hazugságot, a gyilkosságot, az ámulást. Látjuk a rossz láncolatát: a hazugság hazugságot szül, a gyilkosság újabb gyilkosságot, az ámulás újabb ámulást. Lehet-e valamilyen gátat szabni. A rossz áradatnak? Lehet. Ki teheti ezt meg? Aki felfedezi, hogy teremtő. A *teremtő* — ember. Az ember, aki képes az ellentétből felszínre hozni az ellentétet. Kisebb távolság választja el a nemlétet a léttől, mint a rosszat a jótól. Az embernek nincs hatalma a nemlét felett. Nem képes a semmiből valamit alkotni. De képes arra, hogy egy nagyobb csodát vigyen végbe: a rosszból felszínre hozni a jót. Képes a hazugság világában igazságot teremteni, a gyilkosság világában elhínteni az életet, az ámulás világában életre hívni a hűséget. Szent Ferenc a kereszténység azon géniuszai közé tartozik, akik egy konkrét történelmi helyzetben újra felfedezik ezt az alapvető igazságot az emberről.

Mit jelent ebben a perspektívában a *szeretet*? Ez a szó az ember teremtőképességére mutat, a „csodatétel” bámulatraméltó képességére a földön. A rosszat jóra változtatni. Az ember mint *jó-tevő*... Erme tudás és képesség előtt még az angyalok is fejet hajtanak.

Éles Márta fordítása

⁴Sík Sándor fordítása.

Ki nekem Jézus?

A Vigilia 1970 karácsonyára evvel a kérdéssel fordult a szellemi élet néhány jeles képviselőjéhez: írókhoz, művészekhez, teológusokhoz, gondolkodókhoz.

Azóta egy emberöltő telt el, világunk sok tekintetben megváltozott.

Jézus kérdése azonban ma is időszerű, s ugyanúgy szól, mindnyájunkhoz, személyesen: „Te kinek tartasz engem?”

ASZALÓS JÁNOS (matematikus)

A teljes Jézus

Az agyamban gomolygó érzések és gondolatok mellé támasztó karóul néhány hasonlatot hívok segítségül; talán kitartanak addig, míg gyökeret nem eresztenek, vagy el nem fújja őket valamilyen frissebb szél.

Ki nekem Jézus most, életem végefelé járván, s istenkereső éhségemben egyre meredekebb utakra sodródván?

Akivel birkózom, szinte reménytelenül, s biztosan halálomig tartóan. Mennyivel egyszerűbb lenne, ha Diderot deizmusával, Arisztotelész mozdulatlanságával, Mohamed fatalizmusával, C. G. Jung archetípusával, a Távolság személynél misztikájával vagy hasonlókval kereszteltek volna meg, a „vagy-vagy” kristálytiszt vízében. A Jordán szent folyója azonban evilági földet is hurcol, s benne a történelem és az örökkévalóság, a fent és a lent, a kívül és a belül, az én és a felebarát szétválaszthatatlanul összevegyül. S az én fejemre ebből a vízből zúgott fel a felszólítás: Őt hallgassátok.

Aki Jézushoz csatlakozik, az örökös partizán-küzdelemre szánta el magát. Nincs tisztá frontvonal: a néha oly távoli evilágból is az Ő beszennyezett arca néz rám, s az „én” legalján, még bűneim bugyraiban sem vagyok egyedül. Legnagyobb ellenségem — ha lenne ilyen — védőpajzsán is az Ő neve szerepel. Ugyanakkor, az imádság óráiban viszont tünnetőleg távol tartja magát tőlem. Az ifjúko-

romban oly fényes szentélyben Valaki leoltotta a villanyt. Nem hagyom magam: konokul tapogatózva, még közelebb megyek. Lesz mit kérdeznem virradatkor.

A csecsemő kiszolgáltatott, tehetetlen, mint a napos csibe gazdája tenyerén. Egy óvatlan vagy gonosz mozdulat akár össze is roppanthatja. Jézus olyan Istenről tett tanúságot, akiben volt bátorság a földi csecsemő-léthez: ezer év prófétáinak dörgedelmes hangját elnyomta egy jászolban fekvő kisgyermek sírása. Mert Jézus életének minden szakasza Isten arcáról vett hiteles mintát. Fordítva is igaz: ezek az életszakaszok — a Golgotát is beleértve — Isten végleges elhatározását dokumentálják: Isten evilági sorsa — Jézusból eredően — a mi kezünkbe került. És érzem, hogy nem nagyozok: az én kezembe is.

Kegyetlen szelídség. Jézus az evangélisták leírása szerint az erősekkel, hatalmasokkal szemben kemény, haragvó — a gyengékkel szemben elnéző és szelíd volt. Számomra Isten az egykori, de egyetlen Húsvét óta Jézus utóbbi arcát viseli, kétezer éve, töretlen állhatatossággal. Nem tud meggyőzni a mindenkori hatalom rohamra tüzelő „Jézus” kiáltása, sőt a keleti ikonok gyönyörű, de szigorú tekintetű Jézusa sem. Számomra a feltámadás utáni jézuskép csöndes, bensőséges szelídsége Isten feltétel nélküli lemondását jelzi fönseges hatalmáról, s éppen ez az, ami keményebben szegez Hozzá, mint bármiféle parancs, elrettentés vagy legkegyetlenebb büntetés. Mostanában újra és újra csak ezzel a

szelíd, szinte könyörgő és koldus tekintettel nézek szembe, amikor Istenre gondolok.

Az egyetlen remény. Nem remény, ha csak én remélek; sorsom éppen Jézusban kapcsolódik elválaszthatatlanul a felebaráthoz. Azaz: minden élő, meghalt és születendő emberhez. Ezért elfogadhatatlan számomra akár egyetlen ember végleges, teljes pusztulása. Kárhozattal én is elkárhozom. Nem tudom, nem akarom elfogadni, hogy bárkinek is totálisan értelmetlen, értéktelen, fölösleges lett vagy legyen az élete. Mivel a látszat milliókra, milliárdokra mondja ki ezt az ítéletet, ezért a priori posztulátumként ragaszkodom Jézus életének és halálának egyetemes, minden emberre kiterjedő megváltó győzelméhez. A sztálinokéra, a hitlerekére, a leendő gyilkosoméra vonatkozóan is.

Akiben Isten vereséget szenvedett. A Golgota nem utolsó állomás, de örökre jelenvaló. A megvert, a kiközösített, a mozdulatlan-ságba szögezett, a tehetetlen Isten jelenléte a földön. A feltámadt Jézust csak azok láthatják, akik szeretik. Mások számára csak elmosódott történelmi, kulturális emlék vagy legfeljebb gyermekkori, gyermekes nosztalgia.

Nem lehet nagyobb a tanítvány a Mester-nél. Ennek a mondásnak tanúságát nehezen tanultam meg, ám újra és újra elfelejtem. Győzelmesen, dicsőségesen akarok a társadalom elé állni, pedig a haldokló Jézus mellett a helyem. Ő pedig magát a szegényekkel, a számkivetettekkel, az éhezőkkel, hajléktalannokkal, betegekkel és a börtönben sínylődőkkel azonosította. Ma — mint mindig is — bennük, velük haldoklik.

Akiben Isten győzelmet aratott. Nem olyat, amiről a hadvezérek, a politikusok, a sportolók, a gazdagság lovagjai és sokan mások álmodnak. Ez a győzelem nem valaki, valakik ellen válik állandóan valóra, hanem a másért, másokért élő-haló emberek erőfeszítéseiben és áldozatában. Akik Jézus tanítására és példájára rátették életüket, azok már győztek, s a „legyőzötteiket” is győztessé tették. Az „igen-nem” harcos, de pusztulásra ítélt dialektikáját, ha szűk kör-

ben is, már felváltotta az „igen-igen” halk, de örökre megmaradó dialógusa.

A barát. Szívem szerint megkétszerezném a kérdést, az antropológiai megközelítés mellé a teológiai állítván: ki vagyok én Jézusnak? Gondolt-e rám kétezer évvel ezelőtt, amikor istenemeri hivatástudatának kibontakozása során egyre gyorsabban lépte túl a nemzeti s majd az időbeli korlátokat, s talán emberi tudatával is megsejtette kései, kissé elfuserált követőjének arcvonásait a huszadik század végén? Gondol-e rám most — számomra most! — ember-isteni méltóságában, a korabeli képzelet trónusán, az Atya jobb-ján? Lehet-e ott gondolata felőlem, amikor aligha végzett még a kettős világháború, a náci és szovjet légerek, az éhínség, a beháborúk áldozatainak kígyózó sorával, mely ott tipródik Isten trónusa előtt és folytonosan mi-értet kiált, alleluja helyett? Tartozik-e nekem egyetlen pillantással is, legyen az szigorú, fenyegető, együttérző vagy talán baráti? Volt-e, van-e „terve” velem? Adott-e felismerhető küldetést, vagy csak nagyravágyó képzeletem olvasott bele életem mondatai közé egy-egy próféta utasítást? Bízik-e még bennem? Ha igen, katonájának tekint-e, vagy személyes barátjának? Ha igen — szabad-e nagyot kívánni? — egyetlen vagyok-e számára, kiscserélhetetlen, mint milliárdnyi más ember is?

Most még nincs válasz — csend van és sötét.

Akiben minden elhallgat. Van csöndje a halálnak és van az életnek is. Minél nagyobb, sűrűbb, teljesebb a halál és az élet egysége, annál nagyobb ez a csönd. Jézussal töltött ritka pillanatokban érzem meg lelkének mindent átható és beborító, szavakon, prófécián, híváson és hivatáson, tudáson és érzelmeken, erényen és bűnökön túli csöndjét, mely egyetlen pontban, a kereszt fáján forraszt össze életet és halált. Ezért természetes, amikor az ősi keresztény himnuszok életfáról énekelnek a golgotai kereszt ünneplésekor, ahol „az Élet halt halált s holtával adott életet.”; (Fortunatus: Vexilla Regis).

BALASSA PÉTER (esztéta)

Ő mondja meg, ki nekem Ő

Jézusról beszélni, írni (aki csak egyszer írt, akkor is porba), minden ellene mond ennek. Neki. Talán éppen az a minden másról fecsegő mozgás, ez az „el Tőle” az, ami paradox módon (mi *nem* paradox, ha Jézusról beszélünk, írunk, hacsak az igazi, kérés nélküli imádság nem az) teremtés és passió összefüggéseit, egységét jelentené, ha tudnánk még olvasni a saját eltávolodottságunk és fecsegésünk néma tényeiben. Ez az egység: Atya és Fiú dialogikus egysége, teremtés és áldozat, amely mintaszerűen ugyanaz, mint két ember, az emberközösség egysége — ha volna. Márpedig *van*, a maga és magunk előtti elrejttségében. Ez Jézus a Krisztus, *vagyis* Isten Ország, mely mindent magában foglal, amely tehát csakugyan „minden mindenben”. A dialogicitásban teremtődő: távolodó, közelítő Isten-ember kapcsolat valójában dialogikus önküresítés, önmagamtól eltávolodás a Másik felé, a Másikban feltámadás, újraéledés, magamra találás, „csak másokban moshatod meg arcodat” (József Attila), alannya fokozódott visszavontság. Tehát a távolodás magamtól végtelen befelé mozgás, közelítés is magamhoz, aki/ami nem-én vagyok, „hanem a bennem élő Krisztus”. Ez a mozgás nem azonos a szimbiózissal, hanem a figyelem tökéletesedése, teremtő figyelem, nem én, ám mégis a legteljesebb alannya válás a világban, azaz a Másikban. Másikon értve mindazt, aki úgy van, ahogy van, olyan, amilyen. Ez: roppant nehézség. *Jézus: roppant és szelíd tét.* Ezért mondja Weil, az evangéliumok nyomán, hogy a felebarát szeretete — zsenialitás. Ez a zsenialitás nem tehetség, nem siker és kiváltság dolga, hanem önküresítő, teremtő figyelem, amely felszabadulhat önmagától. Mindez itt és most természetesen kegyelem, mint minden. Az igazi barátság, „ha ketten, hárman összejöttek” — Jézusról tudósít, ha *valóban* összejönnek, a tartalomtól *szinte* függetlenül (ez nem veszélytelen, de Jézus „körül” semmi sem az).

Tulajdonképpen a személy-fogalom, mint nem-én, egyedül Istenre mondható, *ezt* mu-

tatja be a feltámadás eseménye, esélye, felismerése: Jézus a Krisztus, bennünk és közöttünk, vagyis a *kériügma* testében, közegében. Egyedül a felfoghatatlanok megsejtésén érdemes fáradozni. Jézus mint Krisztus, a Szent Személy — ez a szabadságra vágyakozó és engedelmességre törekvő emberhez méltó munka és feladat.

Simone Weil, Pilinszky és „a többiek” joggal mondják: a teremtés az Atya lemondása, visszahúzódása, szemérmes ajándékozás. És ez ugyanaz, mint Jézus kenézisa a Getszemáné-kertben és a kereszten: az abszolút személyé válás paradoxona. Isten csak titokban, *szinte semmiként*, nem-egzisztálóként *lehet* jelen a világban. Éppen ez a „Legyen meg a Te akaratod” egyik, dialogikus, visszaigazolásra engedett titka. Bennünk való közelléte tehát a lehető legnagyobb távolság. Nem uralmi okokból, hanem tapintatból: szabadjára engedésünk végtelen szeretetéből. Jézus jelenik meg — rejtetten, szenvedőn és örömtelen egyszerűen — a mindenkori Másikban, a barátságban és a szerelemben, és ez éppen hogy a szabadság rettenetes döntéseiben nyilatkozik meg igazán. A ráhagyatkozás és odaadás rettenetes nehézségében, amiről egyre kevesebbet tudunk; tehát egyre kevesebbet Őróla. De ez *sem* történelmi vagy kulturális, esetleg vállalási hanyatlás, hanem éppenséggel ebben a távolodásban, ebben a kétségkívül posztkeresztény állapotban kellene keresnünk az Ő jelét, jelenlétét. Mi ez? Ő kérdi ezt miáltalunk. Mert ez a bizonyos állapot, amelyet mindnyájan — igen különbözően, sőt egymással *csúnyán* és nem méltányosan vitatkozva — érzékelünk, mintha ismét emlékeztetne az Isten-halál, a kereszthalál eredendő, mindenek előtti, teremtő lemondására. Jézus szabadsága, mint teremtő szeretet, rejtőzködő, mégis felfokozott alannya változottság mintha manapság a radikális nem-én, a szubjektum-apály formájában adná hírül magát. Ez az „el Tőle”, ami a jel s ami ismét paradox tanúság, Ő az, aki körbefogja a világot, és így teszi lehetővé, hogy a világ állandóan felülmúlja önmagát. Talán éppen ez a fokozódó hiány az, ami valami gyermeki zsenialitással és ellenjátékkal teszi láthatatlanul folytonossá a te-

remtést és a passiót, az Atyát és a Fiút, amint — mégiscsak — *beszélgetnek*. Ez a beszélgetés, amely bennünk nemigen hallható, nem is tűnik folytonosnak — rámutatás a világ *képtelen* szépségére, amelynek gyermeki szeretete régen kiveszett a kereszténységből. Miért? Ezt kéne talán folyton kérdeznünk, s akkor talán közelebb kerülnénk az Ő kérdéséhez, ami a posztkeresztény állapotban fölnék hajol. Mert Jézus, mint a teremtés és a passió önküresítő szeretet-párbeszéde, szabad engedelmsége a világ szépségének rejtélyét (az „úgy, ahogy van” rettenete és elfogadása ez, a „Legyen meg a Te akaratom” fölfoghatatlan viszont-jóváhagyása —, nem pedig valami „esztétikai” szép) mint rejtett, örök jelent helyezte belénk, embertársaiba — a tekintet, a figyelem, a mozdulatlan ámulat formájában. De ez a mozdulatlan, örök jelen soha nincs itt igazán, szinte sehohol nincs — ez Jézus drámája bennünk s a történelemben. A posztkeresztény állapot mintha ennek csupán felfokozása volna, Jézus földi helyzetének negatív lenyomata, ismétlése.

Hogy ez a világ *így*, ahogy éppen az örök és változó most-ban van, szép lenne, talán ez az a botrányos: rejtett *üzenet*, amit a legnehezebb fölfognunk. „Jézushoz viszonyítva az anarchisták is akadémikusok” (Pilinszky). A világ szépségének felismerése — maga is feltámadás — oly roppant nehézség, ami miatt joggal hihetjük, hogy Jézus *tényleg* a testének templomáról beszélt (Jn 2,21), és sejthetjük, miért. A szépség ugyanis az evilági örökkévalóság, ami bennünk és az anyagban van ott. A szépség nem a világ igazságosságáról, hanem igazi mivoltáról „szól”. „A szépség az egyedüli evilági cél... Tulajdon létét kínálja fel nekünk. Nem kívánunk mást, miénk ő, és mégis kívánunk még. Teljes tudatlanságban vagyunk afelől, hogy mit kívánunk. Szeretnénk mögéje kerülni a szépségnek, de csak felülete van.... Táplálkozni szeretnénk belőle, de csak tekintetünknek elérhető, és bizonyos távolságban jelenik csak meg. Az emberi élet nagy kínja, hogy enni és szemlélni két különböző tevékenység. Másfelől egyedül... az ország, amelyben Isten él, az egyedüli s ugyanaz a tevékenység... A testi szerelemnek a tár-

gya is, minden formájában, a legmagasabbtól, az igazi házasságtól vagy a plátói szerelemtől a legalacsonyabbig, egészen a lezüllésig, a világ szépsége... a vágy a világ szépségére, az egyetemes szépségre irányul... Az emberi lény vágya, hogy a világ szépségét szeresse, lényegében a Megtestesült vágya” (Simone Weil: *Ahol elrejlük az Isten*).

A szépség tehát nem valami „esztétikus” dolog, hanem a testvéri vágyakozás és jézusi egység (vö. Jn 17,20-21) értelem- és igazság- eseménye, a *baráti dialógus feltárulkozása*. Hogy ez a világ itt szép lenne mégiscsak, mert van, oly titok, amelynek megközelítésére csak a kapott szabadságunk (azaz az Atya és a Fiú önvisszafogásának) gyakorlása: aszkézise mint rejtőzködő bemutatott szeretet tehet képessé valamelyest.

Ez a „képesség” maga Jézus, aki *valamiképpen*, (Eckhart mester: „Aki Istent egy bizonyos módon keresi, az csak a módot ragadja meg s nem a módban rejtőző Istent.”), nagyon intenzíven, intimitásában és szentségében (vagyis félelmetes tisztaságában és fölülmúlhatatlan gyermekiségében) itt, a földön, közöttünk/bennünk (Lk 17,21) *támad* Krisztussá, azaz Isten Országává újra és újra. Szépség és feltámadás szorosán összetartozik, amennyiben „a gyermekiség Isten Országának fő jellemzője”, és amennyiben „a kérügmában támad fel” (Walter Kasper: *Jézus a Krisztus*). A kérügmában — ez valami nagyon testi érzékletes, amely beburkolja Őt, a rejtőzködő gyermeket és a szenvedő szolgát, s amely halkán eldadogja a feltámadás rejtélyét. Azt, hogy a feltámadás *mindig* lemondás az egóról, önküresítés és ajándékozás, tehát a teremtés és a passió ismétlése, gyakorlása: aszkézise.

A világ szépségének szeretete: szabad engedelmség, örökös, képtelen igen és ámen, amit nem lehet azonban vágy nélkül kimondani, ahogyan erről Zozima utolsó tanításai beszélnek *A Karamazov testvérekben*. Erről a vágyról tanúskodik paradox módon a Zsidókhoz írt levél (10,31): „Félelmetes/rettenetes dolog az élő Isten kezébe esni.” Mi más volna a világ szépségének szeretete, mint az élő Istené, tehát Jézusé? Éhség: Istent kívánni és lemondani, ez a világ szépségének szere-

tetésben nyilvánul meg. Feszültség van benne, öröm és tragikum örökös, csakis igenlésre méltó közössége. A várakozás a beleegyezés szabadságát újítja meg szüntelenül. A vágyakozó párbeszédet, vagyis a nászt és a megnyegzőt, amiről Jézus példabeszédeiben többször szó esik. Oly végső dolog (eszkaton) ez, amely *itt van távol*.

Isten Országá, mint vágyakozó és vágyott teremtés, passió és feltámadás hármas egysége, azonos Jézus megjelenésével a közös-kérgmatikus cselekvésben (moccanatlan tanúságtétel, esendő tanítványok, mindenkor), amely egyúttal a Szentháromság „formáját”, „dinamikáját”, „aspektusait” hirdeti és igenli. (Az idézőjelek mindig arról beszélnek, hogy Jézusról beszélni, írni, nos ennek mindig minden ellene mond.)

Mindezért a szent mondatok/kiáltások — „Jöjjön el a Te országod, Legyen meg a Te akaratod” — azt a kérdést és vágyakozó beleegyezést rejtik, ami a semmi helyét — Jézus világi helyét — a világ szépségének szeretetével összekapcsolja. „...Ő az egyetlen, aki a semmibe öltözve van jelen. Isten itt nem az, akinek semmije nincs, hanem az, *aki nincs*” (Pilinszky). Ő azért az egyetlen realitás, mert titkon szeret jelen lenni, *mintegy* semmiségként.

„Válaszom” címének magyarázója, pontosabban inspirátora az a rejtélyes, igaz Pilinszky-mondat, amelyet ő válaszolt a Vigilia 1970. decemberi körkérdésére: „Isten és én??? Pontosán ez az a kérdés, amire egyedül Isten válaszolhat.”

BARNA GÁBOR (néprajztudós)

Christus spes mea

A félév végi hajrá napi robotjában váratlanul ért a kérdés. Szorongást is okozott, vajon lesz-e néhány nyugodt órám átgondolni a választ. Nem volt. Közhelyeket persze könnyű volna írni, hiszen okos és szent (=példakép) emberek idézeteit kellene csak elővenni. Mégis, megfontolt és átgondolt válasz helyett azt írom le, ami rögtön eszembe jutott a felkérő levél kér-

désének olvasatán: ki nekem Jézus? Ki nekem Jézus életem mindennapjaiban?

Jézus nekem a Remény. A remény forrása, maga a remény: nagybetűvel. Érdekes, ez a gondolatom konkrét tárgyhoz is kapcsolódik emlékeimben. Egy szentképhez, amit „családi papunktól”, a szétszóratásban szülőhelyemen rekedt, szüleimmel jó barátságba került s nevelésünkben fontos szerepet játszó ciszterci szerzetes paptól, Arnold atyától kaptam a 60-as évek elején. Talán ezüstmiséje alkalmából. Rajta több Krisztus-szimbólum, s a latin felirat: *Christus spes mea*.

A képet nagyon szerettem és szeretem. Gyerekként is, felnőttként is sokszor megnéztem. Imakönyvben tartottam. Sokszor éreztem úgy életem sikeresnek vagy kudarcosnak látszó fordulóin — amiket mindig jelként fogtam fel, hogy valamit vár tőlem az Úr, valamilyen irányba akar ezzel terelni —, hogy fel kell tennem a kérdést: miért, Istenem? Hogyan tovább helyesen?

S a Krisztus-szimbólumok értelmezése az ezüstmisés szentképén gyakran segített a válasz megtalálásában. Abban, hogy minden felmerült kérdést, problémát, hogy mindent Hozzá viszonyítsak.

A képen horgonyban végződő ókeresztény Krisztus-monogram, a horgony szárain két hal, alatta pedig az alfa és az ómega. A kezdet és a vég. S az idézett latin szöveg. Minden arra utal, amit a halban kifejezett titkos görög rövidítés is tartalmaz: *Jézus Krisztus, Isten fia, Megváltó*. Hiszen ez a remény alapja, hogy Jézus a Megváltó. Aki engem s minden generációk emberét önfeláldozó engedelmességével az örök életre megváltott. Szeretetébe vont. S ez az egyetlen remény. Az önző szempontú viszonyítási pont. Mert hiszen emberként, akár még hívő emberként sem könnyű különbséget tenni a helyes és helytelen, a jó és rossz között. Különösen ma nem, amikor minden Jézushoz mért mértéket tudatosan viszonylagossá tesznek. Hogyan éljen, viselkedjen, dolgozzon ma az ember? Eszembe jut, mennyivel könnyebb volt gyermekkoromban, az ötvenes-hatvanas évek fordulóján. Akkor természetes ösztönrel éreztem eszmélődő emberként is az embert nyomorító sötét valóságot. S ez sokmindentől megóvott

akkoriban. De ki segít ma nekem és gyermekeimnek? És tanítványaimnak, hallgatóimnak? Ebben a sokszor apokaliptikus jegyeket mutató világban?

Tudjuk-e, tudom-e ma mércének, példaképnek, viszonyítási pontnak tekinteni Jézust? Aki tudott határozott, sőt, kemény is lenni, tudott visszahúzódní, s tudott megbocsátani. Még a kereszten is. Ez a fajta megbocsátó szeretet ma érthetetlen, a gyengeség, a — finoman szólva is — megmosolyogtató bugyutaság jele. S mégis. Tudom-e ebben követni? Tudom-e vállalni önfeláldozását? Tudok-e másokat szolgálni? Tudok-e példát mutatni, a legkisebb dologban is? Így élni családban, munkahelyen, nagyobb közösségben? Tudok-e Jézusban lehorgonyozni, aki a kezdet és a vég, a Megváltó. Az engem is megváltó.

S reményem, döntéseim, tetteim alapja épp ez: a megváltottság. Ez ad erőt mindent feldolgozni életemben, s reményt arra, hogy halálom után szeretete nem talál könnyűnek.

BENEY ZSUZSA (költő, orvos)

Ki nekünk Jézus?

Elie Wiesel *Éjszaka* című könyvében szerepel egy jelenet: néhány más társával együtt egy gyereket is felakasztanak, s az egész tábornak el kell vonulni a kivégzettek előtt. A gyerek túl könnyű ahhoz, hogy súlya lehúzza („a halál örvényébe”), és ott rángatózik a kötélben. Az egyik fogoly megkérdi: *Vajon hol van ilyenkor az Isten? A bensőmben megszólalt egy hang, és így válaszolt neki: — Hogy hol van? Itt van felkötve, erre a bitóra...*

Mostanában sokat foglalkozom a holocaust irodalmával, a megírhatóság lehetőségeivel. Ez, az én számomra, egybeesik a túlélés lehetőségével: egyik utolsó képviselője vagyok annak a nemzedéknek, akinek a *shoa* nem történelem, hanem az életünket végigkísérő, legmélyebben egzisztenciális és legmélyebben transzcendens probléma. Most már, visszanézve, mondhatom, hogy ez határozta meg egész életünket, s rákényszerített, hogy egész életünket ennek a kérdésnek közelségében éljük le:

Ki nekem Jézus? Ki nekem Isten, aki nem tudott mást, mint ebben a gyermektestben szenvedni?

Nyilvánvaló, hogy a wieseli történet Jézus történetének parafrázeálása. Csakhogy, nagyon eltúlozva, ha ennek a mondatnak mélyére nézünk, rá kell jönnünk, hogy egyike a holocaust-irodalom szükségszerű abszurditásainak — esztétikailag: hazugságainak. Isten ugyanis, mindenképp felett állásával, mindenképp, mindenkinél jobban szenved: szenvedésében az egész teremtés, amely igazán soha sem tudott elszakadni teremtőjétől, vele szenved. Csakhogy lehet-e rettenetesebb, egyetemesebb ennek az egyetlen gyermeknek a szenvedésénél? Felérhet-e Isten szenvedése egyetlen kisgyermek szenvedéséhez, elhagyatottságához, Istentől-megfosztottságához? Feltételezhető, hogy Jézusban, Isten önmagát emberré degradáló aktusában Isten önmagától fosztotta meg önmagát — de akkor a világot is meg kellett fosztania az isteni jelenlét biztonságától.

Hans Jonas, a holocaust egyik teológusa veti fel az alternatívát: a holocaustban Isten úgy jelenik meg, mint aki a teremtésben „összezsugorította” önmagát (ez a kabbala egyik ágának legfőbb alaptétele is), hogy helyet adjon az autonómmá teremtett világnak. Ugyanezt a kabbalisztikus gondolatot: Isten önkéntes degradációját olvashatjuk ki a jézusi megtestesülésből is. De ezzel azt a jónasi gondolatot is el kell fogadnunk, hogy ez az „összezsugorítás” a mindenhatóságról való lemondást jelenti. Annak a gyermeknek, egyáltalán: a másik lénynek szenvedését csak úgy tudjuk megélni, ha benne Isten szenvedését éljük át; egyedül ez teszi lehetővé számunkra az önmagunkból való kilépést, és ezáltal, éppen ezáltal önmagunk beteljesítését is. A fizikai megtöretetés (beleértve a meghalás kínját is) ezáltal lesz metafizikai eseménnyé, Jézus pedig az önmagán túlemelkedő embernek és az emberben szenvedő Istennek örök szimbólumává. A szimbólumot itt most mint létformát értem: mint az epifánia egyik lehetőségét.

De ettől, a mi tudásunktól függetlenül, az a gyermek alighanem az Isten nélküli halál gyötrelmeit szenvedte végig, mint ahogyan mi, akik magunkat az ő helyébe képzeljük, szintén az Isten nélküli szenvedés kínjait él-

jük. A fizikai szenvedés megvakít, eltömi a hallójáratokat, teljességében, minden sejtjéig betölti az embert. Nem tudom elképzelni, hogy a gázkamrák vaksötétjében, a hirtelen meginduló sipító szélben, a fulladás veritékében, tehát az embert önmagától megfosztó pánik tudattalanjában bárki is (legfeljebb nagyon-nagyon kevesen) tudtak Istenhez fordulni. Paradox módon azonban mégis ez az Isten nélküli állapot teszi jelenlévővé, és mégis *abban* a gyermekben szenvedővé Istent — mert nem hiszem, hogy Isten nélkül a szenvedés olyan mélységei lehetnének egzisztenciánk részei, mint ez emberfelettivé növelt létezésében. Jézus, a kereszten szenvedő, az *Éli, Éli, lámma sabbaktáni* Jézusa számomra ennek a szenvedésnek metaforája; alakját, a megtestesültet a megteremtettel, a világgal azonosítva a teremtettség szenvedésének, a teremtés aktusában és a teremtés isteni eredetében megjelenő lényege, egyedüli kifejezhetősége.

Mert Isten, a mi életünkben — most a holocaust utáni életről beszélek, a világnak erről a megváltozott metafizikai állapotáról, melynek a náci népirtás éppen annyira tünete, mint oka —, ebben a lelkét vesztett és lelkét kereső korban hiányában van jelen. Azt hiszem, a mi korunkra ennek a hiánynak irtózatossága nyomja rá bélyegét; Jézus alakjában pedig az a misztikus aktus, amelyben Isten lemond önmagáról, és hiányának jelenlétével ad misztikus értelmet a szenvedésnek. De ismét csak meg kell kérdeznem: létezik-e az a pont, amelyben annak a gyermeknek és Istennek szenvedése találkozhat? Istennek emberré-levése, Jézusban, vagy az auschwitz mártírokban, vagy egyszerűbben: minden emberi szenvedésben misztikus aktus; az emberi tudat számára mindenképpen csak mint misztikus titok érzékelhető. De az emberi szenvedés számára sohasem (vagy csak nagyon-nagyon ritkán, egy-egy szent életében) mutatkozik az isteni szentség fényében. Éppen ellenkezőleg: az embert mintegy rákényszeríti az Istennel való szembenállásra. Lehetséges, hogy a szenvedésben nem Isten hagyja el az embert, hanem az ember taszítja el magától Istent; a testbe teremtett létező teste tölti ki, valósítja meg az én-t. A világnak mint isteni te-

remtménynek léte nem fér össze ezzel a szenvedéssel, amelynek lényege talán éppen Isten alászállása ebbe a szenvedésbe, az isteni nélküli testiségbe, az önmagáról történő leválásba.

Jézus számomra ennek a mindig is megfelfejthetetlen metaforának, ennek az emberi értelmet meghaladó paradoxonnak kifejezése — vagyis szimbóluma. Az a pillanat, amikor a tudatunkban, életérzékelésünkben természetesen örökkévaló Isten tudatunkban, életérzékelésünkben megismeri a halált — és ezzel önmagán át ismerteti meg velünk. Talán úgy is mondhatnám, hogy az, ami Istenben a legnagyobb, az igazi rejtély: a pillanat örökös megújulása, a meghalásnak (nem a halálnak) örökkévalósága, a gondolat számára befogadhatatlan és megválaszolhatatlan kérdés: a Megváltó alászállása a megválthatatlanba, s ezzel a világ megválthatatlanságának ígérete. Nem — azt hiszem pontosabb, ha azt mondom: a megváltás örökös vágyának beteljesületlensége és e vágy elmúlhatatlansága.

Nem tudom, hogy lehet-e, szabad-e (minden vallás rituáléja ellenére) Istent attribútumokkal jellemezni. Ha igen, akkor az én számomra Jézus a világnak Istenben megjelenő szenvedése.

GYÖKÖSSY ENDRE *(református lelkész)*

A kozmikus Krisztus

Ismerjük mi Jézus Krisztust, akiről az Ige beszél? A mindenséget betöltő Jézus Krisztust?

Gondolatok-e már a Mindenséget betöltő Krisztusra? De előbb azt kellene kérdeznem, hogy gondolunk-e olykor a mindenségre? Nem vagyunk-e kicsit hasonlatosak ahhoz a svájci paraszthoz, aki fönt élt egy magas hegytetőn néhány tehénkéjével, fagerendákból összeácsolt házikójában, és 1945-ben lejött egy kis hegyi faluba, ahol megtudta, hogy világháború volt, de már vége is van...

Gondolunk-e arra, hogy a mindenségben ez a sárkupac, amelyen élünk, 108 ezer kilométeres sebességgel száguld egy — 250 (mínusz!) Celsius-fokú, jéghideg űrben, abszolút

sötétben a világmindenségben; és egy basutó vadász, aki az egyenlítőn hasal, és azt hiszi, hogy mozdulatlan, míg lesi áldozatát, másodpercenként 464 métert tesz meg.

Hallgassuk meg az Efezusiakhoz írott levél szövegét: „Aki leszállott, ugyanaz, mint aki fel is ment; minden égnél feljebb, hogy a mindenséget betöltse.”

Gondoltál-e már arra, hogy ha csak egy fokkal közelebb keringene hozzánk a Hold, akkor a tengerek előntenék a szárazföldeket, és ha egy fokkal távolabb keringene a Hold Földünkötől, akkor megposhadnának a tengerek. Semmi ezen a földön ki nem vonhatja magát a mindenség rendjének, ritmusának végtelen és változhatatlan lüktetése alól. Minden a végtelen Rend ritmusára lüktet, tévedhetetlenül. Csak egyvalaki, egyetlen egyvalaki teheti meg, hogy azt mondja: kivonom magamat a Rend alól! Egyetlen egy teremtménynek ezen a földön engedtetett meg, hogy ha akar, a Rend szerint él, ha akar, rendetlenül él, kivonva magát a végtelen, lüktető Rend ritmusából. Ez a mi kiváltságunk: az emberé. És ez a mi tragédiánk: az emberé. Mi vagyunk az egyetlen teremtmény, akik azt mondhatjuk: mi nem törődünk a Renddel!

Tudunk mi a végtelen Renden kívül is rendet csinálni! Tudunk mi külön rendet is építeni! Történelmünk kezdete óta. A méh, a hangya társadalma mindig ugyanaz, mert mindkettő örök Rend szerint él. De mi mindig mást akarunk csinálni, mint ami a mi rendünk volna, mint ami a mi feladatunk.

Ma már ott tartunk, hogy módunkban és lehetőségünkben van ezt az isteni szeretettel ápolt, melengetett, agapéval pörgetett, irányított, tengelyét-hajlított földet akár el is pusztítani, a mi rendetlen rendünkön belül. Ezt a Földet, amit a teremtő Isten Paradicsomnak formált! Nem a Teremtő hibázta el, hanem mi, akik a Rendből kilépve, külön rendet akarunk formálni, és külön rendre rázzuk az életünket.

De mert Teremtő Isten, a végtelen Agapé a Mindenségben nem akarja, hogy ez a Föld Pokol maradjon, ezért egyszer a végtelen Mindenség Rendje tengelyének a közepéből kipattintott egy szikrát egy asszonyszívbe,

aki világra hozta. És ott, a betlehemi bölcsőben növekedett az, Akit mi így nevezünk: Ember Fia és Isten Fia; aki egyszerre kozmikus Krisztus is.

A Kozmosz rendjének, lüktetésének egy ide, a Földre pattintott szikrája! Hogy mi újra megtalálhassuk rendünket a világmindenségben is. Hogy újra rá tudjunk hangolódni, hogy újra megtaláljuk a Rendet a rendetlenségben belül! Annyira szereti az embert a kozmikus Jóság, a kozmikus Agapé, hogy újakezdte velünk! Az újjáteremtésben újakezdte velünk! Újjá akar teremteni minket a Krisztusban!

Nos, nemcsak az a mi kiváltságunk, hogy szabad kilépnünk a Mindenség Rendjéből, hanem megengedte Isten Krisztusban, hogy szabad oda visszalépnünk. Szabad előről kezdeni. Szabad észrevennünk a Krisztust, és mint egy kozmikus alaphangra, újra ráhangolódhatunk. Szabad rácsodálkoznunk, szabad felfedeznünk, szabad megtalálnunk itt, ezen a Földön, már ebben a kis életben azt a nagy Rendet, ami szerint minden, de minden él a világmindenségben.

És: aki kéri, bibliai nyelven: aki a Szentleket kéri, az Isten Szentlelkének kozmikus áradását: „Jöjj Szentlélek Úristen”, töltsd be, újra töltsd be a mi szívünket, hogy „ép” legyen! Aki ezt kéri, aki ezt hívja, annak az életét az örök, kozmikus Renddel betölti. És annak rendbejön az élete!

És aki betölt, az ugyanaz, Aki leszállott, és Aki föl is ment, hogy a világmindenséget, az egész Kozmoszt betöltse. Mi ebből nekünk, modern embereknek a hasznunk?

Élek! Végre emberi életet: a Krisztusban! Isten Fiának az életét a Krisztusban! Kozmikus életet a kozmikus Krisztussal!

Ez a haszna: Egy végtelen rend a lényed mélyén! Olyan békesség, amit a világ nem adhat, és el se vehet. A Kozmosz nyugalma! Visszakerültél a Rendbe: az Isten Lénye lüktetésének rendjébe, a Krisztus által. Visszakerültél, hogy magad is a Rend embere legyél embertársaid között s egy emberibb Rend munkása: a jövő embere, a Teremtő dicsőségére és a föld hasznára.

Jaj, édes Istenem

Úgy vagyok ezzel a kérdéssel, mint szerelmes a szerelmével. Szeretem szeretni Jézust. Életem főszemélye. Ha nem röstelném, legszívesebben azt a pofonegyszerű gyermekkori dalt dudorásznám: „Édes Jézus, neked élek... Életemben, halálomban, Édes Jézus, tied vagyok.”

Nem esik hát nehezemre, ha 1970 után még egyszer válaszolnom kell arra kérdésre, „Ki nekem Jézus?” Azért írom le, magát a szót is újra, mert jólesik zengetnem. S nem kell előkeresgélnem, mit is írtam akkor, nem is emlékszem pontosan, de ahogy félrebillent fejú apácák, avilai terézek, megtört férfiszertések vagy falusi ósanyókák, örömet rovom kacskaringós betűimet.

Valláso(sságo)mnak — ha van ilyen, inkább reményemnek — egyetlen alapja. Ő, a *személy*, a grünewaldi kifacsart kezű horpadt test, a giccsesen nevetgélő kisbaba, a lehetetlen Isten. Szűz Mária hasában, igen, a lehetetlenül megképződött írmag, s ha már ilyen szépen idekerült a tollamra, hadd idézzem, mi is volna ez, a Magyar nyelv történeti-etimológiai szótárából az 1781-es adat: „utolsó vagy egyetlen példány, ivadék, sarjadék, a legkedvesebb gyermek a családban” egyúttal *gyökér*: Aristologia rotunda (=’farkasalma’): Erýr vel lýkaszýw — 1525-ös szóértelmezés szerint. Ugye, klassz? Nos, ilyesmi lenne Jézus — ha lenne. Mert a plusz magáncsodálatosság, hogy nekem is be kell dolgoznom az ő létébe.

Igen, nekem is folyamatosan csinálnom kell Jézust, gondolom, mint minden valamirevaló pszichológiai vagy éppen démonológiai Istent. Együtt kell csinálnunk az Istent. Neki velem, nekem vele.

Kutatásaim fő tárgya Jézus. Nem egyszerűen úgy, hogy különböző nedvedző epluvetában kavargatom sitergő és sejtelmes sejtjeit a kék bunzenláng fölött lelkem fém-fényes laboratóriumában, hanem oly módon, mint a bandita, aki el akarja ejteni áldozatát. Magáéva akarja ölni, s be akarná kebelezní, mint éhező a kenyeret — akár a rablás árán is. (Ahogy ezt harminchat évvel ezelőtt is írtam egy versben: „Jézus próbakő. / Jézusra mindenkinek választ

kell adnia. /Az üveges váróteremben állva /erre felel az utazó, a pap, a bandita.”)

A lehetetlenséget kutatom. Jézus lehető lehetetlenségét. Úgy vagyok vele, mint a kémikus, aki élete minden percében — elkalandozva és nyomjelzőket keresve, szerelmi örvényekben és borotválkozás közben — a *képletet* keresi. („Átkozott, szent Lehetetlenség, /Zengem sorvasztó éneked.”) Csak az a különös, hogy ez a világgéplet: személy. Élő, volt, holt, újrakelt, lángoló spiritualitás — aki: személy.

Oly sokan, százezrek, milliók kutatták, élte Jézus, csak úgy, milyen történelmi személy volt Jézus? Természetesen és elsősorban zsidók, zsidó vallásúak, akik — természetesen, és érthető módon — vagy sok alakból összezsótt ál-képletnek, vagy raboid filozófiájú prófétácskának akarják degradálni. Gondolom, a legnagyobb megdöbbenésükre, midőn sokezer adaton át akarják dokumentálni az apokrif evangéliumoktól, tekercsektől a korakeresztény kori judeista iratokig, hogy Jézus mint olyan zsidó volt, azt kell tapasztalniok, ha igaz kutakodók, hogy Jézus ellenzsidó volt. Úgy fordult szembe önnön származásával és vallásával, mint messiás — uram bocsá’, Isten —, aki a kegyetlen kiválasztottságot a szeretet királyvizébe oldta.

Csupa vas, csupa fék, csupa béklyó helyett csupa tűz, csupa fény, csupa láng. Óh, aggok vén menhelye, miniatúr, kétségbeejtő igazságok helyett a csaknem ellenőrizhetetlen szeretet szántnyaiasáda csápvá. Óh, teremtom. A súlyos, aszott realitások ódon szombati tik-takja helyett, a templomi pusmogások és gö-röngycsilingelő egyeztetések helyett a szegény kisgyermek panasza. A rend helyett a szabadság siráma. Ez volna Jézus.

Azután mi marad? A történelem évszázadról évszázadra fölépített és guanószerűen lerakódott, zsinatviták vályogszerűen fölra-kott épületegyháza, amelyben nem lakik Isten, hanem a fekete-nyüzsgő papok Péter-katedrálisig fölhangyázó rendje, a mindenkori — a történelmet nem fölül, hanem alulmúló — aranypapok kövér egyházi hatalma.

Pedig... a kereszténység az egyetlen világszemlélet, egyetlen ideológia, ahol a tan, az eszme egy személy. Ez talán legnagyobb ér-

deme — eme vallásnak —, hogy Istenéhez úgy lehet odafordulni, mint földi-égi személyhez, mint egy vőlegényhez, remegő kezű egyedhez, baráthoz, társhoz, szerelmeshez, gyerekhez. Sőt! Meg is lehet enni! („De elfogott a rémület, / mint kannibálokot vasárnap, / megesszük az istenünket / áldozata áldozatának? / Förládozzuk a legszebb tetet/rámatricálva és előre?/Fölzabáljuk a kenyeret / és Jézus Krisztus lesz belőle?”)

Ugye, rémeseket és okosakat mondtam? De hinni? Az — Isten kitüntetése.

*„Jézus olyan,
mint egy kereszt,
két karja ki van tárva
s átmettszi egy függőleges.”*

Jaj, édes Istenem...

JELENITS ISTVÁN (piarista teológus)

Szólótő

Szólótőnek mondta magát: „én vagyok a szőlőtő, ti pedig a szőlővesszők”. Nagy öröömöm ráismerni emberekben, akik nemcsak parancsait vették komolyan, hanem valóban közösségben éltek vele. Elsősorban a szentekre gondolok. Ahányan, annyifélék, de mozdulataikban, szavukban megjelennek Jézus vonásai. Nem tanult szerepként, hanem valami belső készítésre, önkéntelenül, ahogyan az egy családba tartozók arcán, mozgásán feltűnnek az összetartozás jelei. Milyen érdekes egy öreg ember figyelmében meglelni a fiatal Jézus érdeklődését!

Némi gyakorlattal a körülöttünk élő emberekben is felfedezhetjük ezeket a Jézusra valló jegyeket, pedig rejtegetik őket, mint megannyi stigmát. Ha az evangéliumból a Jézusról szóló szűkszavú beszámolókat olvasom, ezért találok ismerősnek azt a férfit, aki ott jár-kei tanítványai közt.

Nem idegenként fürkészem az arcát, szőlővesszőként én is hozzá tartozom. Nekem is mondja: „maradj bennem, s én benned maradok”. Esténként, mielőtt lefekszem, keresztet vetek, hogy míg alszom, addig is benne ma-

radjak. Az ő szavával atyámnak szólítom Istent, s amikor valakit nagyon nehezen tudok elviselni, eszembe jut, hogy „ő is testvér, akiért meghalt Krisztus”.

A szőlőtő képe mellett gyakran gondolok Pál szavára: „Minden a tiétek. Akár Pál, akár Apolló, akár Kéfás, akár a világ, akár az élet, akár a halál, akár a jelenvalók, akár a jövődők. Minden a tiétek. Ti pedig Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig Istené.”

KATUS LÁSZLÓ (történész)

Jézus és a történelem

A kérdést száz sorban reménytelen megválaszolni. Vagy több kötet kellene hozzá, vagy elegendő egy szó is: *minden*. Kompromisszumként arról mondanék néhány szót, hogy mit jelent Jézus nekem mint történésznek, aki hivatásszerűen kutatja, rekonstruálja, értékeli a múlt történéseit, s keresi a történelem színpadán zajló zűrzavaros komédia értelmét.

Kisiskolás korom Jézus-képére a félelem nyomta rá bélyegét: Jézus volt a szigorú bíró, a számonkérő és büntető, akinek nevében a hitoktató néni nádpálcával vérserkentően keményet csapott összezárt ujjainkra, ha nem szószerint mondtuk a hittanleckét. Szerencsére a gimnáziumban (Liska) Zoltán atya megismertetett az evangéliumok Jézusával, kezünkbe adta az Újszövetséget, s rászoktatott a mindennapos Biblia-olvasásra. Ennek köszönhetem, hogy a további évtizedekben az intézményesült kereszténység kétévezredes történetének hordaléka nem temette maga alá bennem az élő, az örömhírt hozó Jézust, az evangéliumok Jézusát.

Nekem mint hívő kereszténynek Jézus Isten Fia, aki érettünk, a mi megváltásunkért emberre lett. Az Isten végtelen szeretetének jele. De mit jelent ez a Jézus a történésznek? Mit mond számára az a tény, hogy Isten emberré lett, s emberként lépett „a történelem színpadára”? Ha ez így van, akkor ez a tény a történelem középpontja, tengelye, innen nézve nyer értelmet számomra „a protoplazma örült kalandja”. Akkor számomra üzenet nemcsak az, amit Jézus mondott, tanított (a búzáról és a konkolyról szóló példabeszédben benne van a történelem

egész teológiája — amint azt Maritain kifejtette), hanem a Földön emberként eltöltött rövid három évtizedének minden mozzanata. A hely, a milió; merre járt, kikkel érintkezett, kikkel vállalt szolidaritást. Mindez kulcsot ad a történelem megértéséhez. Helyére teszi a dolgokat, jelzi, hogy mi fontos, mi nem, melyek a valódi értékek, melyek a hamis látszatok.

Asszonytól született, mint mi, a Római Birodalom elmaradott periferiáján. Földi élete túlnyomó részét egyszerű kézművesként élte le a farizeusok és írástudók által megvetett Galileában, egy „istenhátamögötti” kis településen. A korabeli évkönyvekben és krónikákban nincs nyoma tetteinek. A lenézett, szegény és tudatlan, a törvényt be nem tartó nép — az *am-há-árec* — körében élt, velük érintkezett, nekik hirdette az örömhírt, számukra érthető példabeszédekben írta le Isten Országát és az oda bejuthatás feltételeit. Nem azok társaságát kereste, „akik szeretnek hosszú köntösben járni, és szeretik, ha nyilvános tereken köszöntik őket, (...) akik szívesen elfoglalják a zsinagógákban és a lakomákon a főhelyeket, (...) akik felélik az özvegyek házáat, közben színleg nagyokat imádkoznak”. Nem azokét, „akiket a világ urainak tartanak, akik zsarnokoskodnak a népeken, s vezető embereik éreztetik velük hatalmukat”. A Szanhedrin urai elé csak vádlottként került, s akit közülük valóban érdekelt személye és tanítása, csak éjjel, titokban merte felkeresni. Azokat hívta, akik elfáradtak, s akik terhet hordoznak. A leprások, a bűnösök, a vámosok, a szamaritánusok számára jóval több időt és figyelmet szentelt, mint az írástudóknak és farizeusoknak, a törvény minden betűjét betartó tökéletes zsidóknak. Tanítványait tarisznya, kenyér és pénz nélkül, egy szál ruhában küldte az emberek közé, „mint bárányokat a farkasok közé”.

Nem a hatalomgyakorlókkal, a gazdagokkal, az erőszakosakkal, a fent lévőkkel, a győztesekkel, a hatalmi, vagyoni és szellemi elittel vállalt szolidaritást — bár örömhíre nekik is szólt, országába őket is meghívta —, hanem a kicsikkel, a szegényekkel, a védtelenekkel, az elesettekkel, a mindennapi létfenntartásért keményen dolgo-

zókkal, azokkal, akiket manapság nem szokás megkérdezni arról, hogy ki nekik Jézus, mert senkit sem érdekel a véleményük.

Ez a jézusi üzenet arra utal, hogy a történelemben nem az az igazán fontos, ami annak látszik. Arra utal, hogy a végső szó nem az erőszaké, a hatalomé és a pénzé, hogy a báránynak is igaza lehet a farkassal szemben. Arra utal, hogy a történelem folyamán — a demográfusok becslése szerint — a Földön élt mintegy 70-100 milliárd ember 99%-ának az élete nem volt értelmetlen, nekik is érdemes volt megszületniük, s leélniük azt az életet, amely semmi örömet nem hozott számukra, csak verejtékes munkát, nyomort, és szenvedést.

Arra utal, hogy a látszat-történelem mögött van egy igazabb, valódibb, mélyebb történelem, amelyben máshol vannak a súlypontok, ahol más események és személyek fontosak, ahol mások az értékviszonyok, mint az évkönyvekben és krónikákban megörökített, tudományos monográfiákban feldolgozott történelemben. Ahogy H. I. Marrou, a jeles francia történész és történetfilozófus írja: „A valódi történelem láthatatlanul valósul meg a látható történelem esetlegességein, kísérletezésein, árulásain és kudarcain keresztül. A látszat ellenére semmi sem vész el véglegesen az emberek erőfeszítéseiből és szenvedéseiből. Ami pozitív dolog a földi lét rendjében megvalósul, mindaz elraktározódik az öröklét csűrjeiben.”

KELÉNYI BÉLA (*költő, tibetológus*)

A láthatók

ideig valók — csak ennyit másoltam ki magamnak kétségbeesésemben a Könyvből, amikor arra gondoltam, hogy ez az egész áttekinthetetlen, kaotikus kép- és képzet-világ a Fiú felelőssége. A felhalmozott, összelopkodott, azután újrendezett és rendszerezett, mindent eltömítő kép-halmaz: erőszakosan át-, visszaemelve a mi jelenünkbe is, amíg csak egyetlen darabja marad... Ez a túlzásúfolt labirintus nem az egyetlen „eredeti” elfedése csupán? Az ábrázolhatatlan megkerülése? A láthatatlan Atya bevonása valamilyen kép-ragaccsal a Fiú nevében?

És mi az, ami ábrázolható ezeken a képeken? Csak a halottak végeérhetetlen sorát látom; elbarnult fényképeket, megfakult, régi vásznakat, széttört márványdarabokat és homokba rajzolt gyerekarcoakat. Hol találok meg köztük azt a képet, amit keresek? Mellettem? Bennem, mögöttem vagy valahol máshol? Vagy ott van mindabban, ami eltűnik, megsemmisül? A láthatatlanságban? Apám földbe fektetett testében, a múkőből készült sír lekopott feliratában, a földben, amit téglával raktak ki a teste körül? Vagy inkább a visszafordulásban, amikor hazafelé menet még egyszer belátni az egész falut? A gyerekkorába akart visszatérni Apám? A gyerekkorába akart volna eltűnni, visszafeküdni a földbe? Hová fektetem majd az én gyerekkorom?

Kamaszkoromban egyszer lopva elolvastam Anyám naplóját. Nem értette, félelmetes volt számára, hogy folyton Grünewald isenheimi ol-tárképének Krisztusáról beszéltem otthon is. Nem Krisztusról, hanem a sebekről. Nem tudtam, nem is akartam szabadulni az *akkor* megnyílt, begyógyíthatatlan és kivérzett sebektől. Folyton magam előtt láttam azt a tövisekkel vert, elszürkült és bomló emberi testet. Előtte, a sötétség mélye előtt csak az Anya fehérsége világít. Tökéletes a csend.

Emlékszem egy másik képre is. A kockákból összeállt kereszt mágneses terében lebeg a test, láthatatlan erővel odaszögezve. Idő kellett, amíg fel mertem fogni, hogy Dalí itt is önmagát festette meg. Itt nincsenek sebek, csak áhítat. De a megdicsőült test mintha csak viaszból lenne. Ez a sötét háttér előtt fénylő kereszt nem más, mint az önimádat zajos apoteózis.

Akkor már inkább Arnulf Rainer Krisztus-sorozata. A feketével és a vörössel összemázolt arc. Mindent eltakar a szegyen és az örjögő tehetetlenség. De a fekete és vörös csapásai alól mégis kivillan a szem és a töviskorona. Lehetetlen elfedni azt a képet.

Még halála előtt láthattam Érmezei Zoltán saját testéről készített corpusait. Először megbocsáthatatlan volt számomra, hogy valaki a saját élő testét helyettesíti be *abba* a testbe. De hát nem ez a Fiú igazi sorsa? Az Apához való visszatérés? Ez az utolsó kép a láthatatlan *háttér* előtt?

A Sixtus-kápolnát tartom Róma szívének. Itt együtt kavargó a Teremtés és Végítélet, kö-

zéken az ítélkező Krisztus alakjával. Amikor a teremben már elviselhetetlenné válik a képeket bámuló turisták zúgása, az örök tapsolni kezdenek. Hirtelen csend lesz; lassan, csak nagyon lassan, mintha egy hangtechnikus húzná felfelé, erősödik a halk moraj újra vásári zsvivájá. Amikor lehunytam a szemem, úgy próbáltam meg elképzelni a kápolnát, mintha még teljesen üres lenne. Fehérre meszelt falakkal, a felállványozás előtt. Akkor mintha megpillantottam volna egy hatalmas és nyugtalan szív dobbanásait.

Csak a kérdést nem válaszoltam meg: hogy ki nekem Jézus. Mindaz, ami *itt* meglátható? Ha tovább másolom: a láthatatlanok örökkévalók.

MOHÁS LÍVIA (író, pszichológus)

Hezitálás, giroszkóp, szabadakarát

A kérdés zavarba ejt, annyira intim. Ösztönösen és sebesen lezáródnak tőle a legbensőbb zsilipek. Összecsapódnak a függönyök, a kapukat csukva kell tartani, mikor benn a Király.

A Kifürkészhetetlen utáni vak vágyakozásról csak az elmebetegnek tudnak őszintén beszélni. A boldog szerencsétlenek. És ez érthető.

Mert ha nézed, ott a helyszínen, ahol és amikor megtette, amiért itt járt, és nézed az arcát, a testét, hát...

Kifosztott embert látsz. Véres tiszta homeless-t. Meztelent, elvették a jóhírét, a megbecsültségét, a királyságát, a szavahihetőségét, megkínózták, épp csak meg nem nyúzták, és most elveszik a földi jelenlétét. Nem lehet követni. Mert ha csupán szenteltvíz illatú fürtös fiúcska lenne, fehér ingben, ahogyan a gyermekkori szentképeinken néztük őt — az más. De így? Azon a szegyenfán?

Akkor mitől van mégis a vak vágyakozás utána?

Érthetetlen, hogy miért Ő az európai kultúra magja. A kollektív embereszmény. E kollektív embereszményen belül az enyém is, és annak a földi halandónak is, aki talpig ateistának tartja magát. Kemény és szívós hitetlennek. Aki csupán a matériában képes hinni, és nem bírja elviselni lényünk végtelenségét. Akkor is, neki is Krisztus jelenti az emberi eszményt Európában.

A tudat és a tudattalan rácsozatánál neki is azt súgják, hogy a parancsolatok érvényesek, mióta csak Hőreb hegyéről lehozták azokat, érvényesek, minden ellenkező emberi ténykedés dacára, és Ő szelídítette meg ezeket, ahogyan az ószövetségi vadságot. Ezt mondják a legjobbak, Krisztust mondják, születését, szenvedését, feltámadását valahány európai múzeumban, erről írnak muzsikát és kórust a legjobbak, miatta építik a legszebb tornyos és hagymakupolás épületeket Moszkvától Rheimsig, és ha a sok kis-én, mint bamba turista bóklászik a képek, a szobrok, az ikonok és a tornyok között, hallgatja a zenét, gondolhatja önmagáról, hogy ő ateista, miközben lelke rácsozata mögött is ott úszik az Arc. A megcsúfolt Királyé, az ősválónk, az európai kollektív eszmény. A követ-hetetlen.

Csakhogy van az a bizonyos vak vágyakozás, és mégis elindulunk utána mind. Nem lehet másképp, bármennyire is ügyeskednénk, kerülgethetnénk: a kis és a nagy kálváriák mindenkire várnak. Egész életünkben nekinekilódulunk a hegynek. Pedig semmiképp sem akarunk kifosztott és otthontalan áldozattá válni. Nem és nem. Követnénk, de mégse. Nekem talán ezt a *hezitálást* jelenti Krisztus, az ingadozást az egyetlen igazi vak vágyakozás és az ijedség között. Egyik oldalon a vállalt odatartozás, másikon a rémület a fájdmaktól. Vonz, mert védőpajzs, riaszt, mert utánoznom kellene abban, hogy alázatos, nincstelen és szenved. No nem.

Amivel néha-néha feloldható talán a konfliktus mégis, az a sok között a legnagyobb ajándék: a *szabadakarát*. Meg van engedve nekünk, hogy addig menjünk bele a dolgokba, az Eszmény imitációba, ameddig bírunk és merünk. Ameddig gyávaságunk, élvhajász természetünk, jóakaratumk, fájdalomtűrő képességünk, okosságunk és lelkiismeretünk — ők a bennünk élő Bölcs Öregek gyülekezete — megszabják a határt. Meg van engedve — remélem — a gögös kis-én-nek, hogy belebeszéljen saját sorsába, és abban szabadon ágáljon. A Király, nem tudni miért, ezt a szabadakaratumk nevezett isteni ajándékot tiszteli bennünk.

A szabadságkínálata ennek a mostani kor-nak akkora, de akkora, hogy el lehet tévedni Nélküle, elkószálni idétlen hatalmas vizeken és így tovább. Nagy ennek a veszélye. Krisztus nekem a *giroszkóp*. Így hívják azt a különös készüléket, amelyet hajók, repülőök, lövedékek testére szerelnek, és hanyóódhat a hajó, fejfel le és föl pörgettyűzhet a repülő, a benne ülő összezavarodna, de a giroszkóp állhatatosan mutatja az irányt. Amihez hozzáigazodhatok a nyomorult és a nem nyomorult perceimben, mert a szabadságkínálát alkalmanként felfogat.

NÉMETH G. BÉLA
(irodalomtörténész, akadémikus)

Nolite timere

Meglehet, különösnek tűnik, hogy szinte diákéveimtől fokozatosan s egyre inkább a Megváltó kettős nevéből a Krisztus lett számomra az igazi, a lényeghordozó, a méltóságsugárzó. Talán gyerekkorom s érlelő esztendeim élményvilága ültette el ezt a különböző vonzást. Aztán a — bármily kezdő szintű — bölcselies érdeklődés tovább növelte, erősítette.

Jellegetezt nyugat-dunántúli faluban nőtem fel, s iskoláztam Mária Terézia-korban épített iskolában. Írástudatlan már a múlt században sem akadt a viszonylag jómódú, ősi településen, amely öntudattal közlekedett a közeli kisvárosokkal, s még inkább a nagyvárosból ilyen vagy olyan okból odavetődő, proccoló kispolgárokkal.

Az ünnepek rendjében a húsvét állott itt az első helyen, a karácsony a másodikon. Az a bazári hangzavar, egymásra licitáló, harácsoló üzleti verseny, amely ma oly jellemző a karácsonyra, teljesen idegen volt. Nem az ajándékot, hanem az ünnepet vártuk, a zengő éjfél misét, amely megkoronázta a derengő roráték fényvágyakozását. Nem hasznavehetetlen bővli, hanem maga az ünnep volt az ajándék. A karácsonyfagyertyák gyújtásának bensőséges pillanata. A fa alatt új cipő, új ruha s egy-egy könyv, meg a délután készült sütemények illata. A „Kisjézusról” egy-egy

félig városias szájon esett csak szó, a gügyögő „Jézuskázás” meg egyértelműen elutasító izléstelenségként hatott. A *Csordapásztorok* s a *Mennyből az angyal* töltötte be, férfihanggal is igazán a templomot; a *Fel nagy öröme* kissé már affektáltan, érzélgősen hatott. S a húsvét, a nagyszombat esti föltámadási „processzio” (s persze, előtte a virágvasárnapi s a nagy-pénteki passiómondás-éneklés) egyértelműen s együttesen felnőtt-gyerek ünnepet hozott. Az alkonyodó, az esteledő-homályló ablakokban égtek a gyertyák, a házak fala frissen, újrameszelve, az utcák fölsöpörve, s a monst-ranciát kísérő csengő hangjait túlzengte a „Krisztus feltámadott” diadalmos éneke. Tavaszünnepe, természetöröm, életbizakodás, létértelemlit együtt.

S iskolavárosom, ez a csöpp valódi város, szabadkirályi oppidum, gótikájával, reneszanszával, barokkjával: Kőszeg tovább fokozta a Krisztus névhez való vonzódásomat. A bencések Szent Jakab templomában húsvétkor a Máté-passió és Händel-fuga. Adventben meg a verbiták tágas kápolnájában az előénekes meleg, visszafogott, enyhén parlandós gregorián szakaszaira mi kicsit mutáló, de örömmel telt hangon feleltük újra meg újra: a Regem venturum Dominum, venite adoremus-t.

Aztán, mikor már úgy ahogy beléizleltem a bölcseletbe, a Straussok, a Renanok gyermekes fölényű „vie de” meg „Leben Jesu” ténybizonygatásai, amelyek a Krisztus-misztériumot — a minden nagy vallásban, sőt, igazában minden nagy világnézetben, így vagy úgy, megtalálható megváltó-alak s -gondolat legnagyobbikát pusztán csak közembéri vagy éppen mondai-mesei szintre kívánták lerántani, kiváltotta a lélek ellenállását, belső hangjának elsőbbségét a papíros mindent elviselő betűjével szemben. A fiatal Jaspers egyszer azt mondotta: az élet legnagyobb s egyetlen igazi kérdése a halál. De megtalálta a Krisztus-misztériumban a fölöldást: a Sein zum Tode keresztény képviselője lett. S ha elfogja is az embert a kétség, az agnoszticizmus sugallma, az irodalom, a művészet, a gondolkodás, de mindenekelőtt a mindennapok történelme (mint Jasperset is) arra int,

hogy a „resurrexi” s a „nolite timere” Krisztus-alakjában és tanításában összegződő transzcendenciát nem szabad, nem lehet mellőzni, megkerülni.

PAJOR ANDRÁS (plébános)

Az ő teljessége

Rendkívül fogékony vagyok minden, az egyéniséget kiemelő vonásra. Isten teremtő fantáziáját leginkább ezekben, a személyiség titkáról szóló jelekben fedezem fel. Jézus sokakat megihlető, tanítványait feltűnő vonzerővel követésére készítő egyéniség volt. De éppen az Ő egyénisége nem jelentene nekem semmit, ha teljes valóságát egy kicsit is beárnyékolná a szubjektivitás bármely tévedése. A csak ember Krisztus nem más, mint egy kamaszkoránál megrekedt lázadó, aki nem ad távlatokat ahelyett, ami ellen lázad. (Lehet, hogy az arianizmus korában ez a viszolygás tartott volna meg az igaz hit mellett.) A szupersztár Jézus olyan magányos, mint általában a szupersztárok, ettől persze mi is csak magányosabbá válunk, igazából feloldhatatlanul. A csak Isten Jézus távoli, mindent tud rólunk, de mindent felülről, legkeserűbb pillanatainkban nem szólíthatjuk meg, mert nem értené, mit akarunk tőle, miért zavarjuk? A minden kellemes érzelmet magába foglaló szeretet Jézusa valójában nem szeret minket, mert nem a javunkat akarja, hanem édeskesen megnyugtat a rosszban. Az egyház nélküli, „forródrótos” Jézus pedig gúnyt úz a Szentlélekből, akit pedig Ő küldött el.

Mindebből következik, hogy legbensőbb barátom és társam a dogmatikus Jézus, az egyetemes zsinatok Krisztusa. Úgy fogalmaznam meg, hogy a teljes, valóságos, kisajátíthatatlan Krisztusban hiszek, Ő a személyes megváltóm, és benső, Istennel való kapcsolat hídja, e kapcsolat minden érzelmi és értelmi vonásával együtt. Róla írja Szent János evangéliumának bevezetőjében, hogy „Mindannyian az Ő teljességéből merítettünk kegyelmet kegyelemre halmozva”. Valójában mindannyian úgy vagyunk érdekesek, hogy az Ő emberi teljességéből merítjük egyéniségünk ér-

tékeit, a gyermekmosolyoktól az idősek bölcs bölintásáig, a kamaszok egyéni, felfedező világlátásáig. Az én Jézusom a kiegyensúlyozó erő a mai világ értékválságában, káoszában. Hiteles közössége, az egyház pedig a világ maradék józan esze. Nélküle nem találnám itt a helyem. Egy jó, szép és humánus világban nehezebb lehet Őt megtalálni, mert ott könnyebben elhiszük, hogy az ember létrehozhatja önmaga harmonikus életét. Ma viszont közelebb kerülhetünk hozzá, mert fájóbb a hiánya.

E válasz megfogalmazásakor tizenkét éve vagyok pap. Jézust képviselni az emberek között állandóan együtt jár az Ő jobb, mélyebb tapasztalatokkal gazdagodó megismerésével. Ez alatt az idő alatt voltak ugyan józanabb korszakok a világ életében, nagyobb nyitottság az isteni élet iránt, gondolkodóbb léghő és lelkesebb közösség-keresés, de igazi, nagy tömegvonzást nem tapasztaltam a vallási életben. Ha ilyen létezne, talán kissé elkápráztatna bennünket, felületesebbé tenne a személyes odafigyelésben, abban a szemléletben, ahogyan Ő figyel valamennyiünkre. Igaz, a nem hívők szemléletébe egy kissé nehezen tudom beleélni magam. Enélkül a teljes Krisztus nélkül úgy érezném magam, mint a színvak, a dolgok és személyek öncélúan és értelmetlenül jelennének meg a világban. A szekták Jézusa pedig nem a megtestesült Isten Fia, hanem az a magunkból kivetített álom-lény, amelynek könnyed tagadása az ateizmus vesszőparipája. Róla könnyű elfogadni, hogy nincs. Ha egy ilyen Jézusban hinnék, állandóan úgy érezném, hogy szívességet teszek neki. Azzal, hogy megálmodom, nem fognám fel, hogy mennyire rászorulok arra, hogy naponta felfedezem a valóságát.

Számomra a Jézussal való barátság már kamaszkori hitem megtalálásával elkezdődött, a diakónus és papszenteléssel pedig egészen lekötözött. Emellett kereső maradtam — papságommal a keresők társaként. Nem emlékszem komolyabb hitbéli kételyre, de jó néhány újra-felfedezésre igen. Ugyanakkor állandó készülékben várom a nagy kihívást. Arra gondolok, hogy az emberiséget mindig más szédíti meg. Hol a nagy földrajzi felfedezések, hol a gőzgép felfedezése, hol más egyéb tech-

nikai csodák hitették el az emberiséggel a különféle korszakokban, hogy nincs szüksége Istenre, Jézusra, a szeretet törvényére. Ma a számítógépek világa hat bódítóan, teszi egyre embertelenebbé életünket, hamarosan elérkezik egy igazi értékek után kihaló korszak, ahogy ez ilyenkor menetrendszerű. Akkor majd tőlünk, a teljes Krisztusban hívőktől várja a világ a választ legkínzóbb kérdéseire.

POSZLER GYÖRGY (esztéta, akadémikus)

Jézus vagy Mammon (hitetlen vallomás?)

„Végül egy igen magas hegyre vitte a sátán, s felvonultatta szeme előtt a világ minden országát és dicsőségét. Ezt mind neked adom — mondta —, ha leborulva imádsz engem. Jézus elutasította: Távozz sátán! Meg van írva: Uradat, Istenedet imádd, s csak neki szolgálj!”

Hogy mit jelent nekem Jézus? Nem mindig ugyanazt. A hetedik évtizedben lehet hozzá jogom. Más hívőn. Más hívőből hitetlenbe váltva. Más hitetlenből hívő hitetlenbe vagy hitetlen hívőbe térve. Különböző Jézus-„olvasataim” vannak. Mint a legcsodálatosabb mítoszoktól, legmegrendítőbb remekművekről. De mindegyik valahogy a *Hegyi beszéd* körül csoportosul. Legalábbis a Máté-Evangélium vonzáskörében. Valaha — még ifjan — a Gondviselés ígérete ragadott meg. Az ég madarainak tápláléka, a mezők liliomainak öltözéke. Később — már nem ifjan — az erkölcsi tanítás ragadott meg. A régi törvény betöltése és a hamis próféták felismerése. Ma — még nem öregen? — az igazság reménye ragad meg. Az elesettek védelme és az emberi méltóság lehetősége. Persze ez is erkölcsi tanítás, csak hétköznapibb szinten.

Ez egyben a *Hegyi beszéd* „szociális” tartalma is. A szegények védelme, a gazdagok figyelmeztetése. Legtöbbet a *Hegyi beszéd* után, már Jeruzsálemben a templomba belépő Jézusra gondolok. Hogy elkergette a kufárokat. Kiűzte onnan, akik adtak-vettek. És felforgatta a pénzváltók asztalait és a galambárusok padjait. Mert a templom az imádság háza, nem a rablók barlangja.

Sokat gondolkodom a *Beszéd* szerkezeti elhelyezésén is: keretén, ahogy az Evangélium teljes kompozíciójában — zseniális egyszerűséggel — elhelyeztetett. Előtte a kísértések vannak. Az anyag kísértései a szellem ellen. Változtassa a követ kenyérré; győzze le a nehézkedést; válassza a földi gazdagságot. Utána a csodák vannak. A szellem győzelmei az anyag felett. A leprás beteg megtisztítása; a szenvedő szolga meggyógyítása; a háborgó tenger lecsillapítása. Így vezet el a *Beszéd* művészi üzenete a megkísértéstől a csodáig. Az anyag lehetséges győzelmétől a szellem tényleges győzelméig. A kettő között a *Beszéd* tartalma. Az igazság reménye. Az esetek védelme és az emberi méltóság lehetősége. Ahogy — az anyag lehetséges győzelmétől a szellem tényleges győzelme felé haladva — fokozatosan megvalósul.

Moly és rozsda

A moly a földön gyűjtött kincset rágja, a rozsda a földön gyűjtött kincset marja. Ezért kell mennyei kincset gyűjteni. Ahol nincs se rágó moly, se maró rozsda. Sőt, nincsenek se betörők, se tolvajok. A földön gyűjthető égi kincsek természetrajzát két paradigmikus utalás hordozza és egy metaforikus tételsor. A két úr szolgája és a szűk kapu paradigmája. Meg a nyolc boldogság metaforája. Mindez együtt pedig az igazság reményéről szól és az esetek védelméről.

A két úr szolgája paradigmája lehetetlenségre utaló tiltás. Nem egyszerűen arról beszél, hogy nem lehet egyszerre szolgálni Istennek és Mammonnak. Hanem bonyolultan arról, hogy aki szereti az egyiket, gyűlöli a másikat. És természetesen fordítva is. A szűk kapu paradigmája lehetőségre utaló jelzés. A tágas kapu és széles út a romlásba vezet. Hozzátehető: ez Mammon szolgálatának útja. A szűk kapu és keskeny út az életbe vezet. Hozzátehető: ez Isten szolgálatának útja. Tiltó és jelző paradigmában egyazon igazság. A mennyei kincsek (szellem) győzelme a földi kincsek (anyag) felett. A szegénység győzelme a gazdagság felett.

A nyolc boldogság metaforája értéket jelző tanítás. Méghozzá a mennyei kincsek, szellem és szegénység értékét jelző tanítás. Mert a lélekben szegényektől — a szomorúakon és szelídeken át — az üldözést szenvedőkig az esetekről és az esetek boldogságáról beszél. És persze az igazság reményéről. Figyeljük csak meg: a boldogságra esélyes esettől éhezők és szomjazók az igazságot éheznek és szomjaznak. A boldogságra esélyes üldözést szenvedők az igazságért szenvednek üldözést. Mindez gyönyörűen érvényes. Csak a lelki szegényeket sajnálom, hogy — új fordításban — lélekben szegényekké lettek. Tudom, így jobban kifejeződésre jut a teljes kiszolgáltatottság. A szegénység nem materiális, hanem spirituális értelme. Meg lekopnak róla a mellékjelentések. Igaz, éppen ezeket, a mellékjelentéseket szerettem. A lelki szegénységet a szívbeli jámborság, tiszta együgyűséget értelmében. A lelki szegénységet a világi lemondás, a feladatra összpontosítás értelmében.

Szálka és gerenda

A szálka a másik szemében van, amit észreveszel. És ítélsz a másik felett. A gerenda a magad szemében van, amit nem veszel észre. És nem ítélsz magad felett. Pedig a jó ítéleten múlik minden. A másikhoz és önmagadhoz való emberi viszony. E viszonyt a bűnre és a szeretetre vonatkozó tanítás foglalja össze. Meg az emberi viselkedés arany-szabálya. Mindez együtt pedig az emberi méltóság lehetőségéről szól.

A bűnre és szeretetre vonatkozó tanítás meghaladja az emberi lehetőségeket. Eszmény. Törekedhetem rá, de el nem érhetem. Mikor törekszem rá, nagyságomat-erőmet érzem. Mikor el nem érem, kicsiségemet-gyengeségemet. Önmagam legyőzésének vágya van benne. Mint emberségem felső lehetősége. Ami elképzelhető, de megvalósíthatatlan.

Mert az ölés bűn. Tilalmát — természetesen — meg tudom tartani. Lehet, a harag is bűn. De tilalmát — természetesen — nem tudom megtartani. És az asszonyra tekintő vágy? És a bűnre csábító félszem és jobbkéz

kivájása és levágása? Nos, értem az elvet. Nemcsak a végrehajtott, hanem a szándékolt bűn is bűn. Nemcsak a bűn kerülendő és büntetendő, de a bűnre vezető szándék is. Mégis. A haragból sok rossz fakadhat. Akár gyilkosság is. De ha haragszom, még nem vagyok gyilkos. A vágyból sok rossz fakadhat. Akár bűn is. De ha vágyakozom, még nem vagyok bűnös. És a szépség Isten (avagy a természet) műve. Meg a szépre irányuló vágy is. Mikor töltöm be Isten (avagy a természet) művét, és mikor fordulok ellene? Szemem pedig nem vájom ki, kezem pedig nem vágom le. Az elvet értem, a parancsot nem teljesítem. Mert azt hiszem, a parancs az elv ellen fordul. Az elv, a bűn kerülése mélyen emberi. A parancs, az önmagam csonkítása mélyen nem emberi. Még képletesen-jelképesen sem.

Mert a szeretet erény. Igaz, ha csak azokat szeretem, akik engem is szeretnek, azaz barátaimat, még messze vagyok az erénytől. Igaz, ha azokat is szeretem, akik engem gyűlölnék, azaz ellenségeimet, már megvalósítottam az erényt. Pontosabban megvalósítanám, de nem tudom. Esmény, törekedhetem rá, de el nem érhetem. Igaz, a *Beszéd* is tökéletességről szól. Isten tökéletességéről. Amit el nem érhetek.

De az aranyszabály az enyém. Testemre szabott parancs. Nagyságomra-kicsiségemre, erőmre-gyengeségemre. Amit akarok, hogy velem tegyenek, én is tegyem másoknak. És fordítva: amit nem akarok, hogy velem tegyenek, én se tegyem másoknak. Megtehetem. Ha megteszem nagyságomat-erőmet közelítem, ha nem teszem, kicsiségemet-gyengeségemet.

A bűn és szeretet parancsában törekvésem a tökélyre, az aranyszabályban megvalósításom mértéke magamhoz és másokhoz való viszonyom, azaz emberi méltóság mértéke is.

Szikla és homok

A sziklára házat az okos ember épít. Aki hallgatta a tanítást, és követte. A homokra házat a balga ember épít. Aki hallgatta a tanítást, de nem követte. A *Beszéd* utolsó nagy példá-

zata. Ha a korábbiak az igazság reményéről, az elesettek védelméről és az emberi méltóság lehetőségéről szóltak, e későbbi mindezek magatartásbeli biztosítékát keresi.

Csak egyet a biztosítékok közül. A beszéd tisztaságát. Ebben nem az eskü tilalma, hanem az egyértelműség parancsa érdekes. Hogy az igen igen, a nem pedig nem. „Ami ezen felül van, a gonosztól való.” Nem hiszem, hogy magyarázatra szorulna: annyi hamis eskü, nemet jelentő igen és igent jelentő nem után helyreállítandó a beszéd tisztessége. A tett értékű szó becsülete. Enélkül nincs remény az igazságra. Nem védhetők az elesettek. Lehetetlen az emberi méltóság.

Ezt jelenti nekem Jézus. Hetedik évtizedemben. Nyolc évvel egy történelmi forduló után. Három évvel egy időszámítási forduló előtt. Egy régi, nem jó világ után. Egy új, egyelőre nem jó világ előtt. Erkölcsi tételek egyszerű tanítását. Tételeket, amiket elfogadhatok vagy tagadhatok. Elérhetek vagy alattuk maradhatok. Elérés vagy alatta maradás emberségemmel függ össze. Ha nem érem el, törekedhetem rá. Ha alatta maradok, javíthatok rajta. A törekvés és javítás a lényeg. Ettől emberi a tanítás és ettől egyszerű. Ezáltal ígéri, hétköznapi-emberi szintemen, a szellem győzelmét az anyag fölött. Így lehet igaz:

„KérjeteK és kaptok, keresseteK és találtok, zörgesseteK és ajtót nyitnak nekteK. Mert aki kér, az kap, aki keres, az talál, s aki zörget, annak ajtót nyitnak.”

TAKÁCS ZSUZSA (költő)

Parancs és próba

Isten közönyét, a jóságba vetett hit megcsúfolását felpanaszló írások egyike Nemes Nagy Ágnes egy utolsó verse, a *Hiánybetegségeink legnagyobbika*, amely Jób panaszának távoli visszhangjaként szól, Babits Jónás-versének, Baka István utolsó költeményeinek testvéri megfogalmazásaként. „Tudod te, milyen a félelem? / A testi kín? A becstelenség? Tudod-e, hány / wattos fényerővel tündöklök a gyilkos? // Úsztál folyóban? Ettél citromalmát? Fog- /tál-e körzöt, téglát? cédulát?

Van körmöd?...” Az elnémított ember tehetetlen félelmével inti magát hallgatásra a költő vádló szavainak igazságától és igazságtalanságától némaságba, várakozásba visszalépve.

Nincs-e valóban válasz a minden élő és valaha élt szenvedésre? Vajon nem az emberrel együtt-szenvedő Isten (a keresztények számára) Krisztus-e a válasz egyén és közösség kínjaira, megaláztatására? Krisztus tudja, mi a halálfélelem. „Üljetek le itt, amíg én imádkozom” — mondja tanítványainak a Getszemáni majorban — és „egyszerre csak remegni és gyötrődni kezdett. „Halálosan szomorú az én lelkem” — írja le Márk a történeteket. Másutt a tanítványokkal elfogyasztott vacsoráról ír: »...tanítványai megkérdezték: Hová menjünk? Hol készítsük el számodra a húsvéti vacsorát?” Ő elküldte két tanítványát ezzel a megbízatással: „Menjetek a városba. Ott találkoztok egy vizeskorsót vivő emberrel. Menjetelek utána, és ahova megy, ott mondjátok a házigazdának: A Mester kérdezteti: Hol az a terem, ahol tanítványaimmal elfogyaszthatom a húsvéti vacsorát? Ő mutatni fog nektek egy tágas, étkezésre berendezett termet. Ott készíttétek el.” A tanítványok elmentek a városba, és úgy találtak mindent, ahogy mondta. El is készítették a húsvéti vacsorát. Amikor beesteledett, odajött a tizenkettővel. Asztalhoz ültek. Miközben ettek, Jézus így szólt: „Bizony mondom nektek, egy közületek, aki velem eszik, elárul engem.” Feltámadása után is emberi alakban jelenik meg az emmaszi tanítványoknak, és kételkedésüket látva kezét és lábát nyújtja nekik: „Tapogassatok meg és lássátok! A szellemnek nincs húsa és csontja, de mint látjátok, nekem van.” Majd, mivel örömeükben még mindig nem hisznek neki, enni kér tőlük: „Van itt valami ennivalótok?” Adtak neki egy darab sült halat (s lépsemézet). (Lk 24,36-43).

Krisztus testi valóságáról mindenütt megemlékezik az *Újszövetség*. *Megmerítkezik* a Jordánban, és jár a vizen. *Fejére töviskoszorút helyeznek, kezét a nyomorékokra, betegekre, kisdedek fejére helyezi, kezébe korbácsot ragad, és megtisztítja a templomot, keresztet hordoz, és megtöri a kenyeret, lándzsával megnyitott oldalából savó és vér fakad; húsa és*

csontja van. Haragra gerjed, és sírva fakad a szenvedés előtti napokban, amikor megpillantja Jeruzsálemet.

„Istent csak Jézus által ismerjük — írja Pascal. — E közbenjáró nélkül nem tudunk érintkezést találni Istennel, Jézus Krisztus által ismerjük meg Istent... Közvetítő nélkül egyáltalán nem lehet bizonyítani Isten létét, sem igaz, jó erkölcsöt tanítani. Jézus Krisztus által azonban bebizonyítjuk Isten létét, erkölcsöt és igaz tant hirdetünk... De ugyanakkor megismerjük saját nyomorúságunkat is.”

Ezzel a mondattal akartam volna kezdeni a kérdésükre adható választ, anélkül azonban, hogy felütöttem volna Pascal *Gondolatok* című kötetét, és az ő megfogalmazását hívtam volna segítségül. Beszámolóm nem más, mint egy útról adott pármondatos helyzetjelentés. Megszoktam, úgy nevelkedtem, hajlaim fogékonyá tettek rá, hogy szüntelenül szem előtt tartsam az ember nyomorúságát, és ebben egy egész ország történelmi tapasztalata, olykor pillanatszülte hősi viselkedése megerősített. Mára azonban meg kellett fogalmaznom magamnak a mások számára talán magától értetődő másfajta választ is, azaz hogy nem pusztán az ember nyomorúságának, kiszolgáltatottsága elviselésének, halálának rettentő és felemelő tanulságára ismerhetünk rá életében és szenvedéstörténetében, hanem az emberi élet örömét is rajta keresztül ismerhetjük meg. Ha ő halottakat támasztott fel és betegeket gyógyított, nem fogadta-e el, nem hirdette-e, hogy érdemes élnünk a földi életet? Nem parancsolta-e meg, hogy szeressük életünket, kiteljesítve az isteni parancsot, amely közvetve ugyan, de önmagunk szeretetét is előírja, amikor azt mondja: Szeresd felebarátodat mint önmagadat! Ez hát a válasz az önutálat sötét pillanataira, a test kiszolgáltatottságára, a nekrofil felismerésre, hogy testünk gépként működik és működtethető.

„Testi szemeid vannak-e néked, és úgy látsz-e te, mint a halandó lát?” — kérdezi könyvében Jób, „Mert nem ember ő, mint én, hogy néki megfelelhettek, hogy együtt pörbe szállhatnánk.” — állítja. Jézus Isten testi szeme, mondhatjuk mi már, Jézus, a mi Megváltónk.

VAJDA GYÖRGY MIHÁLY
(irodalomtörténész)

Levél a főszerkesztőhöz

A szó valódi értelmében több nyugtalan éjszákát okozott nekem megtisztelő és kedves levele, amelyben meghívott, hogy válaszoljak a Vigilia körkérdésére: „Ki nekem Jézus.” A kérdés egyenes, személyes: ilyennek kell lennie a feleletnek is egy „ország” színe előtt. Hiszen, mint levelében írja, az 1970-ben feltett hasonló kérdésre beérkezett válaszok akkor „nagy visszhangot keltettek országszerte”.

Én, ha lehet, tárgyilagos hangot használok írásaimban, és magamról nem szoktam írni. Legalábbis eddig nemigen írtam. Írásaim hangvétele legfeljebb akkor árul el valamit érzelmeimről is, ha objektív megközelítesem tárgya elbűvöl szépségével, megragad igazságával, vagy igazságtalanságával felháborít. Fogadja el ezért tőlem Főszerkesztő Úr, ha mélységesen személyes kérdésre csak azt felelhetem:

Jézus kilétére nézve azt vallom, amit erről a római katolikus egyház — amelyben születtem, nevelkedtem, és amelyhez tartozom — tanít. Jézus nekem az, akit e tanításból megismertem és ismerek. Ehhez hadd idézzek egy mondatot Lukács evangéliumából (6,46). „Miért mondjátok nekem: uram, uram, ha nem teszitek meg, amit mondok.” Jézus itt nem szavakat kíván, hanem tetteket, életvitelt.

Az 1970. évi ankét idején, ha nem tévedek, Rónay György volt a Vigilia szerkesztője. Az akkori körkérdés nem jutott el hozzám, nemcsak azért, mert abban az időben éppen külföldön tanítottam, hanem azért sem, mert nem látszott valószínűnek, hogy felelni fogok, felelhetek. A folyóirattal nem is voltam kapcsolatban. Annál nagyobb öröm és megtiszteltetés számomra, hogy jelenleg — ezt a felkérés tényéből következtetem — a folyóirat nyilvántartott munkatársai közé számítok; közékük szeretnék számítani a jövőben is.

Rónay Györgyhez néhány emlék, közülük egy különösen emlékeztető kapcsol. Ugyanegy évben — 1936-ban — voltunk gyakorló

tanárok a Trefort utcai „minta” gimnáziumban, s ha barátság nem fejlődött is ki közöttünk, némi rokonszenv bizonyosan. Ő Szegeden szerzett doktori címet, nyilván Sík Sándornál, én már valamivel előbb Budapesten Brandenstein Bélánál és Kornis Gyulánál. Sík Sándort személyesen csak 1947-ben volt szerencsém megismerni mint főnökömet, az Országos Közoktatási Tanács elnökét, ahol egy évig előadóként dolgoztam. Nem emlékszem arra, hogy Rónay Györggyel azokban az években, vagy a rossz emléké 50-es évek első felében találkoztam volna. Majd eljött 1956. Abban az időben és még sokáig az Üllői út és Körút sarkán laktunk, ablakaink a Kisfaludy-közre, a Corvin mozira néztek. Gyermekünk még kicsinyek voltak, egy hetet töltöttünk velük a pincében, amelyet, mivel a vezetékét megrongálta egy lövedék, elöntött a víz. A lövések elnémulta után felmentünk a lakásba: minden kifosztva, éléskamra kiürítve, ablakok betörve; oroszok és nem oroszok nyomai. Újságpapírral ragasztottuk be az ablakkereteket, a gyerekeket egy baráti családhoz mentettük. Hideg volt. Egyszerre küldönc érkezett. Takarókat és élelmiszert hozott. Rónay György küldte a Vigiliától. Ő ismerte Jézus evangéliumát, és aszerint cselekedett. Mint az írás mestere, hitelesen ki tudta mondani a szavakat is, amelyeket én nem találok.

Kérem Főszerkesztő Urat, tekintse soraimat mégis állásfoglalásnak, hitvallásnak.

VASADI PÉTER (költő)

Ki nekem Jézus?

Nemrég találkoztam egy idős domonkos atyával. Ült a sarokba állított karszékén, bő, steppelt, fekete papi köntös volt rajta, s egy hitben igen újonc barátom ugyanazt a kérdést tette föl neki, amit nekem a Vigilia: — Az atyának kicsoda Jézus Krisztus?... Halkan kérdezett a fiatal író, lélekkel, izgalommal, kíváncsian. Az öreg domonkos ránézett, majd le a kis, kopott szőnyegre a lába elé, s elmosolyodott. Alig hallhatóan, gyöngéden kifutott az orrából a levegő, eltelt egy perc így,

csöndben, néztük ketten a ráncos arcon a maradandó mosolyt, az atya lassan az ablak felé fordította a fejét, kinézett két rezgő levelű nyárfára; alkonyodott. Visszafordult, még mindig mosolygott, s ezt mondta a barátomnak: — Érted, kisfiam?... A barátom halkabban, ahogy kérdezett, ezt válaszolta: — Azt hiszem, értem... A konyhában kávé rotyogott, valaki üvegpocharakat koccintott össze, az atya, mintegy magának, hozzátette: — Jézus az életem.

* * *

Ha neki, ennek az Afrikát, Dél-Amerikát megjárt, nyolcvannyolc éves szerzetesnek az élete lehetett Jézus, akkor ő élet. Mert az ember testi-lelki összeroppanás nélkül nem álltathatja magát majd egy évszázadig. Nem csaphat be tíz- és tízezer embert valótlansággal. Nem oldozhat föl annyi bűnt, amennyi megtölténé a Fekete-tenger medrét. Nem oszthatja ki a Testet kétszázézerszer Testként, ha az nem Test. Nem súghatja ugyanannyiszor tévesen: Krisztus Teste! És ha ennek az egy embernek igaza van, és ha ehhez az igazsághoz a hite vezette el őt, akkor a hit csoda. Mert ez a hit sokszorozta meg csekély emberi erejét, s tömegeket éltetett vele. Krisztus a csodás kenyérszaporítást vitte végbe az ő személyes életében, s miközben aratómunkásává tette, a búzája is lett.

* * *

„Nekem”; kell ez a szó ebben a kérdésben? Fontos az, hogy nekem? Nem az-e a fontos, ki vagyok én neki? S általa ki vagyok én magamnak? És másnak? A másiknak? Mivé tesz ő engem? Mikor arra sem válaszolhatok kielégítően, ki vagyok én, hogy tudnék arra, ki ő, hacsak nem azzal, amit ő mondott magáról? S amivel meghatározott engem is — magamnak? Az ő nyelve — miután mindent elmondott — a csönd lett; kinek van közülünk csönd-erejű szava az Élethez? Az Életről? Simone Weil azt írja: Uram, ne te szeress engem, hanem add, hogy én szeresselek téged. Engem nagyon nehéz szeretni, ha egyáltalán

lehetséges. Téged azért nem nehéz, mert te vagy a szeretet. Tehát ha te azt kívánnád, kárhozzam el, boldogan megtenném. Mit lehet ehhez hozzátenni?

* * *

Ezt, Szent Ferenc szavával: Imádunk téged, legszentebb Urunk Jézus Krisztus, itt és a világ minden templomában, és áldunk téged, mert szent kereszteddel megváltottad a világot.

Az „itt” azt jelenti, a földkerekségen, bárhol. Csak „itt”-ek vannak, és templomok. Más hely nincs. Tehát te vagy az egyetlen Hely is, mivel Élet vagy.

* * *

Az egyetemes emberi elsötétülés korszakában honnan a világosság azok arcán, akik őt szolgálják? Az el nem homályosuló éleslátás bennük? Honnan a mindent kikezdő és összezavaró indulatok idejében a szelídségük, amely hajlandó újra és újra megbocsátani? Mitől ily erős a gyöngé? A tülekedésben miért tartózkodó? Az általános lármában miért gregoriánt énekel? Mitől boldogok övéi, ha titoknak nevezik, amit tudnak? Miért homályos az egyetlen világosság? És miért lesz semmivé minden tolakodó ragyogás?

* * *

„Én Uram, és én Istenem!”

VÁRSZEGI ASZTRIK
(*pannonhalmi főapát*)

Őáltala, őbenne és ővele

Édesanyám egész kicsiny gyermekként ölebe ültetett, kezébe vette kezemet és együtt rajzoltunk keresztet homlokomra. Így tanultam meg a keresztvetést és Jézus nevét. Megtérésem és hozzátérésem eddig még sohasem volt látványos. Csendes, mélyülő, boldogító tapasztalat. Belenőttem, és Ő belém ivódott. Kamaszkorban szerettem volna túllépni ha-

gyományt, vallásosságot, írástudókat és ceremóniákat, de Jézus Krisztus arcvonása szépségétől, irányomban megmutatkozó szeretetétől és erejétől nem tudtam kitérni. 17 éves koromtól rendszeresen bújtam és kutattam az írásokat. Szerzetesként, a napi imádsággyakorlattal és a lelki olvasmánnyal beleolvastam magamat a jézusi hagyományba, és ez a hagyomány egyrészt kitágította világomat, másrészt lezárt, leszűkített utakat. Elkezdtém megtanulni Óáltala, Óvele és Óbenne szemlélni a világot, hiszen minden érte teremtetett. Próbálom azóta is Vele együtt ismerni és tudni, hogy mi lakik az emberek szívében. Próbálok akkora szeretetre szert tenni, amely naponta meghaladja önmagát, hogy embertársaimat, felebarátaimat és önmagamat is elégséges módon szerethessem. Próbálok olyan szeretetre szert tenni, amely mindent eltűr és mindent elvisel. Boldog vagyok, mert éhezem és szomjúhozom az igazságot, mert sokszor könnyek nélkül sírok, és vigaszra vágyom, és könnyeim közt az az örömöm, hogy szívem még nem kérges. Boldog vagyok, ha belső lázadásaim, hevessegeim közepette szívem mélyén szelídségre és békességre bukkanok. Jézus Krisztus iránti szeretettel hordozom és viselem azt, amit úgy mondunk, hogy Jézus Krisztus egyháza. Értem fájdalmát a hitetlenségünkön, szétesettségünkön, vakságunkon és hatalmaskodásainkon. Értem és el akarom viselni a rágalmazót és az arcul köpőt. Ilyenkor az a boldogító érzés osztályrészem, hogy most vagyok a Mester nyomában. Sokat szenvedhetett az értetlenségtől és a magukban bízók gögjétől. Országá iránt érzett vágygal élek naponta, és nagyon várom, hogy asztalához ülhessek Vele és övével. Hála tölti el szívemet, örömmel mosnám meg lábát vacsora előtt.

A KERESZTRŐL NEVEZETT VERONIKA (pécsi kármelita nővér)

A Szentháromság kapuja

Faggatlak: ki vagy te nekem Jézus?

Kereszted trónja előtt állok, ebben az alfa és ómega közt kifeszülő origópontban, ott, ahol Te, az Atya mindene, semmivé üresedettél

értünk, ott, ahol emberséged súlya széthúzta istenséged erejét.

Azt a sóhaj hallgatom, ami utoljára szakadt ki belőled, Örök Ige, a „beteljesedett” szava után, amikor kilehelted és ránklehelted Szentlelkedet. A Kármel csendjéből kiáltok hozzád, Uram, hallgasd meg szavamot. Kereszted alatt állok, a hűség erejével, mint Mária, mert tanúja szeretnék lenni kereszted titkának, hogy halálos életed örökre belém véssődjék.

Éhezlek és szomjazlak, s Te újabb éheket és szomjakat keltesz bennem. Tudod, hogy nélküled éhenhalnék. Ízlellek és látlak, s tudom, hogy valóban édes vagy. Szelíd Pásztor, úgy terelsz, hogy magaddal etetsz.

Lassan, ünnepélyesen vonulunk a folyosón. Mintha az emberi történelem hatalmas menetéhez csatlakoznánk, amely az idők kezdetétől fogva halad az atyai ház terített asztala felé, „hol nincs első és nincs utolsó vendég”. Itt bent ünneppé válik a hétköznap, a szó imádsággá súlyosodik. Liturgikus térben és időben élünk, ahol és amikor minden azzá válik, ami: az öröm örömmé, a fájdalom fájdalommá, az igen igenné, a nem nemmé.

Huszonhét éve keresem arcodat, Uram. Jelenléted szárnyacsapásai meglegyintenek, mint Illést az enyhe szellő — s tudom, hogy itt vagy. Mint a vak, kezemmel tapogatom emberséged vonásait a hitem bizonyosságai-ban, a reményem ösvényén, a szívem árkaiban, a szeretetem forrásainál. Benned foghatam kézbe a Végtelent. Te vagy a Szentháromság kapuja, ez az örökre nyitott kapu, melyet kereszted ütött a világ falán.

Rajtad áttetszik az Atya, ahogy a Lélek tüzeiben ég, olthatatlan tűzzel.

A szentmisén félkörben állunk az oltár előtt. Te zárod le és nyitod ki ezt a formát, mert Beléd zárul és Benned nyílik ki közösségünk, s így Rajtad keresztül árad belé az egész világ. Barna ruhánk — Szűz Máriáé — föld színű, s benne mi vagyunk a „magok”.

S „mag-magunknak” le kell szállnia Veled a földre, hogy ott titokzatos módon, váratlanul, kicsírázzon bennünk az új élet, amely nem a miénk már, hanem a Tiéd és mindenkié. Ez lesz a termésed bennünk.

Néhány hete Rubljov Krisztus-ikonja néz rám a cellámban, ellenállhatatlan szelídséggel. Ez a feltámadt Krisztus-arc, Rubljov imáinak essenciája. Nem én nézem — ő néz engem, sőt, belém, lélekbemarkoló pillantással. Lefejti rólam emberi gazdagságaim gögös és megfásult kérgeit, s éppen ez a fájdalmas műtét nyit meg Felé. Mert Jézus mindig lényünk legmélyére száll — pokoljáró szeretettel —, s onnan jön el irgalmas ítéletre.

A szentmise után a kápolnában maradunk, csendes, közös-magányos elmélkedésre. Talán ilyen lesz odaát, amikor Neked adott, Veled eltelt életünk ujjongó csend-ünnepében teljes szépségében fölragyog majd isteni Arcod. Ezekben a percekben értjük meg, hogy halálad megdicsőülés, s hogy megdicsőülésed csak haláladon keresztül születhetett meg. Hogy az Isten-nélküliség iszonyú kockázatába vesztett életed feltámadásoddal örökre megnyitotta a szentháromságos szeretet forrásait.

VISKY ANDRÁS (újságíró)

A látható Isten (Sáranak és Attilának)

*„Ti pedig kinek mondotok engem?”
(Mt 16,15)*

A (kör)kérdés — *urbi et orbi* — az evangéliumokban hangzik el, ehhez hasonlóan, első ízben. Ott, akkor Jézus kérdez. Azóta — bárki tenné is fel a kérdést — ugyanazt az eredendő megszólítást visszhangozza. Lényegét tekintve tehát a kérdés nem változott, mert a kérdező is ugyanaz. „Kicsoda vagyok én?” — fordul az őt megszólító Láthatatlanhoz Mózes, majd mindjárt utána a vele párban álló kérdést fogalmazza meg: „Mi a neve(ed)?” (Kiv 3,11.13), „Micsoda az ember — mondom — hogy megemlékezel róla; és az embernek fia, hogy gondod van reá” — szól Dávid, ugyanúgy, a láthatót a Láthatatlanhoz kapcsolva (Zsolt 8,5). „Ti pedig kinek mondotok engem?” — hangzik Jézus szájából immár, Isten és ember fokozhatatlan közelségében, amikor a látható és a láthatatlan az Ember Fiában együvé kerül: „aki engem látott, látta az Atyát” (Jn 14,9).

A kérdés megjelöl és elkülönít, az egyetemes párbeszéd részévé tesz. Isten kérdez a Fiúban — Ki vagyok én, mondja, neked? —, és a kérdés a Vele járás teológiájában (ami annyit tesz: beszélő viszonyban lenni Istennel) értelmezhető egyedül.

Válasz nincs önmagában: a válasz a való élet formája és ritmusa, és az örökkévaló élet (az Örökkévaló életének) lényeg szerinti része. A kérdés és a válasz kérdező és kérdezett *communio*jában bír értelemmel, útközben, Máté és Márk emlékezete szerint (16,13; 8,27), amihez Lukács mintha csak kiegészítésként tenné hozzá, hogy Jézus „magában imádkozik” (9,18). Úton lenni és megkérdezve lenni, mi alatt a kérdést feltevő Megváltó könyörög azért, aki válaszol. Hogy ne „test és vér”, hanem a „mennyei Atya jelentené” meg (a kérdező!) azt, amit mondánd a válasszal kísérletező (Lk 16,17).

* * *

Nincs válasz, történetek vannak, a *privát epifánia* eseményei.

Ki nekem?

Apám, a szentéletű Ferenc, és anyám, a hetet szülő.

A halál kapujában mosolygó, kétirányba tekintő, tanulatlan Anti bátyám, aki a bölcsességnek a szent (szóbeli) hagyományát éli és közvetíti.

Börtönét az Atya házává szentelő Szilágyi Sándor bácsi, a szenvedés misztikusa.

Karczagi: Isten kéksisakos anyala.

A madárnyi Jánoska pap: Isten őmellé ül le, ha megvidámodni akar; neveltükben egymás térdét csapkodják, jól hallhatni. (Egyszer egyik „útitársa” hetykén azt mondta Jánoskának, ne fáradjon vele, ő kifejezetten a pokol tüzére vágyik, nagyon szereti a meleget. Na, na — szól Jánoska kedvesen — van ott hideg osztály is!)

Péter testvérem, amint *odafent* a szószéken mondatokkal vív csatát; és *alul* marad.

A hórihorgas Richárd, a szent eretnek: őt a jelek szerint azért teremtette Isten, hogy méltó vitapartnere lehessen, e célból tartotta hosszú éveken át sötét magánzárában, maga mellett,

hogy zavartalanul beszélhessen vele, „színről színre, amint szokott ember szólni barátjával” (Kiv 33,11).

Ők nekem: Jézus. Isten elvontan *nem létezik*. Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak Istene.

* * *

Történt, hogy a szentéletű Ferenc és a hőrihorgas Richárd negyedszázadon át nem találkozhattak egymással, a fogságban eltöltött hét évet követően. Amikor ismét egymás színelátása ajándékában részesültek, Ferenc úr a kertbe invitálta barátját, és ott a fügefa alatti padon kínálta helytel. Akkor Richárd a közösen eltöltött idő felidézésébe fogott.

— Emlékszel, Ferenc, a nehéz tél évében feleséged, a hetet szülő, csomagot küldött neked, és a csomagban egy szvetter is volt. Te csakhamar észrevetted, az asszony leleményesen két külön megkötött szvettert öltögetett egygé, hogy melegebb legyen, vagy hogy, mert tudta kivel van dolga, könnyebben megoszthasd valakivel. Akkor te egy csontpenge segítségével szétválasztottad a kettőt, és az egyiket nekem adtad.

— Minden szavad igaz, Richárd, — mondta Ferenc úr —, csak arról feledkeztél meg, hogy a csomagot a te feleséged küldte, a te feleséged kötötte a megosztható szvettert, mert jól ismer-te természetedet, és miután a csontpengével el-

vagdostad a szálakat, nekem adtad az egyiket, hogy átvészeljem a telet.

— Úgy van, barátom, valóban így történt, azt kivéve, hogy nem én adtam neked, hanem én kaptam tőled.

— Nem, nem barátom, én kaptam, te adtad, hiszen emlékszel.

— Te adtad nekem, Ferenc, biztosan, annyi helyen elmondtam, és számtalanszor megírtam már azóta.

— Nekem te, Richárd, minden kétséget kizáróan, így tudják gyermekeim is, kérdezd csak meg tőlük.

— Te nekem.

— Nekem te.

— Te!

— Te!

— Te!

— Te!

* * *

Soha nem fogom megtudni az igazságot. Hát hogy ki adta és ki kapta. Ki kicsoda?

Ahogy nem hagyják „a magukét”, és az igazságért harcolnak. Ki nekem? Nesze, neked! Ez az ádáz adok-kapok! A szeretet amnéziája.

Van-e ennél *erősebb* tény és *más* igazság, kérdem. Ki adja és ki kapja?

Akinek van, annak adatik. És felejt.

Ez nekem.

SOMMAIRE

RÓKUS KERESZTY:	La recherche sur „l'historicité” de Jésus
GELLÉRT BÉKÉS:	Jésus, notre Christ
IMRE KOCSIS:	Jésus l'enseignant
BÉLA FILA:	Le redécouverte de Jésus
KÁROLY HAFENSCHER:	Jésus-Christ, le fondement de l'unité œcuménique

- *Qui est Jésus pour moi?*
Réponses de nombreuses personnalités de la vie culturelle hongroise à l'enquête de Vigilia

INHALT

RÓKUS KERESZTY:	Die „historische” Jesus-Forschung
GELLÉRT BÉKÉS:	Jesus, unser Christus
IMRE KOCSIS:	Der lehrende Jesus
BÉLA FILA:	Die Wiederentdeckung Jesu
KÁROLY HAFENSCHER:	Jesus Christus, das Fundament der ökumenischen Einheit

- *Was bedeutet Jesus für mich?*
Bekannte Vertreter des ungarischen Geisteslebens antworten auf die Rundfrage der Vigilia

CONTENTS

RÓKUS KERESZTY:	The historical research of Jesus
GELLÉRT BÉKÉS:	Jesus, our Christ
IMRE KOCSIS:	The teaching Jesus
BÉLA FILA:	The rediscovery of Jesus
KÁROLY HAFENSCHER:	Jesus Christ, the fundament of the ecumenical unity

- *Who is Jesus for me?*
The answers of outstanding personalities of Hungary

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BITSKEY BOTOND, HORÁNYI ÖZSÉB, KISS SZEMÁN RÓBERT, MORVAY EDIT
Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, MOHAY TAMÁS, NAGY ENDRE,
POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRENYI LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT.; Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató
Lapunk megjelenését a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap és a Soros Alapítvány támogatja
Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 117-7246; telefax: 117-7682. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu/vigilia/> E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HIRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma: OTP. VII. ker. 11707024—20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1200, — Ft, fél évre 600, — Ft, negyed évre 300, — Ft egy szám ára 115, — Ft. — Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy az Inter-Europa Bank Rt-nél (1053 Budapest, Szabadság tér 15.) vezetett 11100104—1971941402 sz. számláján. Ára: 45, — USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 115 Ft

VIGILIA

BERNARD SESBOÛÉ

Krisztus pedagógiája

*Az alapvető
krisztológia elemei*

BERNARD SESBOÛÉ:
Krisztus pedagógiája

Ára: 590,- Ft

AZ ALAPVETŐ KRISZTOLÓGIA ELEMEL.
A TEOLÓGIÁT TANULÓKNAK
S AZ IRÁNTA ÉRDEKLŐDŐKNEK.

Megvásárolható a
VIGILIA KIADÓHIVATALNÁL

(1053 Budapest, Ferenciek tere 7-8. III. lh. II. em.)

Tel.: 117-7246 Fax: 117-7682